

Työn merkitys hyvinvoinnin rakentajana
- asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalveluista

Maarit Joutulainen 0159391

Katja Nikkinen 0326409

Pro gradu -tutkielma

Syksy 2014

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Työn merkitys hyvinvoinnin rakentajana - asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalveluista

Tekijät: Maarit Joutulainen ja Katja Nikkinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu-työ_X Sivulaudaturtyö_Lisensiaatintyö_

Sivumäärä: 86 + 3 liitettä

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Tutkimuksemme tarkoitus oli selvittää työn merkitystä hyvinvointiin ja asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalveluista. Työllisyyspalvelut on kuntakokeiluhanke ajalla 1.9.2012–31.12.2015, ja siinä pyritään palveluohjauksen sekä henkilökohtaisen tuen avulla työllistämään asiakkaat. Palvelut toteutetaan yhteistyössä moniammatillisten verkostojen kanssa. Palvelu on ensisijaisesti vähintään 500 päivää työtömyysetuutta saaneille asiakkaille, jotka tarvitsevat tukea työllistymiseen.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan ja sosiaalisen tuen käsitteeseen. Allardtin mukaan hyvinvointi muodostuu eri osa-alueista kuten elämänlaadusta, ihmissuhteista, itsensä toteuttamisesta ja elintasosta. Sosiaalisen tuen käsite perustuu viralliseen ja epäviralliseen tukeen. Työssämme olemme rajautuneet käsittelemään virallista sosiaalista tukea. Työssämme yhdistämme soveltuvin osin Compton & Calaway & Cournoyer ja Kumpusalon teorian sosiaalisesta tuesta.

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelulla seitsemää työllisyyspalveluiden kautta palkkatuella työllistynyttä asiakasta. Haastateltavat ovat iältään 26–58-vuotiaita, jotka ovat olleet työttöminä yhtäjaksoisesti 2–5 vuotta. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysi menetelmällä. Tutkimustuloksista ilmenee, että työn tekemisellä on positiivisia merkityksiä elämän eri osa-alueilla ja sillä on kokonaisvaltaista vaikutusta koettuun hyvinvointiin. Työn tekeminen edistää yksilön hyvinvoinnin rakentumista, parantaa taloudellista tilannetta ja edistää psyykkistä terveyttä. Tutkimustuloksissa tuli esille, että työllisyyspalvelut koetaan hyvänä ja positiivisena paikkana, jossa saa henkilökohtaista tukea ja asiakkaat kohdataan yksilöinä. Työllisyyspalveluiden työntekijöiden koettiin olevan osaavia ja ystävällisiä. Työllisyyspalvelut koetaan tärkeänä linkkinä työpaikan saamiseen. TE-toimiston palvelut koetaan negatiivisina, ja siellä asioidaan vain, jos se on aivan välttämätöntä.

Avainsanat: työ, pitkäaikaistyöttömyys, hyvinvointi, sosiaalinen tuki, palveluohjaus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x

(vain Lappia koskevat)

Abstract:

The purpose of this study is to describe the importance of work to well-being of clients of the city of Oulu Employment Services, as well as gather client experiences. Employment Services is a municipality trial -project implemented during 1.9.2013-31.12.2015. It aims to employment of the clients with the help of service guidance and personal support. Services are executed in collaboration with multiprofessional networks. The service is primarily intended for the clients who have received unemployment benefit for at least 500 days and who need services to promote their employment.

Our study is based on the knowledge-based theory of Allardt, concerning well-being and social support. According to Allardt, well-being is composed of different aspects such as quality of life, relationships, personal fulfillment and standard of living.

Our study was a qualitative study. The data was collected by theme interviewing seven clients of the Employment Services. These clients had employed with the help of subsidy. The interviewees are from 26 to 58 years of age and have gone through 2–5 years of continuous unemployment.

The results of the study showed that working has a positive effect on different areas of life, as well as overall influence to the well-being perceived by the clients. Working promotes well-being of an individual positively, and it improves the economy and contributes to mental health. The results of the study also showed that the Employment Services is considered as a good and positive place where a client can get personal support and be received as an individual. The staff of the Employment Services are considered to be competent and friendly. Employment Services was also seen as a very important link in getting a job. On the contrary, the TE Services were considered as a negative place, and the clients didn't want to run their errands there if it wasn't obligatory.

Key words: work, long-term unemployment, well-being, social support, case management

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkimuksen tehtävä ja tausta	5
2.1 Pitkäaikaistyöttömyys rakenteellisella tasolla	5
2.2 Pitkäaikaistyöttömyyden merkitys yksilötasolla	11
2.3 Pohjois-Pohjanmaan työllisyystilanne.....	15
3 Teoreettinen viitekehys.....	20
3.1 Allardtin hyvinvointiteoria	20
3.2 Sosiaalinen tuki	23
3.3 Palveluohjaus työikäntönä	28
4 Tutkimuksen toteuttaminen	32
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	32
4.2 Tutkimusaineiston hankinta.....	32
4.3 Aineisto ja analyysi	37
4.4 Tutkimuksen eettisyys	40
5 Työ hyvinvoinnin rakentajana	44
5.1 Elintason ja terveyden merkitys	44
5.2 Sosiaaliset suhteet.....	52
5.3 Itsensä toteuttaminen	54
5.4 Työn merkitys hyvinvoinnille	57
6 Sosiaalisen tuen merkitys viranomaistyössä.....	60
6.1 Haastateltavien kokemuksia TE-toimiston palveluista.....	60
6.2 Asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalveluista	65
6.3 Kehittämisehdotuksia asiakkaiden tukemiseksi	72
7 Pohdinta.....	76
Lähteet	82
Liitteet.....	87
Liite 1 Teemahaastattelun runko	87
Liite 2 Saatekirje.....	89

Kuviot

Kuvio 1. Työttömät työnhakijat.....	16
Kuvio 2. Työttömät työnhakijat ja avoimet työpaikat Pohjois-Pohjanmaalla.....	17
Kuvio 3. Kuntakokeiluhankekunnat.....	19
Kuvio 4. Hyvinvointiteoria.....	21
Kuvio 5. Sosiaalisen tuen jäsentely	27

1 Johdanto

Työn tekemisen on todettu olevan merkittävä hyvinvoinnin edistäjä ja elämänhallinnan perusta. Työstä saadun kunnian ja työelämässä pärjäämisen on sanottu olevan keskeistä suomalaisten elämässä. Työtä tehdessään ihminen pyrkii käyttämään kykyjään ja kehittämään itseään. (Airio & Niemelä 2013, 46.)

Työ toimii ihmisen aineellisten, sosiaalisten ja henkisten tarpeiden tyydyttäjänä, sillä työstä saadaan palkkaa, jonka avulla voimme hankkia itsellemme aineellisia tarpeita. Työssä voimme tyydyttää sosiaalisia tarpeitamme kuulumalla työyhteisöön. Suomalaisessa kulttuurissa työ määrittää henkilön statusta ja arvostusta. Työttömyyden myötä yksilö ajautuu ulos keskinäisiltä areenoilta, usein tahtomattaan.

Elämäntapahtumana työttömyys on ilmiö, joka koskettaa niin henkilöä itseään, hänen lähiympäristöään kuin myös koko yhteiskuntaamme. Laajemmalti ajatellen työttömyys tulee yhteiskunnalle kalliiksi, koska maksamme työttömyyskorvauksia. (Kinnunen & Feldt & Mauno 2005, 200.)

Työ- ja elinkeinoministeriön toukokuun työllisyyskatsauksesta 2014 ilmenee, että Suomessa on tapahtunut vuodessa suuria muutoksia monessa suhteessa. Työttömiä on 33 000 enemmän kuin vuotta aiemmin, ja TE-toimiston palveluissa oli ollut avoimena 5000 työpaikkaa vähemmän kuin vuosi aiemmin. Lisäksi aktivointiasteeseen laskettavissa palveluissa on 18 000 henkilöä enemmän kuin vuosi sitten. Pitkäaikaistyöttömiä, yli vuoden työttömänä olleita, on 17 100 enemmän kuin vuosi sitten, ja yli kaksi vuotta työttömänä olleita on 6 700 enemmän kuin vuotta aiemmin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.) Pohjois- Pohjanmaalla pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut rajusti ja työttömiä on jopa 20 prosenttia enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut erityisesti korkeasti koulutettujen keskuudessa. (Ahosola 2014, 2.)

Pro gradu -tutkimuksemme kontekstina on Oulun kaupungin työllisyyspalvelut, jossa tarkastelemme pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden kokemuksia. Työ määrittää usein yksilön asemaa yhteiskunnassa ja on tärkeä toimeentulon turvaaja. Työn kautta ihminen pystyy toteuttamaan itseään ja kokemaan itsensä merkitykselliseksi. Työttömyyden seu-

rauksena henkilö voi kokea kriisin elämässään, koska säännöllinen toimeentulo katkeaa ja tulevaisuus on hämärän peitossa. Työttömyys aiheuttaa yksilön hyvinvointiin monenlaisia puutteita, ja vaikeassa tilanteessa ihminen voi tarvita sosiaalityöntekijän tai muun ammattihenkilön tukea selviytyäkseen kriisistään. Useat joutuvat kohtaamaan pitkittyneen työttömyyden seuraukset, jolloin taloudellinen ahdinko alkaa varjostaa elämää.

Puhumme pro gradussamme Työ- ja elinkeinotoimistosta TE-toimiston palveluina ja työllisyyspalveluilla tarkoitamme tutkimuskohteenamme olevaa palvelua, Oulun kaupungin työllisyyspalveluita. Oulussa yli 500 päivää työttömänä olleiden pitkäaikaistyöttömien määrä kasvaa koko ajan. Oulun kaupunki osallistuu pitkäaikaistyöttömyydestä johtuvien kustannuksien maksamiseen, ja summa oli lähes 10 miljoonaa euroa vuoden 2013 lopussa. Kuntien työllisyysvastuut kasvavat vuoden 2015 alusta, kun niille tulee aktivointivastuu kaikista vähintään 300 päivää työmarkkinatukea työttömyyden perusteella saaneista työttömistä. Kuntien lisäksi TE-hallinto ja Kela vastaavat pitkäaikaisyöttömien työmarkkinakelpoisuudesta, aktivoimisesta sekä työllistämisestä. Toimijat kootaan yhteen organisaatioon, kuntavetoisiin työvoiman palvelukeskuksiin. (Suomen kuntaliitto 2014, Työllisyyspoliittinen kuntakokeilu.)

Oulun kaupungin työllisyyspalvelut on kuntakokeiluhanke, joka sisältyy hallitusohjelmaan. Hankkeella pyritään löytämään paikallisesti kumppanuuteen perustuvia työmarkkinoille suuntaavia toimintamalleja, joiden tavoitteena on alentaa rakennetyöttömyyttä. Kuntakokeilu toteutetaan ajalla 1.9.2012–31.12.2015. Työllistämistä edistäviä palveluja toteutetaan moniammatillisten verkostojen kanssa tehtävällä yhteistyöllä. Palvelu on suunnattu ensisijaisesti vähintään 500 päivää työttömyysetuutta saaneille asiakkaille, jotka tarvitsevat TE-toimiston palvelujen lisäksi työllistymistä edistäviä palveluita. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.) Työllisyyspalvelut tukevat pitkäaikaistyöttömien työllistymistä eri tavoin. Näissä palveluissa työskentelee työvalmentajia sekä palvelu- ja kuntoutusohjaajia. Oulussa työllisyyspalvelujen tavoitteena on löytää asiakasta tukemalla polku kohti työelämää. Asiakkaat voivat hakeutua palveluun oma-aloitteisesti, Työ- ja elinkeinotoimiston lähettämänä tai aikuissosiaalityön aloitteesta. Palvelu perustuu asiakkaan vapaaehtoisuuteen. Tärkeintä on asiakkaan oma motivaatio ja halu muutokseen sekä sitoutuminen yhteiseen tavoitteeseen.

Työttömyydellä on merkitystä yksilön hyvinvointiin. Osalla pitkään työtä etsineillä asiakkailla on työ- ja toimintakyvyn rajoitteita, jolloin terveydentilan selvittäminen on hei-

dän kohdallaan ensisijaista. Pitkäaikaistyöttömän tukeminen takaisin työmarkkinoille vaatii tiivistä yhteistyötä moniammatillisten verkostojen kanssa. Pitkäaikaistyöttömien joukossa on lisäksi asiakkaita, jotka hyötyvät ammatillisesta tuesta työpaikan etsimisessä. Pro gradu -aiheemme on lähtenyt liikkeelle käytännön sosiaalityön tarpeista, koska asiakkaina on yhä enemmän pitkäaikaistyöttömiä, joilla on heikko taloudellinen tilanne, velkaongelmia ja muita työttömyyden seurauksena esiin tulleita hyvinvoinnin puutteita. Pitkään työtä etsinyt asiakas kokee usein itsetunnon heikentyneen, joka voi johtaa masentumiseen. Selviytyäkseen tilanteestaan, he tarvitsevat monenlaista tukea työelämään sijoittumisessa.

Työskentelemme sosiaalityössä, jossa pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamat hyvinvoinnin uhat näyttäytyvät päivittäin. Sosiaalityössä on tärkeä löytää uusia työmenetelmiä asiakkaiden tukemiseen. Käytännön sosiaalityössä olemme havainneet, että pitkäaikaisyöttömien tukemisella on tärkeä merkitys. Työn saaminen heijastuu asiakkaan elämään, kun taloudellinen toimeentulo kohenee, mahdollistuu monenlaisten asioiden toteuttaminen. Säännölliset tulot helpottavat henkistä taakkaa, jolloin psyykinen kuormitus vähenee. Sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli toimia asiakkaan kumppanina. Yhdessä toimimalla pyritään sosiaalityön menetelmin lisäämään asiakkaan osallisuutta tukemalla ja kannustamalla sekä aktivoimalla sosiaalisten verkostojen toimintaa.

Tutkimuksemme teoreettiseksi viitekehykseksi olemme valinneet Allardtin hyvinvointiteorian ja sosiaalisen tuen käsitteen Compton & Calaway & Cournoyer (2005) ja Kumpusalon (1991) teorioiden mukaan. Ajattelumme pohjautuu Erik Allardtin (1976) hyvinvointiteoriaan, jonka mukaan itsensä toteuttaminen on osa ihmisen hyvinvointia. Ihminen voi hyvin, kun on mielekästä tekemistä ja hänellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeet tyydytetyksi. Sosiaalinen tuki muodostuu virallisesta ja epävirallisesta tuesta. Työssämme olemme rajautuneet käsittelemään virallista sosiaalista tukea.

Tutkimustehtävämme on selvittää työn merkitystä pitkäaikaistyöttömien hyvinvoinnin jäsentäjänä ja asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalveluista. Tutkimuksen kohderyhmäksi olemme valinneet asiakkaita, jotka ovat työllistyneet palkkatukityöhön. Pro gradussamme haluamme selvittää asiakkaiden kokemuksia työllisyyspalvelusta ja työn merkitystä asiakkaiden kokemaan hyvinvointiin.

Pro gradumme etenee rakenteellisesti siten, että luvussa kaksi taustoitamme tutkimuksemme aikaisempien tutkimuksien avulla ja kiinnitämme sen Pohjois-Pohjanmaan työllisyystilanteeseen. Tarkastelemme myös pitkäaikaistyöttömyyden merkitystä rakenteellisella tasolla ja yksilötasolla Suomessa. Luvussa kolme käsittelemme hyvinvoinnin ulottuvuuksia ja sosiaalisen tuen käsitettä. Esittelemme tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymykset, tutkimuksen toteutuksen ja tutkimusaineiston. Tutkimustulokset esitämme luvuissa viisi ja kuusi. Luku seitsemän on yhteenvetoluku, jossa pohdimme työmme tuloksia.

2 Tutkimuksen tehtävä ja tausta

2.1 Pitkäaikaistyöttömyys rakenteellisella tasolla

Suomessa ja monissa Euroopan unionin maissa työttömyys on pitkittynyt. Lisäksi väestön ikääntyminen on aiheuttamassa kustannuskriisin jälkiteollisille valtioille. Suomessa korkea työllisyysaste on välttämätöntä talouden kasvukehitykselle, jotta julkisen talouden tasapaino voidaan taata ja turvata hyvinvointivaltion rahoitusperusta. (Ala-Kauhaluoma 2007, 7.)

Taloudellinen lama viime vuosikymmenellä aiheutti poikkeuksellisen suuren työttömyyden. Työttömyys on laskenut hitaasti 1990-luvun lamavuosista saakka. Laman synkimmistä vuosista lähtien työpaikkojen määrä on lisääntynyt, mutta työvoiman kysyntä ei ole tavoittanut kaikkein vaikeimmin työllistettävää ryhmää. Rakenteellisessa työttömyydessä työvoiman kysyntä ei kohtaa työvoiman tarjontaa, mistä on muodostunut vaikea ongelma hallita. Tilanteessa, jossa työttömän osaamistaso on heikko ja taidot eivät vastaa työnmarkkinoiden vaatimuksia, on työttömyyden pitkittyminen todennäköistä. (Ala-Kauhaluoma 2007, 8.)

Yhteiskuntapolitiikan keskeisenä painopisteenä on työelämäosallisuuden edistäminen ja työurien pidentäminen, millä pyritään takamaan riittävä työllisyysaste. Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman tavoitteet liittyvät köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseen vuosina 2011–2015. Pitkäaikaistyöttömien tukeminen takaisin työmarkkinoille ja työhön ovat yhteiskunnan toimenpiteitä ehkäistä köyhyyttä, eriarvoisuutta ja yhteiskunnasta syrjäytymistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 1, 3.)

Kyösti Raunio (2009, 274–275) puhuu työn tekemisen kautta tapahtuvasta integroitumisesta yhteiskuntaan. Työtä tekemällä ihmiset kuuluvat yhteisöön ja he saavat toteuttaa itseänsä vaikuttamisen kautta. Tämän näkemyksen kautta laaja-alainen työttömyys on riskinä kehittyneen yhteiskunnan solidaarisuudelle. Työttömyys johtaa aineelliseen huono-osaisuuteen, mutta se heikentää myös yhteiskunnallista yhteydenpitoa. Työ antaa mahdollisuuden sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin ja näin luo yksilön elämälle merkityksellisyyttä.

Sosiaaliturvan uudistuskomitea (SATA) on laatinut syrjäytymisen ehkäisemisen ja köyhyyden torjumiseen menetelmiä, ja työ on havaittu merkittävänä osana hallita ongelmaa. Lisäksi tavoitteena on kehittää yksilön osaamista ja vähentää sairaus- ja työkyvyttömyydestä aiheutuneita kustannuksia. Työttömien työllistymistä edistetään aktiivisella työvoima- ja sosiaalipolitiikalla sekä lisäämällä vähimmäisturvan vastikkeellisuutta, ja työttömiä veloitetaan osallistumaan työmarkkinasuuntautuneeseen toimintaan. Työttömille tarjotaan erilaisia toimenpiteitä ja palveluita työllisyyden parantamiseksi. (Kauppinen & Saikku & Kokko 2010, 234.)

Vappu Karjalainen ja Elsa Keskitalo (2013, 7–8) ovat puolestaan kiinnittäneet huomiota siihen, että pitkäaikaistyöttömien osallistamiseen liittyy useita erilaisia aktivointitoimia. Työttömyysturvaan on kytketty työttömän velvollisuus osallistua työhön tai koulutukseen. Tähän liittyy ajatus vastikkeellisuudesta; jos työtön saa korvauksia, se edellyttää myös osallistumista toimintaan. Aktivoinnilla pyritään saamaan työttömät takaisin työelämään. Aktivointipolitiikan tavoitteena on, etteivät työikäiset henkilöt ole pitkiä aikoja sosiaaliturvan varassa, vaan he toimisivat aktiivisina kansalaisina, veronmaksajina, jotka elättävät itsensä ja perheensä. Kirsi Juhilan (2006, 57) mukaan työllisyyden merkitys on lisääntynyt ja hyvinvointipolitiikasta (welfare) on siirrytty työperustaiseen hyvinvointiin (workfare). Workfare-ajatus perustuu aktivointiin ja kannustamiseen, ja siitä on tullut keskeinen syrjäytymistä ehkäisevä toiminta.

Työllisyyden edistäminen on keskeinen osa sosiaalipolitiikkaa. Hyvinvointivaltion muutoksessa työttömyyden kasvun hillitseminen on yhteiskunnassa ensiarvoisen tärkeää. Hyvinvointiyhteiskunta-ajatus perustuu siihen, että kansalaiset osallistuvat työelämään. Työttömien aktivointi on yhteiskuntapolitiikkaa, johon liittyy erityisesti talous-, työllisyys- ja sosiaalipolitiikka. Aktivointipolitiikassa työttömän kansalaisen vastuuta painotetaan ja heidän velvollisuuksiaan hyvinvointiyhteiskunnan jäsenenä määritellään uudelleen. Kuntalaisten oikeus toimeentuloturvaan ja velvollisuus osallistua työhön tai koulutukseen nivoutuvat aikaisempaa tiiviimmin yhteen. Poliitiikan tavoitteena on hillitä hyvinvointivaltion sosiaaliturvamenoja. (Karjalainen ym. 2013, 7–8.)

Raunio (2004, 224, 278) painottaa aktivointitoimenpiteiden olevan työttömän eduksi. Toimenpiteiden avulla edistetään työttömän taitoja ja pätevyyttä, ja näin hänen mahdollisuudet työmarkkinoilla paranevat. Tavoitteena on ehkäistä pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia, kuten passivoitumista, itseluottamuksen heikkene-

mistä ja sosiaalisista suhteista vetäytymistä. Nämä tekijät heikentävät työttömän paluuta työmarkkinoille. Aktivointitoimenpiteet rohkaisevat henkilöä hakemaan töitä, jolloin korostetaan työn merkityksellisyyden ulottuvuutta ja luodaan tunne, että on mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnallisesti.

Riitta-Liisa Kokko (2013, 327, 33) korostaa, että vaikka yhteiskunnassa taloudellinen lama saadaan nujerrettua ja vaihtuu noususuhdannekausi, siitä huolimatta pitkäaikais-työttömyyttä ei saada poistettua. Rakenteissa olevien muutosten purkamiseen tarvitaan laaja-alaisia toimijoita ja kattavaa yhteiskuntapolitiikkaa. Aktiivisella sosiaalipolitiikalla pyritään edistämään työllistymistä, elämäntilannetta sekä toimintakyvyn ylläpitoa ja luodaan puitteet työttömien ohjautumiseen suoraan avoimille työmarkkinoille. Sosiaali- ja terveysministeriön (2014, 1, 3) kohdistamia työttömien aktivointimenetelmiä ovat kuntakokeiluhankkeet pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi, nuorten yhteiskuntatakuu ja työ- ja toimintakykyrajoitteita omaavien työttömien kuntoutusmahdollisuuksien kehittäminen.

Palkkatyö liittyy vahvasti ihmisen perustarpeiden tyydyttämiseen. Työ jäsentää ihmisen vapaa-aikaa, ja palkka luo turvallisuutta yksilön elämään. Työssä solmitaan sosiaalisia suhteita ja voidaan kokea myös vaikuttamisen mahdollisuus. Työ muovaa kuvaa omasta identiteetistä ja jäsentää sosiaalista asemaa. Palkkatyö luo mahdollisuuksia osallistua erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin. Työttömyys aiheuttaa yksilön elämässä kaottisen tilanteen, jonka seurauksena henkilö putoaa talouden kentältä ja joutuu siirtymään sosiaaliturvan varaan. Työttömyys aiheuttaa tunteen, että omaa tilannetta ei voi enää hallita. Äärimmäisissä tapauksissa tämä ilmenee henkilön poikkeavana käyttäytymisenä, kuten päihdeongelmina ja mielenterveyden häiriöinä. (Vähätalo 1998, 49–50, 55.) Raunio (2006, 83) painottaa, että työnteko on paras lääke syrjäytymisen ja siitä johtuvien ongelmien ehkäisemiseen. Työelämään integroituminen tapahtuu työttömän aktivoinnilla takaisin työelämään.

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että pitkäaikaistyöttömyyteen on vaikea vaikuttaa työvoimapolitiittisin keinoin. Pekka Myrskylän (2010, 9, 46, 49) tutkimus osoitti, että työelämän edellyttämä koulutustaso on noussut viimeisen 20 vuoden aikana jatkuvasti. Avoimissa työpaikoissa edellytetään koulutusta, ja alat, joihin ei tarvitse koulutusta, katoavat hiljalleen kokonaan. Myrskylän tutkimuksessa todettiin, että ikääntyminen heikentää työllistymismahdollisuuksia, mutta työvoimapolitiittiset toimet ovat edistäneet

yli 55-vuotiaiden työllistymistä. Toisaalta tutkimuksessa esitettiin myös, että työttömyydellä on selkeitä pitkäaikaissurauksia ja pitkään työttömänä olleet henkilöt eivät enää palaa takaisin työmarkkinoille, koska mahdollisuudet huononevat ikääntymisen ja työttömyyden seurauksena.

Pitkäaikaistyöttömyyden ja syrjäytymisen estäminen ovat yhteiskuntapolitiikan tärkeimpiä haasteita. Työttömyys vaikuttaa kielteisesti yksilön fyysiseen, psyykkiseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Pitkäaikaistyöttömän työllistyessä hyvinvoinnin edistyminen on ilmeistä. Työllistymisellä on merkitystä myös yhteiskunnallisen talouden kohentamiseen ja palvelujärjestelmään. (Karjalainen & Keskitalo 2013, 7–8.)

Kainuussa on pitkään ollut korkea työttömyysaste. Paltamon kunta osallistui Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) sekä yhteistyökumppaneiden toteuttamaan täystyöllistämismallihankkeen kokeiluun vuosina 2009–2013. Mallissa passiivisen tuen piirissä olevat pitkäaikaistyöttömät siirtyivät palkkatukityöhön Paltamon Työvoimalatoon ja aktiivitoimiin. Täystyöllisyyskokeilu sijoittui aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toiminta-alueeseen. Hankkeen tavoitteena oli parantaa syrjäytymisvaarassa olevien työttömien palveluja, edistää heidän toimintakykyään, kehittää työvalmiuksia ja tukea haakeutumista avoimille työmarkkinoille. Paltamon malli on vastannut hyvin työvoima- ja sosiaalipolitiikalle asetettuihin tavoitteisiin. Työvoimalossa pitkäaikaistyöttömät ovat osallistuneet työhönvalmennukseen. Aktivointipolitiikan painopisteenä oli kannustavuus ja vastikkeellisuus. Paltamon malliin sisältyi työhönvalmennusta, kuntoutusohjausta, työnhakua ja vertaistukea sekä työterveyshuollon palveluita. Työkäytännöt edistivät pitkäaikaistyöttömien työllistymistä. (Kokko ym. 2013, 3, 327, 330.)

Paltamon työllistymismalli sopii erityisesti nuorille ja vaikeasti työllistyville asiakkaille. Osatyökykyisille ja muille vaikeasti työllistyville lyhennetty työaika olisi hyvä vaihtoehto. Päihde- ja mielenterveyspalveluja tarvitseville pitkäaikaistyöttömille tulee järjestää erilaisia tukipalveluita ja muita toimintakykyä ylläpitäviä toimintoja. (Kokko ym. 2013, 324.)

Kaija Sepponen ym. (2012, 4) ovat tutkineet pitkäaikaistyöttömyyteen johtavia tekijöitä ja työmarkkinoille kuntouttamista. Tutkimustulokset osoittivat, että työmarkkinoiden rakennetta, työnhakijan ammattitaitoa ja työ- ja toimintakykyä tulee arvioida kokonaisuutena. Pitkäaikaistyöttömyyden taustalla on moniulotteisia, toisiinsa kietoutuneita

ongelmavyöntejä. Yhteiskunnan rakenteelliset ongelmat osittain selittävät työmarkkinoilta syrjäytymistä. Käsite työmarkkinakelpoisuus soveltuu tähän asian yhteyteen. Ensin tulee kyetä tunnistamaan työllistymisen esteet, jotta voidaan realistisesti tehdä työllistymissuunnitelmia.

Hyvinvointipalvelujen roolia osallisuuden edistäjänä ovat tutkineet Kati Närhi ym. (2013, 113, 142), ja tutkimuksen kohderyhmänä oli työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat alle 30-vuotiaat nuoret. Tutkimus toteutettiin ryhmähaastatteluna, jossa tutkittiin nuorten miesten näkemyksiä sosiaali- ja työvoimapalveluista. Kohderyhmä koostui viidestä ryhmästä Jyväskylässä ja Kokkolassa, ja ryhmiä haastateltiin kaksi kertaa temaattisina keskusteluinä. Tutkimus osoitti sosiaali- ja työvoimapalveluilla olevan oleellinen merkitys siihen, miten nuorten miesten osallisuus tai osattomuus muotoutuu. Palveluita kritisoitiin, mutta toisaalta palveluiden tärkeys, arvo ja merkitys korostuivat nuorten elämäntilanteissa. Palvelut näyttäytyivät toimeentulon turvaajana, työ- ja koulutusmahdollisuuksien tarjoajana tai arjen toimivuuden tukijoina. Merkittävänä tutkimustulosten osoituksena oli, että mitä yksilöllisempiä ja räätälöityjä palveluita nuoret kokiivat saaneensa, niin sitä enemmän he kokivat osallisuuden vahvistuneen ja myönteinen suhtautuminen palveluihin vahvistui. Sen sijaan palveluiden kontrollointi ja säännöt herättivät epäluuloisuutta ja luottamuspulaa, jos asioita ei selvitetty ymmärrettävästi.

Aktivointitoimenpiteiden työkurin ja moraalin on perusteltu olevan ihmisen omaksi parhaaksi. Toimenpiteillä edistetään henkilön ammattitaitoa ja parannetaan työnsaantimahdollisuuksia. Aktivoinnilla pyritään rohkaisemaan työtöntä etsimään työtä korostamalla merkityksellisen tekemisen ulottuvuutta ja tunnetta vaikuttaa yhteiskuntaan. Aktivoinnin yhteiskunnallinen hyöty liittyy työttömän integroitumiseen yhteiskunnan toimintaan, jolloin vähennetään sosiaaliturvamenoja. (Raunio 2009, 278.)

Kuntaliitolla on käynnistynyt tammikuussa 2013 projekti, jonka tavoitteena on ollut laatia numeerinen toimintakykymittari, jolla voidaan arvioida kuntien työllisyyspalvelujen vaikuttavuutta. Mittauksen kohteena ovat työllisyyspalveluissa asioivat, vaikeasti työllistyvät pitkäaikaistyöttömät, ja mittarilla voidaan kartoittaa myös heidän työkykyään, terveyttään ja elämäntilanteensa. Toimintakykymittaria pilotoidaan vuoden 2014 aikana 19 kuntakokeiluhankkeessa, ja niiden kautta mukana on 36 kuntaa. Toimintakykyä arvioidaan mittarin avulla kahtena eri ajankohtana, alkuvuodesta 2014 ja syksyllä

2014. Jos työllisyyspalvelut on onnistunut parantamaan asiakkaan toimintakykyä, on palvelu ollut vaikuttavaa. Mittaria käytetään myös työntekijöiden apuvälineenä palvelutarpeen arvioinnissa ja mahdollisesti myös palveluohjauksessa. Tulevaisuudessa vaikutavuustietoja voidaan hyödyntää kunnan ja yksittäisen toimipisteen toiminnan ohjauksessa. (Suomen kuntaliitto 2014, työvoimapalvelujen vaikuttavuus.)

Kuntaliitto on saanut ensimmäisen kyselyn tulokset valmiiksi, ja ne julkaistiin 19.6.2014. Projektitutkija Elina Aaltion mukaan kahdeksalla kymmenestä työllisyyspalveluiden asiakkaasta on korkea motivaatio työllistyä. Tällä voidaan kumota myytti siitä, että vaikeasti työllistyvät ovat haluttomia työntekoon. Aaltion mukaan aineiston perusteella on syytä pohtia uudenlaisia keinoja pureutua työttömyyden syihin (Mt., 2014.)

Tutkimuksen mukaan motivaatio työn tekoon kytkeytyy sekä yhteiskunnallisiin että yksilöllisiin tekijöihin. Jos asiakas koki, että työtä ei löydy helposti, se vaikutti negatiivisesti motivaatioon. Pitkäaikaistyöttömistä kaksi vuotta työttömänä olleet olivat motivoituneempia kuin vähemmän tai kauemmin työttömänä olleet. Aaltion mukaan selitys tälle voi olla se, että työttömäksi jääminen on aluksi pettymys, josta seuraa toimintakyvyn laskua. Aaltio kuvaa uutista hyväksi, sillä ajatellaan, että peli on menetetty jo puolen vuoden työttömyyden jälkeen. (Mt., 2014.)

Tutkimuksesta käy ilmi myös, että työllistymistä jarruttaa fyysiseen, psyykkiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn liittyvät tekijät. Psyykkinen kuormittavuus oli tutkimukseen osallistuvilla korkeampi kuin väestöllä keskimäärin. Psyykkisesti kuormittuneet olivat muita haluttomampia siirtymään työelämään, ja heillä oli myös muita toimintakyvyn rajoitteita huomattavasti enemmän kuin muilla. Vastaajat kokivat rajoitteiksi esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin liittyviä tilanteita, kuten vieraiden ihmisten kanssa toimimista. Aaltion mukaan juuri tällaiset ihmiset tarvitsevat monipuolista tukea ja vahvistusta työllisyyspalveluilta. (Suomen kuntaliitto 2014, työvoimapalvelujen vaikuttavuus.)

2.2 Pitkäaikaistyöttömyyden merkitys yksilötasolla

Työttömyystutkimuksen uranuurtajana voidaan pitää Marie Jahodaa, joka tutki työttömyyden merkitystä hyvinvointiin. Jahoda esitti myöhemmin teorian työttömyyden tootalaisen vaikutuksen mallista. Jahoda on painottanut työn merkitystä ihmisen elämäntaloudelle. Työttömyyden seuraukset ovat laajat ja ulottuvat yksilön monelle eri elämäntaloudelle. Jahodan mukaan työttömyys heijastuu ajankäyttöön, sosiaalisen osallisuuteen, eristäytyneisyyteen ja henkilön yhteiskunnalliseen asemaan. (Vähätalo 1998, 62–63.)

Jahodan mukaan työttömyys on ehkä vakavin sosiaalinen ongelma, joka teollistunutta maailmaamme on kohdannut. Työttömyys vaikuttaa kielteisesti ihmisen psyykkiseen hyvinvointiin, koska talouden heikkeneminen aiheuttaa myös henkistä taakkaa. Vaikutukset koskevat yksilön lisäksi myös koko perhettä. (Jahoda 1982, 58–59.) Nykyiset työttömyystutkijat suhtautuvat hieman varautuneemmin Jahodan esittämiin näkemyksiin työttömyysmekanismien vaikutuksista. Teoria ei huomioi riittävästi työttömän asemaa, aktiivisuutta ja sopeutumismekanismeja. (Vähätalo 1998, 62–63.)

Pitkäaikaistyöttömyys ilmiönä osoittaa yhteiskunnan olosuhteissa vakiintuneita muutoksia. Työsuhteet ovat muuttuneet yhä epätyydyttävämmiksi, mikä uhkaa muodostaa yhteiskuntaan köyhien työttömien ja epävakaisissa työsuhteissa olevien töissä käyvien luokan. Vaikka yhteiskunnan taloudellinen tilanne on ollut ajoittain parempi, siitä huolimatta kohentunut taloustilanne ei ole vaikuttanut tämän ryhmän työllistymiseen. Uu- sissa työpaikoissa ei ole hyödynnetty vapaata työvoimaa, vaan paikat on täytetty jo työ- elämässä olevilla henkilöillä. (Vähätalo 1998, 61.)

Meta-analyttisessä amerikkalaistutkimuksessa vuodelta 2005 tarkasteltiin laajasti ai- emmin tehtyjä tutkimuksia psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista työttömyyden ai- kana. Mckee-ryan ja Frances M. ym. (2005, 67–68) toteavat, että työttömät kokevat hyvinvointinsa huonommaksi kuin työssä käyvät. Työttömyys aiheuttaa stressioireita sekä vaikeuksia taloudessa, perhesuhteissa ja avioliitossa. Työttömät, joilla on sosiaalis- ta tukea, pärjäävät paremmin kuin ne, joilta puuttuu sosiaalisten suhteiden tuki. Se vai- kuttaa niin psyykkeeseen kuin tyytyväisyyteen elämässä.

Jornt J. Mandemakers ja Christiaan WS Monden (2013, 77) toteavat tutkimuksessaan, että työn menettäminen itsessään on jo stressiä aiheuttava kokemus. Myös epävarmuus tulevaisuudesta ja vaikutukset itsetuntoon aiheuttavat stressiä ja psyykkisiä vaikutuksia. Yhteiskunnalliset muutokset asettavat haasteita ihmisten arkeen, ja 1990-luvulta lähtien työttömyys on kasvanut ja työmarkkinat ovat muuttuneet yhä haasteellisemmiksi. Epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen on tehnyt ihmisten toimeentulon epävakammaksi. Epätyypilliset työsuhteet yleistyvät korkean työttömyyden seurauksena, jolloin se madaltaa työnantajien kynnystä palkata työntekijöitä määräaikaisiin ja osa-aikaisiin työsuhteisiin. Epätyypillisissä työsuhteissa on kyse ilmiöstä, jossa yritysten ja julkisen sektorin työvoiman käyttötavat ovat muuttuneet niukentuvien resurssien, tehokkuusvaatimusten ja kilpailukyvyn myötä. (Raunio 2003, 84, 90.)

Yksilön kannalta määräaikaisiin työsuhteisiin liittyy toimeentulon riski, koska työsuhteet ovat epävakampia kuin vakituiset työsuhteet. Työntekijällä on riski joutua työttömäksi, jolloin ansiotulot keskeytyvät ja seurauksena voivat olla toimeentulon vaikeudet. Työttömän tulot voivat jäädä niin vähäisiksi, ettei sillä ole mahdollista elättää itseään ja perhettään. (Kauhanen 2002, 42.) Uusköyhyyttä esiintyy erityisesti epävakaisissa työsuhteissa. Sosiaaliturvan leikkaukset ovat johtaneet siihen, että yksinhuoltajien ja työssäkäyvien köyhien määrät ovat lisääntyneet. Pätkätöiden hyöty on osoittautunut enemmän henkiseksi eduksi. Sen sijaan taloudellinen hyöty on vähäisempää. (Moilanen 2007, 207.)

Matti Kortteinen ja Hannu Tuomikoski (1998, 23–25, 114–115) puhuvat irtisanottujen työntekijöiden kokemasta nöyryyden tunteesta, joka koskee kaikkia työttömäksi joutuneita riippumatta sukupuolesta tai sosioekonomisesta asemasta. Yhteiskunnassamme työllä on keskeinen merkitys, mikä korostaa erityisesti pärjäämisen arvoa. Työ ei ainoastaan tuo taloudellista hyötyä, vaan se tuo mukanaan myös kunniaa ja arvostusta. Työttömyyden seurauksena henkilö kokee, ettei ole pärjännyt työssä, ja se koetaan henkilökohtaisena nöyryytyksenä. Työttömyyden pitkittyessä taloudellinen ahdinko, sosioekonomisen aseman heikkeneminen ja köyhtyminen ovat alentavia kokemuksia. Tällä on merkitystä henkilön omanarvontunteeseen. Työ on tärkeä ankkuri elämässä, mikä jäsentää arkea.

Työpaikan sosiaaliset, hyvät ihmissuhteet ylläpitävät ja vahvistavat elämänhallintaa. Työn epävarmuus ja työttömyyskokemukset puolestaan vaikuttavat negatiivisesti elämänhallinnan tunteeseen. (Feldt 1999, 49.)

Outi Välimaa (2011, 5) on tutkinut väitöskirjassaan pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvää leimaavaa kategorisointia. Tutkimus on etnometodologinen ja liittyy diskurssin puheentutkimukseen. Tutkimusaineisto on kerätty pitkäaikaistyöttömyysprojektin yhteydessä vuonna 2003. Tutkimuksen haastattelun vuorovaikutustilanteissa kategorisointi ilmeni näkymättömällä tavalla, joka oli aistittavissa. Työttömien asiakkaiden puheesta voidaan tulkita häpeää, joka liittyy pitkäaikaistyöttömän ulkopäin annettuun leimaan. Uusliberalistinen ajattelu korostaa yksilön omaa vastuuta tilanteestaan, ja sosiaalipoliittiset rakenteelliset muutokset johtivat tukien varassa elävien aktivointiin, jolla pyrittiin poistamaan rakenteellista työttömyyttä. Tällöin syntyi ja vahvistui pitkäaikaistyöttömien leimallinen kategoria, joka johti työttömien syyllistämiseen.

Työttömien toimeentuloon, terveyteen ja hyvinvointiin liittyvä tutkimus osoitti selkeitä hyvinvoinnin uhkia. Työttömät kokivat terveytensä ja toimeentulonsa selvästi huonompaa kuin työssäkäyvät henkilöt. Erityisesti työttömyysturvaetuutta saavat henkilöt kokivat terveytensä heikoksi ja toimeentulonsa vähäiseksi. Tutkimus osoitti, että koettu terveys ja tyytymättömyys elinoloihin ovat yhteisiä tekijöitä työmarkkinatuen saajien keskuudessa. Työttömien toimeentulovaikeudet johtuvat pitkittyneestä työttömyydestä. (Airio & Niemelä 2013, 46, 55.)

Timo Kauppinen ym. (2010, 237, 246) ovat tutkineet työttömyyden yhteyttä erilaisiin hyvinvoinnin puutteisiin. Tutkimus tuo esille työttömyyden aiheuttamaa huonosaisiuden kasaantumista ja sen vaikutusta työttömän hyvinvointiin. Pitkäaikaistyöttömällä on hyvinvoinnin puutteita enemmän kuin työssäkäyvällä. Suurimmat erot johtuvat taloudellisista ja terveydellisistä syistä sekä terveystalvelujen puuttumisesta. Tutkimuksessa korostuivat työttömien taloudelliset vaikeudet; joka neljäs oli hakenut toimeentulotukea. Köyhyys näyttäytyy pysyvänä ilmiönä työelämästä syrjäytyneillä, mikä vaikuttaa yksilön hyvinvointiin. Terveystalvelujen käyttäminen valikoitui selvästi tuloluokkien mukaan, eli pienituloisen väestö käytti perusterveystalveluita, koska heillä ei ollut taloudellisesti mahdollisuutta valita muita palveluita. Sen sijaan työssäkäyvät käyttivät yksityisiä terveystalveluita ja työterveyshuoltoa. Suomalaisten hyvinvointitutkimus osoitti, että pitkäaikaistyöttömällä oli selvästi enemmän hyvinvoinnin puutteita kuin

työllisillä. Heikko taloudellinen asema heijastui pitkäaikaistyöttömien mahdollisuuksien valintaan. Tutkimuksessa tulivat esille erityisesti taloudelliset ongelmat, jotka johtivat muihin ongelmiin.

Anna Metteri (2012, 9–10) on tarkastellut tutkimuksessaan asiakkaiden joutumista kohuttomiin tilanteisiin, jolloin hyvinvointivaltion lupaukset sosiaaliturvasta ja huolenpidosta ovat kariutuneet. Asiakas kokee hylkäämisen luottamuksen menetyksenä, mikä rapauttaa hänen toimintakykyään ja vaikeuttaa arjen hallintaa. Työtön on saattanut jäädä vaille sosiaaliturvaa, mikä on merkittävä hyvinvoinnin puute.

Työttömyys vaikuttaa yksilön hyvinvointiin, joka ilmenee monenlaisina ongelmina. Pitkäaikaistyöttömyys vaikuttaa psyykkiseen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Palkkatyön päättymisen tuo stressiä taloudellisen tilanteen heikentyessä, ja itsetunto ja minäkuva voivat olla koetuksella, erityisesti siinä tapauksessa, jos minäkuva on ollut vahvasti sidoksissa työhön. Työn tekeminen tuo mukanaan monenlaisia myönteisiä ulottuvuuksia psyykkiseen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Työn menettäminen voi johtaa heikentyneeseen psyykkiseen hyvinvointiin. Työttömillä fyysinen terveys on keskimääräistä heikompi, mihin osittain voivat vaikuttaa stressin aiheuttamat psykologiset mekanismit. Työttömyyden seurauksena elintavat voivat muuttua, jolloin syödään epäterveellisempää ravintoa. Myös tupakointi ja alkoholin käyttö voivat vaikuttaa terveydentilaan. Työttömyyden seurauksena yksilön sosiaalinen verkosto voi kaventua, koska yhteydenpito entisiin työkavereihin voi katketa. Sosiaalisen verkoston muutokset voivat heijastua laajasti yksilön hyvinvointiin, ja työttömät ovat keskimääräisesti yksinäisempiä kuin työssä käyvät. (Kauppinen ym. 2010, 235.)

Hyvinvointi käsitteenä ja ilmiönä on laaja, moniulotteinen ja se muuttuu ajan saatossa. Hyvinvointia voi kuvailla objektiivisesti mittaamalla tai subjektiivisesti, jossa tutkitaan ihmisten omakohtaisiin kokemuksiin perustuvaa hyvinvointia. Arjen hyvinvointi rakentuu erilaisista kokemuksista. Elintaso, toimintamahdollisuudet ja yksilön voimavarat vaikuttavat siihen, kuinka hyvinvointiin liittyvät tarpeet on mahdollista tyydyttää. Hyvinvoinnin kokemukseen vaikuttavat lisäksi yhteiskunnassa vallitsevat arvot. Palkkatyö vaikuttaa merkittävästi arjen hyvinvointiin, koska työ takaa taloudellisen turvallisuuden ja rytmittää arjen hallintaa. Työ tuottaa hyvinvointia yksilön arkeen, jos se tuntuu mielekkäältä. Työn sisältö, määrä ja työpaikan sosiaaliset suhteet vaikuttavat siihen, koe-taanko työ mielekkäänä. (Raijas 2011, 2, 262.)

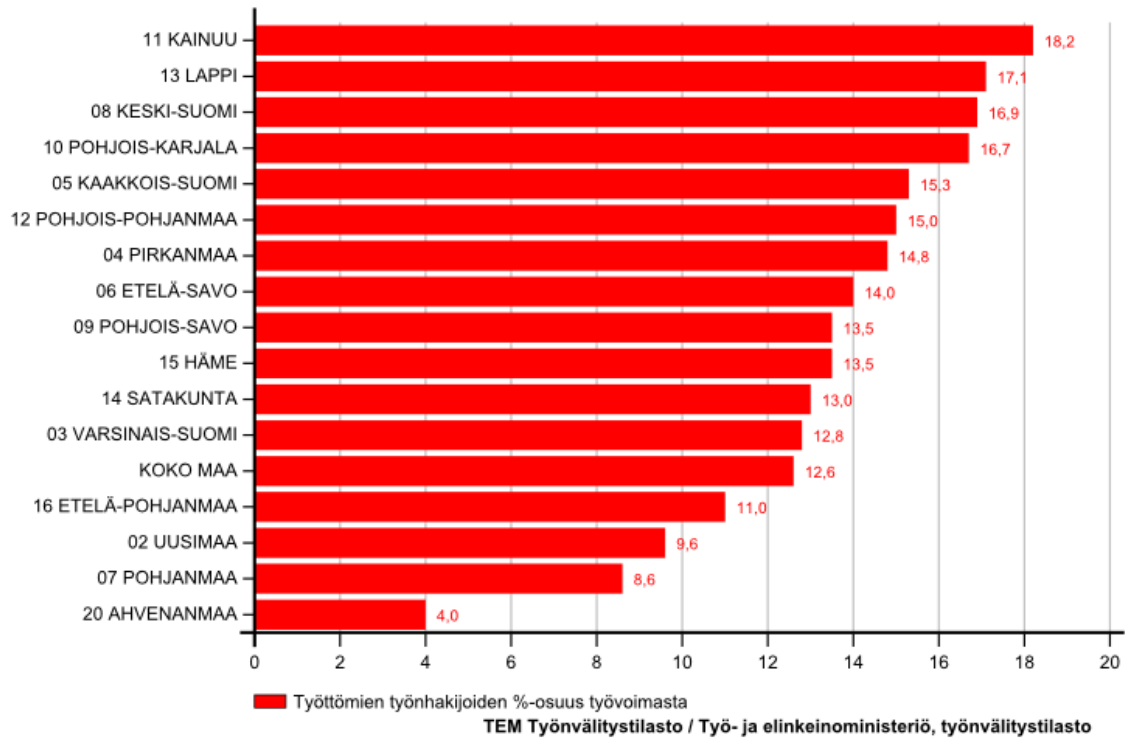
Jaana Vastamäki (2010, 3) on tutkinut elämänhallintakykyä työttömien hyvinvoinnissa. Elämänhallinnan todettiin olevan melko pysyvä yksilön ominaisuus, mutta merkittävät elämäntilanteiden muutokset, kuten työttömyys, aiheuttavat muutoksia elämänhallinnassa. Tutkimus osoitti, että työttömän elämänhallinnan tunne on matalampi kuin työsäikäyviensä. Tutkimuksessa selvitettiin myös työttömyyden aikaisia riskitekijöitä ja psyykkisen oireilun yhteyttä. Riskitekijöitä olivat heikentynyt työkyky, alkoholin liika-
käyttö sekä taloudelliset vaikeudet. Riskitekijät lisäsivät heikentyneen elämänhallinnan tunnetta ja vaikuttivat siten henkilöiden hyvinvointiin negatiivisesti.

Paltamon täystyöllistämismallin kokeilussa (2009–2013) on tutkittu työllistymisen vaikutuksia yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. Paltamossa hyödynnettiin moniammatillisia verkostoja, työterveyshuollon palveluja ja kuntoutuksen ohjausta. Asiakkaat, joilla havaittiin työ- ja toimintakyvyn rajoitteita, ohjattiin terveystalouteihin tai kuntoutukseen työkyvyn arviointia varten. Yhteistyö terveydenhuollon toimijoiden kanssa ja palveluiden saatavuus osoittautuivat kokeilussa merkittäväksi. Paltamon arviointitutkimus osoitti, että työllä on yksilön hyvinvointia ja terveyttä edistäviä ulottuvuuksia. Tutkimus antoi viitteitä siitä, että yksilön elintavoissa tapahtui myönteisiä muutoksia ja osallisuus lisääntyi. (Kokko 2013, 328–329.)

2.3 Pohjois-Pohjanmaan työllisyystilanne

Kuvaamme tässä luvussa Pohjois-Pohjanmaan työllisyystilannetta, joka on tutkimuksemme maantieteellinen konteksti. Työttömien määrä on kasvanut koko ajan Pohjois-Pohjanmaalla. Yhteiskunnan rakenteellinen muutos näkyy sosiaalityössä; ikääntyneillä asiakkailla on pitkä työkokemus, mutta ammatillinen koulutus usein puuttuu. Aikaisemmin elektroniikkateollisuus on ollut vallitseva ala, joka on ollut merkittävä työllistäjä Oulun seudulla. Työpaikan sai usein ilman ammatillista koulutusta, nykyisin työelämän vaatimukset ovat kasvaneet ja ilman ammatillista koulutusta on vaikea työllistyä. Teollisuuden vähentyminen ja töiden vieminen edullisimpien tuotantokustannusten maihin on lisännyt työttömien määrää Oulun seudulla. Teollisuustyöntekijöiden osaminen on aloilta, jotka eivät enää työllistä. Nuorisotyöttömyys on alueella myös korkea, sillä nuorten on vaikea työllistyä, jos ei ole ammatillista koulutusta ja työkokemusta. Nuori saattaa jäädä ilman koulutuspaikkaa, mikä näkyy työttömyystilastoissa, kun kil-

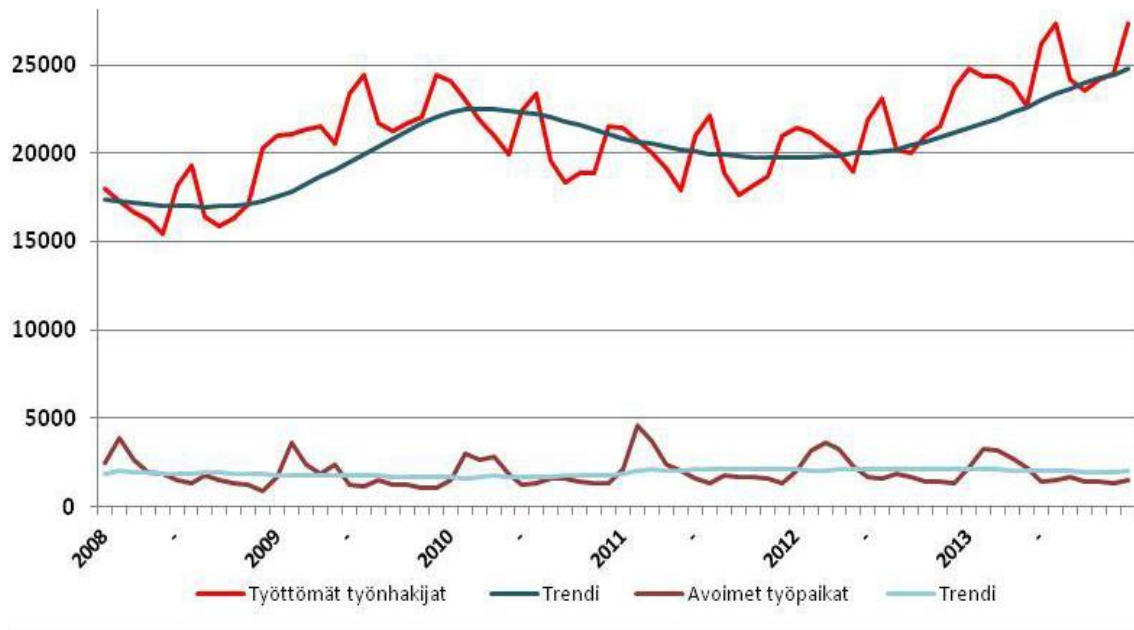
pailu koulutuspaikoista on kovaa. Heinäkuussa 2014 Oulun työllisyystilanne jälleen synkistyi, kun ICT- alan yritykset irtisanoivat 900 työntekijää, jolloin Microsoft ja Broadcom päättivät lopettaa toimintansa Oulussa. (Yle uutiset 24.7.2014.)

Kuvio 1. Työttömät työnhakijat (Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus työllisyyskatsaus 12/2013)

Pohjois-Pohjanmaalla työttömien työnhakijoiden osuus oli 15 prosenttia työvoimasta, määrä oli kuudenneksi korkein koko Suomessa. Työttömien määrä kasvoi alueella joulukuussa 2013. (Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus, 2013, 1.) Oulun seudulla on ollut useiden yritysten, kuten Nokian, laajoja irtisanomisia, jotka ovat heijastuneet työttömien työnhakijoiden määrään.

Pohjois-Pohjanmaalla oli työttömiä työnhakijoita 27 300 joulukuussa 2013, ja määrä oli 3600 työtöntä enemmän kuin vuonna 2012. Samaan aikaan pitkäaikaistyöttömien määrä oli 6000, joka on 1080 työtöntä enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Aktivointiehdot täyttävien asiakkaiden määrä oli 300 enemmän kuin joulukuussa vuonna 2012. (Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus 2013, 2.)

Kuvio 2. Työttömät työnhakijat ja avoimet työpaikat Pohjois-Pohjanmaalla (Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus työllisyyskatsaus 12/2013)

Tarkasteltaessa työttömyyden rakennetta sukupuolittain, työttöminä työnhakijoina oli 10 931 naista ja 16 682 miestä joulukuun lopussa 2013. Ikäryhmistä alle 25-vuotiaiden ja yli 50-vuotiaiden työttömien määrät kasvoivat. Nuorten työttömien määrä oli 17 prosenttia työttömistä työnhakijoista. Yli 50-vuotiaita työttömiä oli 8270. Pitkäaikaistyöttömien määrän osuus työvoimasta oli 21,9 prosenttia. (Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus 2013, 2–3.)

Tutkimuksemme kohderyhmänä ovat yli 500 päivää työttömänä olleet oululaiset 18–65-vuotiaat naiset ja miehet. Tutkimuksemme kohteena olevien pitkäaikaistyöttömien määrä on lisääntynyt alueella työpaikkojen vähentyessä.

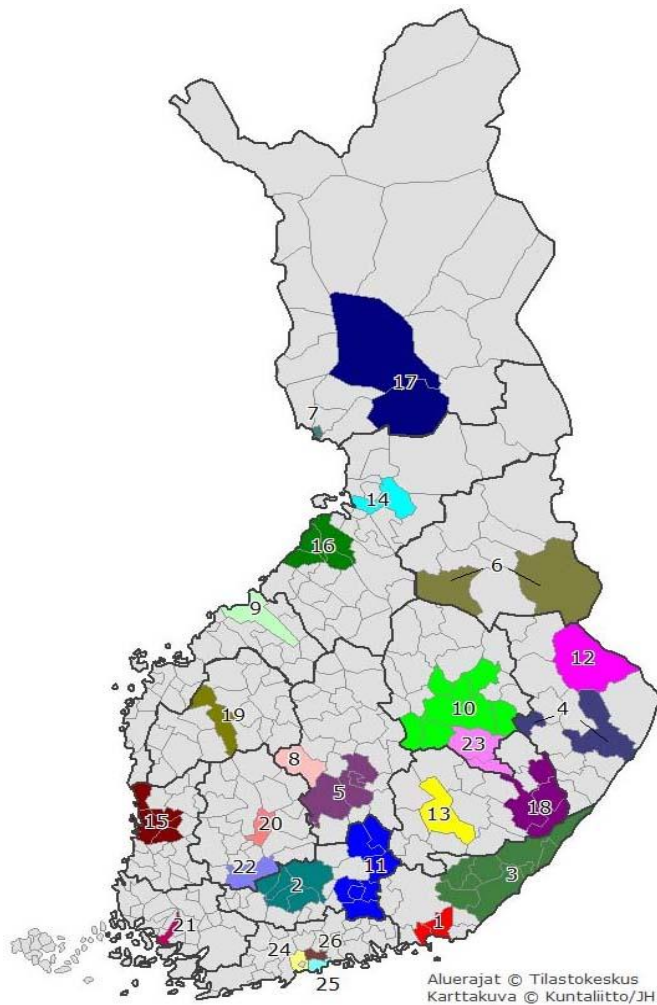
Työ- ja elinkeinotoimiston palveluissa oli vuoden 2013 joulukuun lopussa 9529 työnhakijaa, jotka täyttivät aktivointiehdot. Määrä on noussut edellisen vuoden joulukuusta 302 työttömällä. Pohjois-Pohjanmaalla aktivointiaste oli joulukuun lopussa 25,9 prosenttia ja samaan aikaan koko maan aktivointiaste oli 25,2 prosenttia. Aktivointiaste on ”palveluissa yhteensä laskentapäivänä olleiden osuus työttömien ja palveluissa olleiden yhteismäärästä”. (Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus 2013, 3.)

Huhtikuussa 2014 työttömien määrä Pohjois-Pohjanmaalla hieman väheni, jolloin työttömien työnhakijoiden osuus oli 13,9 prosenttia työvoimasta. Siitä huolimatta pitkäaikaistyöttömyys kasvoi yhtäjaksoisesti, jolloin vähintään vuoden työttömänä oli 976 työnhakijaa enemmän verrattuna vuoden 2013 huhtikuun tilanteeseen. Kaiken kaikkiaan työttömiä oli 25 370, josta naisia oli 10 199 ja miehiä 15 173. Työttömien määrä lisääntyi kaikissa ammattiryhmissä, eniten työttömyys kasvoi terveydenhuolto- ja sosiaalityössä, tieteellisen-, teknisen ja taiteellisen työn aloilla, rakennus- ja kaivostyössä ja kaupallisilla aloilla. (Mt., 2014, 1–7.)

Oulun tilannetta tarkasteltaessa työttömyysaste oli 15,2 prosenttia huhtikuussa 2014. Työttömiä oli 14 126, josta naisia oli 5795 ja miehiä 8331. Oulussa oli korkein työttömyys alalla, jota ei ole luokiteltu, 2770, tieto-, tekninen ja taidealalla 2176, teollisuusalalla 2053, hallinnon- ja toimisto- ja IT-alalla 1597, terveydenhuolto- ja sosiaalialalla 1284 ja kaupallisella alalla 1063 työtöntä. (Mt., 2014, 1–7.)

Oulun kaupungin työllisyyspalvelut on kuntakokeiluhanke. Hankkeella pyritään löytämään paikallisesti kumppanuuteen perustuvia työmarkkinoille suuntaavia malleja, joiden tavoitteena on alentaa rakennetyöttömyyttä. Hankkeen työllistämistä edistäviä palveluita toteutetaan sektorirajat ylittävien moniammatillisten verkostojen yhteistyönä. Kuntakokeiluhanke toteutetaan ajalla 1.9.2012–31.12.2015. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.)

Oulun työllisyyspalvelujen kokonaisuuteen sisältyvät työllisyyden edistämisen hallinto ja kehittäminen, työvoiman palvelukeskus (TYP), nuorten työllisyyspalvelut ja Oulun kaupungin työllisyyspalvelut. (Oulu 2014, työllisyyspalvelut.)

Kuvio 3. Kuntakokeiluhankekunnat (Kunnat.net 2014, kuntakokeilu). Tutkimuskohteemme on kartalla numero 14 oleva alue.

Kuntakokeiluhankkeen kohderyhmänä ovat ensisijaisesti henkilöt, jotka ovat saaneet työttömyyden perusteella vähintään 500 päivää työmarkkinatukea ja jotka tarvitsevat tukea työllistymiseen työvoimapalvelujen lisäksi. (Kunnat.net 2014, kuntakokeilu)

Palveluyksikkö tarjoaa oululaisille, pitkään työtä hakeneille asiakkaille tukea työllistymiseen sekä eri toimialoihin liittyvää yritys yhteistyötä. Työnantajille palvelut tarjoavat räätälöityä, yrityksen alaan liittyvää asiantuntijuutta henkilöstön rekrytointiin. Kuntakokeiluhanketta rahoittaa Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus ja Oulun kaupunki. (Oulun kaupungin työllisyyspalvelut 2014.)

3 Teoreettinen viitekehys

3.1 Allardtin hyvinvointiteoria

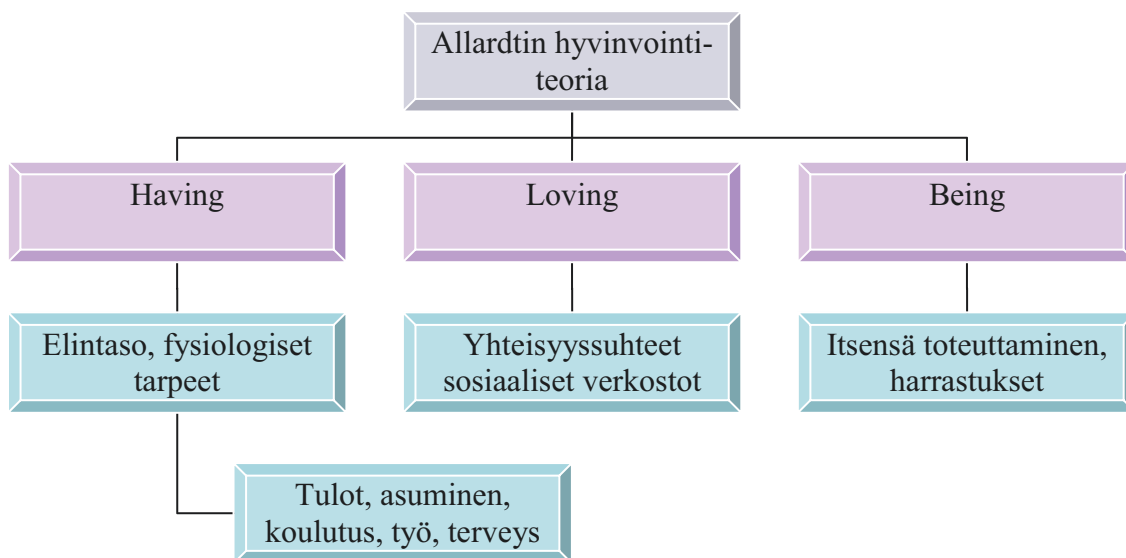
Tutkimuksemme pohjautuu osittain Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan, jonka pohjalta olemme muotoilleet haastatteluteemat. Allardtin (1976) mukaan itsensä toteuttaminen on osa hyvinvointia. Ihminen voi hyvin, kun on mielekästä tekemistä ja hänellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeet tyydytettyä. Hyvinvointi koostuu elämänlaadusta, ihmissuhteista, itsensä toteuttamisesta ja elintasosta. (Allardt 1976, 21–23.) Osa hyvinvoinnista koostuu työstä. Työn avulla ihmiset toteuttavat itseään ja saavat tarvitsemansa elannon ja elintason. Kun on pitkään työttömänä, sillä on vaikutuksia niin elintasaan, sosiaalisiin suhteisiin kuin itsensä toteuttamiseen. Työttömyysetuudella ei pysty todennäköisesti sellaiseen elintasaan kuin palkkatyöllä, ja työpaikan sosiaaliset suhteet jäävät puuttumaan. Työssä oleminen on myös itsensä toteuttamista ja monelle mieleistä tekemistä, mikä jäsentää elämää ja ajan käyttöä hyvin pitkälle. Pitkäaikaistyötön voi kokea, että hän ei ole enää tarpeellinen ja elämästä puuttuu säännöllinen rytm.

Allardtin hyvinvointiteoria on 1970-luvulta, ja se on toiminut keskeisenä perustana pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa. Teoria on edelleen merkittävä hyvinvoinnin teoreettinen jäsentäjä. Vaikka teorialla on jo ikää, Allardtin luettelemat perusasiat eivät ole kuitenkaan muuttuneet ihmisen hyvinvoinnin tuojana. Teorian käyttökelpoisuutta osoittaa se, että uusimmat hyvinvointiteorian eettiset jäsentelyt ovat hieman erilaisia variaatioita, jotka kuitenkin perustuvat hyvinvoinnin ulottuvuuksien määrittelyyn. (Kananaja & Niiranen & Jokiranta 2008, 91.) Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuudet sisältävät yksilön inhimillisiä tarpeita ja yhteiskuntarakenteen ominaisuuksia. Keskeistä hyvinvoinnin määrittelyssä on se, millaisia resursseja ja toiminta-areenoita yksilöllä on käytettävissään. Näitä ovat esimerkiksi työmarkkinat, asuntomarkkinat, vapaa-ajan ympäristöt ja muut keskeiset vaikutuskanavat. (Kananaja ym. 2008, 91.)

Pauli Niemelä (2009, 226–227) määrittelee tekemisen (doing) keinona luoda resursseja tarpeiden tyydyttämiseksi. Jotta ihminen saa tarpeelliset resurssit, tulee hänellä olla tekemistä ja toimintaa. Tekeminen on keskeinen elämänalue, joka integroi kansalaisen yhteiskunnan toimintaan. Yhteisöllisyys luo ihmiselle tärkeän osallisuuden tunteen to-

teuttaa itseään ja kokea itsensä merkitykselliseksi. Työn puute on yhteiskunnan suurimpia ongelmia, koska se aiheuttaa toimeentulon vaikeuksia ja yhteiskunnasta syrjäytymistä.

Allardt on esittänyt (1976) hyvinvointiin liittyvän kolmen eri ulottuvuuden mallin perustarpeiden tyydytyksestä. Hyvinvointi ilmenee aineellisten ja ei-henkilökohtaisten perustarpeiden, kuten ihmisten välisissä suhteissa ja identiteettiin liittyvissä tarpeissa. Hyvinvointi liittyy myös yksilön yhteiskuntaan integroitumiseen ja luonnon kanssa sopusoinnussa elämisen tarpeisiin. (Raijas 2008, 4.) Kuviossa 4 on kiteytettyä Allardtin näkemys hyvinvoinnin rakentumisesta.

Kuvio 4. Hyvinvointiteoria (Allardtin 1976 mukaan)

Allardtin (1976) hyvinvointiteoriassa on yhdistetty tarve- ja resurssiperustaiset teoriat, jotka koostuvat having-, loving- ja being- alueista. Having koostuu resursseista, kuten terveys, tulot, asuminen, työllisyys ja koulutus. Loving sisältää yhteisyyden sekä perhe- ja ystävyysuhteet. Being muodostuu arvonnasta, statuksesta ja vapaa-ajan toiminnasta. (Niemelä 2010, 18–19.) Teoriassa on keskeistä yksilöiden käytettävissä olevat resurssit ja toiminta-areenat kuten työmarkkinat. (Kananoja & Niiranen & Jokiranta 2008, 91.)

Allardt määrittelee hyvinvoinnin osatekijät, jotka kattavat itsensä toteuttamisen. Jokainen yksilö on oma persoonansa, joka on tiettyssä määrin korvaamaton. Henkilöä arvoste-

taan, ja hänellä on tietty status. Henkilöllä on myös mahdollisuudet mielekkääseen tekemiseen kuten harrastuksiin ja poliittiseen toimintaan. (Allardt 1976, 47.) Pitkäaikais-työtön voi kokea puutteita monella tavalla itsensä toteuttamisessa. Työ määrittää pitkälle henkilön statusta, ja harrastukset ovat monesti niin kalliita, ettei niihin ole taloudellisia mahdollisuuksia. Kokemus siitä, että on tarpeellinen ja saa arvostusta, voi olla puutteellinen, kun on työttömänä.

Helka Raivio & Jarno Karjalainen (2013, 13) ovat jäsentäneet osallisuuden perusedellytyksiä Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien mukaan artikkelissaan *Osallisuus - oikeutta vai pakkoa*. Hyvinvoinnin elementit ovat toimeentulo, yhteisöllinen kiinnittyminen ja aktiivinen toiminta. Nämä elementit edistävät yhteiskunnallista toimintakykyä ja sosiaalisten suhteiden solmimista ja näin ne rakentavat yksilön toimintojen perusedellytyksiä. Työssäkäynnin merkitys on keskeistä taloudellisen hyvinvoinnin turvaajana, ja työ ylläpitää sosiaalista kestävyyttä.

Maria Roponen (2010, 99–106) on tutkinut pro gradussaan palkkatuetun työn ja yksilön hyvinvoinnin välistä suhdetta. Tutkimuksessa jäsenettiin kokonaisvaltaista hyvinvointia kolmen eri ulottuvuuden kautta Allardtin hyvinvointiteoriaa soveltamalla. Tutkimus osoitti palkkatuetulla työllä olevan erityisesti vuorovaikutuksellinen ja sosiaalinen merkitys. Sen sijaan psyykkiset ja fyysiset näkökulmat olivat ristiriitaisempia ja työn merkityksiä ei voida tulkita yksiselitteisesti. Työhön suhtauduttiin yleensä myönteisesti.

Hyvinvoinnin käsite on merkittävä ihmis- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Hyvinvointikäsite kytkeytyy yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin ja ihmisen toimintaan. Yhteiskunnan makrotaso (welfare state) sisältää hyvinvointivaltion ja hyvinvointiyhteiskunnan (welfare society) käsitteet. Mikrotasoa tarkasteltaessa puhumme ihmisten hyvinvoimisesta (well-being) ja elämässä menestymistä (well-doing). (Niemelä 2010, 13.) Pro gradussamme tarkastelemme mikrotason ulottuvuuksia, jossa well-being käsittää hyvinvoinnin tarpeiden tyydyttämisen. Well-doing-käsite kuvaa toimintaa ja sisältää muun muassa sen, kuinka ihminen menestyy työelämässä.

Tarveteoreettisessa hyvinvointiajattelussa Yhdistyneet Kansakunnat (YK) on määritellyt elintaso (level of living) kuvaavia osatekijöitä, joilla on merkitystä ihmisen hyvinvointiin, kuten terveys, ravitsemus, koulutus, työllisyys, asuminen, sosiaaliturva, vaatteet, vapaa-aika ja ihmisoikeudet. (Niemelä 2010, 17–18).

Pro gradussamme jäsenämme työn merkitystä pitkäaikaistyöttömän hyvinvoinnin rakentumiseen Allardtin teorian kautta. Tutkimuksessamme haluamme selvittää toimeentulon (having), sosiaalisten verkostojen (loving) ja itsensä toteuttamisen (being) merkitystä hyvinvoinnin elementteinä. Selvitämme myös mahdollistaako palkkatyö pitkäaikaistyöttömälle asioita, joihin työttömänä ei ole mahdollisuuksia.

3.2 Sosiaalinen tuki

Allardtin hyvinvointiteorian lisäksi käytämme työssämme sosiaalisen tuen käsitettä tarkastellessamme asiakkaiden kokemuksia työllisyyspalveluista. Oulun kaupungin työllisyyspalveluissa pitkään työttömänä olleet henkilöt saavat sosiaalista tukea asioissa, jotka liittyvät työnhakuun. On paljon ihmisiä, jotka kokevat eri syiden vuoksi, etteivät he työllisty ilman tukea ja toisen ihmisen apua. Sosiaalisen tuen käsite täydentää tutkimuksessamme Allardtin hyvinvointiteoriaa.

Sosiaalisen tuen määrittelemiseen liittyy subjektiivinen, jokaisen omakohtaiseen tunteemukseen perustuva kokemus. Tutkijat ovat pyrkineet määrittelemään sosiaalista tukea jo vuosikymmeniä, mutta silti sen määritelmässä on eroja, eikä aivan yksiselitteistä määritelmää ole. (Metteri & Haukka-Wacklin 2005, 55.) Petri Kinnusen (1998, 29) mukaan sosiaalinen tuki on toiminnallinen käsite, joka viittaa toimintakäytäntöihin. Toimintakäytäntöjen kautta henkilö itse tai hänen lähiyhteisönsä sekä yksityiset tai julkiset toimijat ovat turvaamassa henkilön hyvinvointia.

Sosiaalisen tuen käsite on vakiintunut käyttöön 1970-luvulla, ja siinä kuvataan lähiyhteisön ja ihmisten välisiä suhteita. (Kumpusalo 1991, 14). Kumpusalo erottelee sosiaalisen tuen viiteen luokkaan; aineelliseen, toiminnalliseen, tiedolliseen, emotionaaliseen ja henkiseen tukeen.

Sosiaalityössä asiakkaat tarvitsevat ammattilaisen tukea selviytyäkseen. Juhila (2011, 151–152) määrittelee huolenpitosuhteen sosiaalityön ulottuvuudeksi. Sosiaalityöntekijän tulee ottaa vastuu apua ja tukea tarvitsevista asiakkaista. Välimaa (2008, 176) painottaa sosiaalityön eettisiä periaatteita. Sosiaalityön ydinajatus on asettua heikom-

piosaisten puolelle, jotka elävät köyhyydessä toimeentulon äärirajoilla. Sosiaalityöntekijän tulee toimia asiakkaan rinnalla kumppanina, tukijana. Ammatilliseen työhön liittyy myös toimiminen asiakkaan asianajajana ja puolestapuhujana. Beulah Compton ym. (1999, 371) määrittelevät virallisen sosiaalisen tuen olevan esimerkiksi palveluohjausta, jossa asiakasta tuetaan koordinoimalla palveluita, jotta asiakas voi saavuttaa päämääränsä.

Sosiaalisella tuella käsitetään huolenpidon suhdetta, joka on välttämätöntä, jotta ihmiset kykenevät toimimaan sosiaalisissa rooleissaan. Sosiaalisen tuen palveluohjaus edellyttää laaja-alaista yhteistyötä erilaisissa verkostoissa yksilöiden, perheiden ja muiden toimijoiden kanssa. Verkostojen avulla voidaan tehokkaasti suunnata palvelujen tarvetta ja vaikuttaa ongelmallisiin kohtiin. Yhteistyö ja integrointi tapahtuvat asiakaslähtöisesti. (Compton & Calaway & Cournoyer 2005, 260.) Oulun kaupungin työllisyyspalveluissa pyritään sosiaalisen ja henkilökohtaisen tuen avulla auttamaan asiakkaita. Tarvittaessa kootaan laaja-alainen palveluverkosto asiakkaan ympärille.

Sosiaalinen tuki jaotellaan henkiseen tukeen (affiliational), tiedolliseen ja taidolliseen tukeen (informational) sekä emotionaaliseen (emotional) ja aineelliseen (instrumental) tukeen. Sosiaalinen tukijärjestelmä ja verkostot sisältävät yksilöitä, ryhmiä ja organisaatioita. Sosiaalinen tuki voidaan jakaa viralliseen ja epäviralliseen sosiaaliseen tukeen. Virallinen (formal) sosiaalinen tuki koostuu palveluorganisaatiosta, jonka työntekijät tuottavat palveluita ja saavat palkkaa työstään. Epävirallinen tuki (informal social support) sisältää ystävien, naapureiden ja perheenjäsenten antamaa sosiaalista tukea, ja oleellista on, etteivät he saa taloudellista korvausta antamastaan sosiaalisesta tuesta. Epävirallisessa sosiaalisessa tuessa molemmat hyötyvät suhteesta, niin autettava kuin tuen antaja. Sosiaalinen tuki perustuu vuorovaikutukseen muodostaen sosiaalisen tukiverkoston. Epävirallista tukea voi saada lisäksi erilaisilta järjestöiltä ja muilta yhteisöiltä, jotka perustuvat vapaaehtoiseen toimintaan. Sosiaalista tukea voi saada elämänkaaren eri vaiheissa erilaisiin olosuhteisiin. Sosiaaliset verkostot vaikuttavat myönteisesti henkilön fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Epävirallinen sosiaalinen verkosto voi tyydyttää ihmisen sosiaalisia ja emotionaalisia tarpeita, virkistää mieltä, estää yksinäisyyden tunnetta ja ennaltaehkäistä eristäytyneisyyttä. Ihmissuhteiden sosiaalisen tukiverkoston avulla henkilö kykenee paremmin vastaanottamaan stressiä eri elämäntilanteissa, kuten työttömyyden tai muun kriisin kohdatessa. (Compton ym. 2005, 259, 266–

267.) Tutkimuksessamme rajaudumme käsittelemään virallista sosiaalista tukea (formal), jota työllisyyspalvelut tarjoavat asiakkailleen.

Catherine A. Heaney ja Barbara A. Israel (2008, 190) puolestaan jaottelevat sosiaalisen tuen neljään eri luokkaan. Emotionaaliseen tukeen (emotional support) sisältyy empatia, rakkaus, luottamus ja välittäminen. Välineellinen tuki (instrumental support) muodostuu konkreettisesta avusta ja palveluista tukea tarvitsevalle henkilölle. Tiedollinen tuki (informational support) on ohjausta, neuvontaa ja tietojen jakamista, jotta henkilö itse selviytyy ongelmistaan. Arvioiva tuki (appraisal support) tukee yksilön itsearviointia rakentavalla ja vahvistavalla tavalla.

Sheldon Cohen ym. (2000, 4) mukaan sosiaalisen tuen käsitettä käytetään yleensä laajassa merkityksessä ja sosiaalisten suhteiden on todettu edistävän yksilön terveyttä ja hyvinvointia. Cohen ym. ovat tarkentaneet sosiaalisen tuen tulkintaa jakamalla käsitteen kahteen eri prosessiin. Ensimmäinen prosessi käsittää emotionaaliset, tiedolliset ja instrumentaaliset resurssit. Nämä tarpeet liittyvät usein akuuttiin tilanteeseen tai stressiin, joka on aiheutunut sairaudesta tai elämän tapahtumista kehityssiirtymien lisäksi. Tässä mallissa sosiaalinen tuki viittaa sosiaalisiin resursseihin, joissa tarjotaan epävirallisen tuen kontekstissa virallisia tukiryhmiä ja epävirallisia auttajia. Toinen prosessi keskittyy terveyteen ja hyvinvointia edistäviin tekijöihin, jota osallistuminen sosiaalisten ryhmien toimintaan edesauttaa. Hypoteesin mukaan muut voivat vaikuttaa ajatteluun, havaintojen tulkintaan sekä tunteisiin, ja sillä voi olla biologisia vasteita edistämään yksilön terveyttä ja hyvinvointia. Hyödyt saattavat tulla esille ihmissuhteiden monimuotoisuudessa vahvistavina tekijöinä, mikä ilmenee omanarvontunnon kohentumisena, käsitykset itsestä muotoutuu ja henkilöllä on kontrolli oman käyttäytymisen normista. Nämä seikat vaikuttavat terveyteemme. (Cohen ym. 2000, 4–5.)

Sosiaalisen tuen viitekehystä tarkastellen instrumentaalinen eli materiaallinen tuki edistää asiakkaiden osallistumista ja auttaa heitä tyydyttämään perustarpeensa. Pitkäaikaistyöttömän tukeminen esimerkiksi työvaatteiden ja kenkien hankkimisessa ja matkakorvauksen myöntämisessä auttaa hänet alkuun työelämässä. Työntekijä voi arvioida millaista toiminnallisen sosiaalisen tuen tarpeita asiakas tarvitsee ja järjestää hänen tarvitsemia palveluita. Työntekijä voi arvioida asiakkaan psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin tarpeita, jos hänellä on työ- ja toimintakyvyn rajoitteita. Emotionaalinen tuki toteutuu työntekijältä ja läheisiltä saadusta tuesta, joka edistää pitkäaikaistyöttömän hyvin-

vointia. Palvelu- ja läheisverkostoja tarkastelemalla voidaan löytää asiakkaan tukemista kannattelevia voimia, jotka toimivat keskeisenä voimavarana. Tiedollisen tuen tarpeet voidaan toteuttaa ohjauksen ja neuvonnan kautta, jossa asiakas saa tietoon käytettävissä olevat palvelut.

Työttömyyden seurauksena henkilö kokee kriisin elämässään. Yksilöllä on usein monenlaisia sopeutumismekanismia käytössään kriiseistä selviytymiseen. Mekanismit voivat auttaa pehmentämään dramaattisia seurauksia. Toimeentulovaikeudet saavat työttömän arjen hallinnan päälaelleen. Kriisien hallinnassa sosiaalisen verkoston merkitys on keskeinen, kuten perheeltä, ystäviltä ja lähiyhteisöltä saatu tuki. (Vähätalo 1998, 56.)

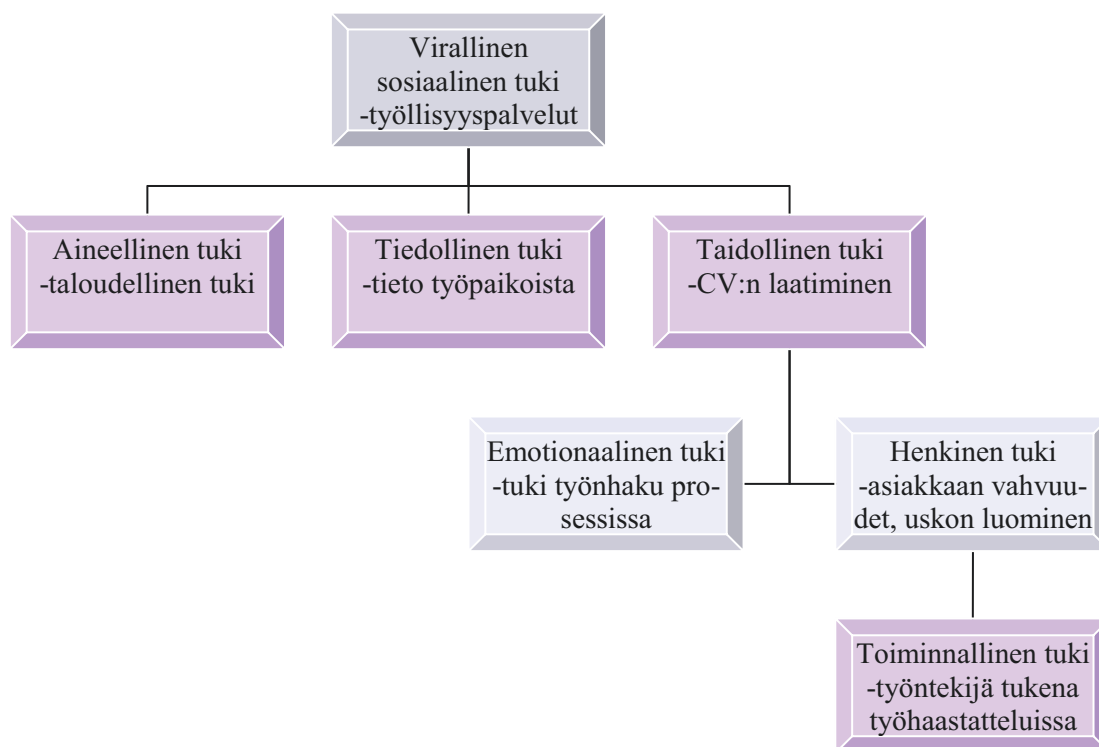
Kumpusalo (1991, 14) korostaa sosiaalisen tuen vuorovaikutuksellista luonnetta. Määritelmä voidaan tulkita suoraan henkilöltä toiselle annettavana tukena tai epäsuoralla tuella, kuten palveluiden kautta saatuna tukena. Läheisverkostoissa, ystäväpiirissä ja perheissä, vuorovaikutus on suoraa. Lähiyhteisö luo turvallisuutta ja tyydyttää yhteisyystarvetta, jossa keskeisenä on arvostus ja itseensä liittyvät tarpeet. Kuntatasolla tarkasteltuna sosiaalinen tukijärjestelmä on eriytynyt eri palvelusektoreihin ja tuen antaminen on kontrolloidumpaa viranomaistyötä. Yhteiskunta tukee sosiaalisen tuen jakajia ja takaa sosiaaliturvan kansalaisilleen.

Sosiaalityöntekijät toimivat usein virallisten ja epävirallisten resurssien rajapinnassa. Virallisen sosiaalisen tuen koordinoijana sosiaalityöntekijän tehtävänä on usein laatia asiakkaalle lähete tarvittaviin palveluihin. Tehokas toiminta edellyttää, että sosiaalityöntekijä on perehtynyt saatavilla oleviin palveluihin; työntekijällä tulee olla tieto, missä palvelut sijaitsevat ja millaista apua ja tukea he voivat tarjota asiakkaalle. Asiakkaan yksilölliset tarpeet ovat keskiössä, ja etuja ja haittoja tulee punnita eri vaihtoehtoista. Sosiaalityöntekijän tulee antaa tieto asiakkaalle käytössä olevasta palvelusta ja valmistella asiakasta palveluun. Palveluntuottajan tulee olla myös tietoinen asiakkaan tilanteesta. Sosiaalityöntekijän rooli on toimia linkkinä palveluiden ja asiakkaan välillä ja määrittää ne palvelut, joihin asiakas on oikeutettu. (Compton ym. 2005, 261–262.)

Kirsi Juhila (2011, 138) puhuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan työskentelysuhteesta, joka on vastavuoroinen. Työntekijän ei tule objektivoida asiakastaan tarkastelunsa kohteena vaan subjektoida. Asiakas pääsee työntekijän rinnalle pohtimaan eri näkökulmia, miten asiakas voi elämäntilanteessaan toimia tarkoituksenmukaisesti. Sosiaalityönteki-

jän taustalla olevat teoriat ja ymmärrys vaikuttavat työhön, mutta myös asiakkaan käsitysten tulee vaikuttaa sosiaalityöntekijän käsityksiin. Asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde on yhteinen kehitysprosessi, jossa molemmat osapuolet ovat antajia ja saajia.

Pro gradu -työssämme olemme rajautuneet käsittelemään virallista sosiaalista tukea. Päätimme yhdistää työssämme soveltuvien osien Compton & Calaway & Cournoyer (2005) teoriaa sekä Kumpusalon teorioita sosiaalisesta tuesta. Päättelimme näiden teorioiden yhdistämisen soveltuvan pro graduumme. Oulun kaupungin työllisyyspalveluissa palveluohjaus on yksi sosiaalisen tuen muoto asiakkaan tukemisen menetelmistä.

Kuvio 5. Sosiaalisen tuen jäsentely (mukaillen Kumpusaloa 1991; Compton & Calaway & Cournoyer 2005 mukaan)

Kuvioon 5 olemme koonneet ne sosiaalisen tuen osa-alueet, joita tarkastelemme suhteessa asiakkaiden kokemuksiin työllisyyspalveluista. Kuviossa *aineellinen tuki* sisältää taloudellisen tuen. *Tiedollinen tuki* liittyy asiakkaan ja organisaation väliseen suhteeseen, jossa työntekijä välittää tiedon avoimista työpaikoista asiakkaalle. *Taidollinen tuki* muodostuu työntekijän ohjauksesta esimerkiksi ansioluettelon laatimisessa ja asiakkaan valmentamisesta työhaastatteluun. *Emotionaalinen tuki* käsittää työntekijän empatia

kyvyn ja vuorovaikutussuhteen, jossa asiakaslähtöisyys on keskiössä. *Henkinen tuki* sisältää työntekijän tuen asiakkaan vahvuuksien löytämiseksi, itseluottamuksen parantamiseksi sekä uusiin mahdollisuuksiin uskomiseksi. *Toiminnallisuus* liittyy tilanteisiin, jossa työntekijä on asiakkaan tukena työhaastattelussa.

3.3 Palveluohjaus työkäytönä

Palveluohjaus (case management) on yksi virallisen tuen ammattikäytäntö sosiaalityössä. Palveluohjaus on sosiaalityön menetelmä, jonka avulla voidaan paikallistaa, koordinoita ja hankkia asiakkaalle virallista tukea tarjoamalla palveluita. Palveluohjaus on prosessi, johon keskeisesti sisältyy arviointi siitä, vastaavatko palvelut yksilön tarpeita terveydenhuollossa ja sosiaalisissa tarpeissa. (Compton ym. 2005, 260.)

Palveluohjaus voidaan määritellä palveluiden jakelujärjestelmäksi, joka järjestää, koordinoi ja tukee verkoston virallista ja epävirallista toimintaa. Palveluohjaus edistää asiakkaan pääsyä palveluihin, jotta asiakas osaisi hyödyntää erilaisia palveluita. Sosiaalityöntekijän palveluohjauksen avulla asiakkaita autetaan navigoimaan monimutkaisessa verkostossa erikoistuneisiin palveluihin. Palvelujen eriytyminen parantaa tehokkuutta, kun palvelut ovat erikoistuneet ammattimaisiin palveluihin. Palveluohjauksen tavoitteena on edistää asiakkaan sosiaalista verkostoa ja kehittää asiakkaan tietoja, jotta he itsenäisesti osaisivat hakeutua palveluihin. (Mt., 2005, 260.)

Raunio (2004, 137–138) puhuu palveluohjauksesta tapana järjestää asiakkaalle laajalaisia palvelukokonaisuuksia, jotka tukevat asiakkaan selviytymistä. Palveluohjauksen asiantuntijuus korostuu tilanteissa, joissa asiakkaalla on useita arkielämän ongelmia. Tällöin työskennellään sosiaalityön ytimessä, jossa pyritään ehkäisemään syrjäytymistä tai poistamaan syrjäytyminen.

Palveluohjaus on syntynyt tilanteeseen, jossa asiakkaiden sosiaaliset ongelmat ja sosiaalisen tuen tarpeet on kategorisoitu eri alueisiin, joissa palvelut on eriytetty vastaamaan asiakkaiden tarpeita. Palveluohjaus on navigointia eri palveluiden verkostoissa. Sosiaalityöntekijät palveluohjauksen ammattilaisina tunnistavat perheiden ja yksilöiden tarpeet, suunnittelevat tavoitteet ja arvioivat työmenetelmät tavoitteiden saavuttamiseen. Sosiaalityöntekijä toimii linkkinä palveluiden ja asiakkaiden välillä, jotta asiakkaat saa-

vat tarvitsemansa palvelut. Suunnitelman avulla sosiaalityöntekijä kartoittaa erityiset tavoitteet ja valitsee sopivat työmenetelmät tavoitteiden saavuttamiseksi. Työntekijä toimii linkkinä asian siirtämisessä eri palveluihin ja huolehtii asiakkaan oikeudenmukaisuuden toteutumisen palveluissa. Sosiaalityöntekijä arvioi myös asiakkaan tilanteen edistymisen. (Compton 2005, 260–261.)

Juhila (2011, 179, 181) puhuu asiakkaiden asioiden ajosta (advocacy) sosiaalityön menetelmänä, jolloin työntekijä asettuu heikomman puolelle. Sosiaalityössä asioiden ajo liittyy asiakkaiden sosiaalisten oikeuksien puolustamiseen, jos ne eivät muutoin toteudu. Auttamiseen ja tukemiseen kuuluu palveluohjaus, jolla varmistetaan asiakkaiden saavan tarvitsemansa palvelut ja etuudet, jotka heille lainsäädännöllisesti kuuluvat.

Asiakkaalla voi olla puutteita elämänhallinnassa, jolloin hän ei kykene tekemään perusteltuja valintoja hyvinvointiaan edistääkseen. Hänellä ei ole käsitystä tarjolla olevista palveluista, jotka kohentaisivat hyvinvointia. Palveluohjauksen avulla päästään pureutumaan asiakkaan yksilöllisiin palveluntarpeisiin. (Raunio 2009, 175.)

Juhila (2011, 177) tarkastelee yksilökohtaista palveluohjausta sosiaalityön keskeisenä auttamismenetelmänä. Loputtomat palvelujärjestelmän yhteistyöongelmat voidaan ratkaista lähtemällä liikkeelle ruohonjuuritasolta yksittäisen ihmisen elämäntilanteesta ja hänen tarvitsemistaan palveluista. Palvelun käyttäjälle tulee nimetä henkilökohtainen vastuuhenkilö, joka tukee asiakasta ja hänen läheisiään. Palvelujen hankintapäätökset tulee tehdä mahdollisimman lähellä käyttäjää. Vastuuhenkilö seuraa asiakkaan tilanteen kehitystä ja muuttaa tarvittaessa palvelukokonaisuutta tilanteen niin vaatiessa.

Oulun kaupungin työllisyyspalveluissa toteutetaan yksilöllistä palveluohjausta, jossa asiakkaalle laaditaan suunnitelma työllistymisen edistämiseksi. Asiakas saa henkilökohtaisen työhönvalmentajan ja palveluohjaajan, joka on hänen tukenaan koko työllistymisprosessin ajan. Asiakasta tuetaan esimerkiksi valmentautumisella tulevia työhaastatteluja varten, laatimalla työpaikkahakemuksia ja etsimällä henkilölle soveltuvia työpaikkoja. Palvelu on suunnattu asiakkaille, jotka tarvitsevat ammattilaisen tukea työhön sijoittumisessa. (Oulun kaupunki, työllisyyspalvelut 2014.) Tutkimuksessamme työllisyyspalvelut toteuttavat palveluohjausta ja koordinoivat asiakkaille soveltuvat palvelut. Työllisyyspalvelujen projektihenkilöstö toimii linkkinä työnantajiin ja he tekevät tiivistä yhteistyötä muiden moniammatillisten toimijoiden kanssa asiakkaiden asioiden ajossa.

Compton ym. (2005, 264) tuo esille keskeisiä asiakkaiden palveluiden järjestämisessä huomioitavia seikkoja. Huolimatta siitä, että asiakasta ja eri palveluiden yhteistyötahoja on valmisteltu asiakkaan tilanteesta, voi tulla esiin erilaisia käytännön ongelmia asiakkaan palveluiden toteuttamisessa. Asiakkaalla voi tulla esiin erilaisia esteitä, jotka estävät palveluiden vastaanottamisen. Hänellä voi olla ongelmia liikenneyhteyksissä, lastenhoidossa tai taloudellisten resurssien puuttumisessa. Asiakas saattaa kokea myös ensimmäiset käynnit virastoissa ahdistavina, jos paikalla on paljon ihmisiä. Sosiaalityöntekijä voi edistää palvelun toteutumista ennakoimalla kulkuyhteysongelmat, järjestämällä asiakkaan asioita, myöntämällä taloudellista tukea ja järjestelemällä tapaamisajat, jotta ne sopivat asiakkaalle. Virallista sosiaalista tukea tarjoaa yleensä eri virastojen ja palveluorganisaatioiden työntekijä. Palveluohjaus edellyttää koordinoitua virallisten sosiaalisten tukipalveluiden verkostoissa auttamalla asiakkaita saavuttamaan heidän tavoitteensa. Palveluohjaus edellyttää sosiaalisen tuen välittäjän roolia, jotta asiakas saa tarvittavat yhteiskunnalliset palvelut. Asiakkaat toimivat yhteistyökumppanina koko työprosessin ajan, työntekijä seuraa asiakkaan palveluiden toteutumista ja turvaa virallisen tuen saannin.

Työllisyyspalveluissa työhönvalmentaja voi toimia asiakkaan tukena myös työhaastatteluissa. Pitkään työtä etsineen asiakkaan on vaikea löytää juuri hänelle soveltuvia työpaikkoja, ja työnantajilla saattaa olla myös resurssipulaa tietyn alan työntekijöissä. Työnhakijoiden ja yrittäjien tarpeet eivät aina kohtaa. Tässä tilanteessa myös työllisyyspalvelut ovat koordinoimassa työttömien ja yrittäjien välistä yhteistyötä. Yrittäjät esittävät toivomuksensa työllisyyspalveluiden ohjaajille siitä, minkä alan työntekijöitä he tarvitsevat, ja sitten ohjaajat esittävät sopivia työntekijöitä heille. Tällä tavalla kyetään kytkemään työnhakijoiden ja työnantajien tarpeet uusien työpaikkojen luomiseksi. (Oulun kaupunki, työllisyyspalvelut 2014.)

Käytännön sosiaalityö painottuu usein virallisen sosiaalisen tuen hyödyntämiseen. Epävirallista sosiaalista tukea voisi hyödyntää sosiaalityössä enemmän. Sosiaalityön painopistettä tulee muuttaa asiakaslähtöisemmäksi tapaamalla asiakkaita henkilökohtaisesti. Tällöin työssä voidaan hyödyntää erilaisia sosiaalityön menetelmiä kuten verkostokarttaa, jonka avulla voidaan paikantaa henkilön merkittäviä ihmissuhteita. Asiakkaan tukiverkoston tarkastelulla saadaan jäsenettyä kokonaisuus, johon asiakas jakaa aikansa

ja voimavaransa. Tukiverkkoja tarkastelemalla nähdään, miltä tahoilta henkilö saa apua, tukea ja voimavaroja jaksamisen tueksi. (Compton ym. 2005, 64.)

Pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa tulee huomioida asiakkaat yksilöllisesti. Tärkeimpiä sosiaalityön orientaatioita on huomioida ihminen ainutkertaisena persoonana ja tapauksena. Sosiaalipalveluissa tuetaan asiakkaita ja autetaan heitä, mutta asiat mahdollisesti käsitellään standardoidulla tavalla tapauksesta riippumatta. Tavoitteena on asiakkaiden tasa-arvoinen kohtelu. Sen sijaan tapauskohtaisessa työotteessa asiakkaan tilanne arvioidaan yksilöllisesti, mikä perustuu ammatilliseen tilannearviointiin. Ammatillisessa työotteessa palvelu räätälöidään asiakkaan tarpeesta käsin ja huomioidaan hänen tilanne ja elämän olosuhteet. (Kotiranta 2008, 4, 168–169.)

Tutkimuksessamme epävirallinen sosiaalinen tuki voi sisältää ystäviltä saatua tukea työn etsinnässä. Ystäviltä, sukulaisilta ja tuttavilta saatu tuki usein täydentää viranomaiselta saatua tukea, he voivat olla tukena pitkäaikaistyöttömälle tilanteissa, jonne virallinen sosiaalinen tuki ei ulotu. Työmme keskittyy kuitenkin virallisen sosiaalisen tuen hyödyntämiseen. Asiakkaan palvelun tarvetta määrittäessä tulee arvioida, tarvitseeko hän mahdollisesti tukea moniammatillisesta työstä. Erityisesti pitkäaikaistyöttömän työ- ja toimintakyvyn rajoitteet vaativat useita palveluverkkojen arviointia, jotta asiakas saa tarvitsemansa palvelut ja kuntoutuksen työelämään palaamiseksi.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessamme haluamme selvittää työn merkitystä hyvinvoinnin jäsentäjänä ja asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalvelujen tarjoamasta sosiaalisesta tuesta. Haluamme tutkia sitä, miten asiakkaat ovat kokeneet työn edistävän hyvinvointiaan, ja millainen merkitys projektin tarjoamalla henkilökohtaisella tuella on ollut työllistymisessä. Olemme haastatelleet seitsemää pitkäaikaistyötöntä, jotka ovat työllistyneet palveluiden kautta palkkatukityöhön. Tavoitteena on etsiä toimivia käytäntöjä, jotka tukevat pitkäaikaistyöttömien työllistymistä, ja tuoda esille asiakkaiden kokemuksia heidän saamastaan sosiaalisesta tuesta.

Tutkimuskysymykset, joihin etsimme vastauksia ovat:

- 1 Mitä työ merkitsee pitkäaikaistyöttömien hyvinvoinnille?
- 2 Miten asiakkaat ovat kokeneet sosiaalisen tuen merkityksen työllisyyspalveluissa?

4.2 Tutkimusaineiston hankinta

Miten sosiaalityötä voi tutkia? Kysymykseen voi vastata monin eri tavoin riippuen siitä, kuinka rajaamme sosiaalityön tutkimuksen. Sosiaalityön tutkimukselle on olemassa erilaisia tarkastelutapoja. Rosmari Eliasson-Lappalainen, Staffan Marklund ja Lennard Nygren ovat määritelleet sosiaalityön tutkimuksen aiheita vuonna 2005. Ensisijaisesti sosiaalityön tutkimus keskittyy sosiaalisiin ongelmiin ja niihin liittyvien ilmiöiden tutkimiseen. Sosiaalityön tutkimukseen voi sisältyä haavoittuvien asiakasryhmien elinolojen tutkimuksia ja kokemuksia, joissa analysoidaan ongelman syitä ja määritellään erilaisia prosesseja. Sosiaalityön tutkimuksiin liittyy myös sosiaalisten ongelmien ilmiöiden kuvaamista. Tutkimus voi kohdistua sosiaalisiin interventioihin, sosiaalisten ongelmien hallintaan eri tasoilla, sosiaalipoliittisiin toimenpiteisiin tai yhteiskunnallisen työn organisointiin liittyvään toimintaan ja sen arviointiin. Yhteinen tavoite tutkimuksil-

la on tuottaa tietoa yhteiskunnan epäkohdista ja sosiaalityön laadun kehittäminen. (Nygren 2009, 19)

Jari Metsämuurosen (2009, 38–39) mukaan kannattaa perehtyä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, jotka liittyvät samaan aihepiiriin. Tällöin voi saada kuvan, millainen tutkimuskysymys saattaa olla hyvä. Hypoteesin tai tutkimusongelman asettaminen voi helpottaa, jos aihepiiristä on aikaisempia tutkimuksia. Hyvässä tutkimuksessa vastataan yksilöityyn kysymykseen. Hypoteesin ja kysymyksen avulla pyritään kaventamaan ja tarkentamaan aihepiiriä. Tutkimuskysymyksen avulla voidaan ratkaista ongelma ja tuottaa uutta tietoa aiheesta. Hyvä tutkimuskysymys on selkeästi muotoiltu ja informaatiota tuottava.

Rauhalan (2005, 31—38) mukaan tutkijan on hyvä tiedostaa hänen oma ihmiskäsityksensä silloin, kun tutkitaan ihmistä. Tutkijan tulee kertoa, miten hän ymmärtää ihmisen olemassaolon ja millaisista olemisen perusmuodoista ihminen on todellistunut. Psykofyysinen ihmiskäsitys on vallitsevana ihmiskäsityksenä niin psykologiassa kuin hoitotieteissä. Ihmistä pidetään psykofyysisenä tai psykofyysis-sosiaalisena olentona, jolloin ihminen toimii yhteydessä sosiaaliseen ympäristöönsä. Psykkinen ja fyysinen toiminta ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja se on kaksisuuntaista. Ihminen on kokonaisuus ja voidaan sanoa, että kaikella ihmisen toiminnalla on vaikutuksensa elämään. Psykofyysinen ihmiskäsitys on käytännönläheinen ja se vastaa arkipäivän kokemuksia. (Vilko-Riihelä 1999, 90, Dunderfelt 1990, 202.)

Tutkijoina ajattelempa, että kaikella ihmisen toiminnalla on kokonaisvaltainen vaikutus hänen elämäänsä. Psykofyysisessä ihmiskäsityksessä esimerkiksi kulttuurilla, yhteiskunnalla, suvulla sekä perheellä on vaikutusta hyvinvointiin. (Dunderfelt 1990, 202.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen malli on peräisin humanistisesta sekä hermeneuttisesta tutkimusotteesta. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii kontekstuaalisuuteen, tulkintaan ja toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 22.) Tutkimuksemme näkökulma on fenomenologis-hermeneuttinen tieteenfilosofia. Fenomenologian kautta pyrimme selvittämään haastateltavien omakohtaisia kokemuksia ja hermeneutiikan opein tunnistamaan niitä. Fenomenologinen tutkimus kuuluu kvalitatiiviseen tutkimusperinteeseen, ja sen avulla voidaan kerätä tietoa ihmisen omasta elämismaailmasta.

Olemme kiinnostuneita siitä, millaista tietoa pitkään työtä etsinyt asiakas tuottaa, joka perustuu hänen omiin kokemuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 34–35.)

Soinisen (1995, 35) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tarkoituksena on ihmisen käyttäytymisen ja kokemusten ymmärtäminen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoitus hankkia tietoa ihmisiltä, joilla on omakohtaisia kokemuksia tutkittavasta aiheesta (Tuomi 2009, 97). Olemme haastatelleet pitkään työttömänä olleita henkilöitä, joilla on kokemuksia työttömyydestä ja mahdollisesti erilaisista työllisyyden edistämisen projekteista. Näin ollen kvalitatiivinen tutkimusote on perusteltu valinta.

Tieteelliselle tiedolle on tunnusomaista kumuloitavuus ja tiedon kasaantuminen. Aikaisemmat tutkimukset aiheesta ovat hyödyllisiä, ja on tärkeä tutustua sellaiseen aineistoon, jossa käsitellään samaa ilmiötä. Mikäli tutkittava aineisto on puutteellisesti kerätty epätarkalla mittarilla, eikä tutkimuksen ilmiön kannalta oleellista seikkaa ole huomioitu, vika on siinä, ettei tutkija ole perehtynyt aiheeseen riittävästi. Kirjallisuudesta löytyy aikaisempia tutkimustuloksia, joihin omia saatuja tuloksia tulee verrata. Perehtymällä toisiin tutkimuksiin saa käsityksen tutkimushypoteesista ja saa viitteitä siitä, millaisten tutkimustulosten tulee olla. Mikäli oma tutkimustulos osoittautuu erilaiseksi, tulee perustella, mistä seikoista se saattoi johtua. (Metsämuuronen 2009, 39–41.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa selvitetään kokemuksellisten ilmaisujen sisältöä. Ilmaisut voivat pohjautua kokemuksiin, näkemyksiin, käsityksiin tai ajatuksiin. Kvalitatiivinen aineisto kerätään yleensä haastattelujen avulla, mutta työssä voi hyödyntää myös muuta materiaalia ja kirjallista tietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 13–16.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään ihmistä tiedon keruun välineenä. Kvalitatiivisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat kysely, haastattelu, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.) Käytimme aineiston hankinnassa teemahaastattelua, joka on laadullinen metodi. Haastattelu voidaan toteuttaa perinteisesti kasvokkain tapahtuvana haastatteluna, ja näin me teimme haastattelut. Koska tarkoituksena on tuoda kohderyhmän omat näkökulmat esille, on teemahaastattelun käyttäminen tutkimuksessa tarkoituksenmukaista. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 164.) Tutkimuksessa teimme yhteistyötä Oulun kaupungin työllisyyspalveluiden projektihenkilöstön kanssa ja saimme heiltä yhteystiedot kohderyh-

mälle. Kohderyhmän valitsi kolme projektin työntekijää. Kaksi työntekijää antoi kahden haastateltavan yhteystiedot, ja yksi työntekijä antoi kolmen haastateltavan yhteystiedot.

Yleisin tapa kerätä aineistoa on haastattelu, jossa tutkija ja vastaaja ovat kasvokkain. Kysymyksistä voi puuttua niiden tarkka muoto. Perinteisestä kysymys-vastaus-haastattelusta on siirrytty käyttämään enemmän keskustelunuomaisempaa haastattelua. Tutkijalla on kuitenkin teemat tiedossa, mistä haastatellaan, ja kysymyksiä voi haastattelun kuluessa tarvittaessa tarkentaa. (Eskola & Suoranta 2005, 86.) Pro gradumme teoreettinen viitekehys pohjautuu sosiaalisen tuen käsitteeseen sekä Allardt'n hyvinvointiteoriaan, joiden kautta olemme muodostaneet haastatteluteemat. Teemoitetussa haastattelussa ei voi kysellä ihan mitä tahansa, vaan siinä pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat näin ollen viitekehukseen, ilmiöstä jo ennalta tiedettyyn aiheeseen.

Toteutimme aineistonkeruusuuden haastatteleamalla seitsemää työllisyyspalveluiden kautta palkkatukityöhön sijoittunutta asiakasta. Koemme merkityksellisenä pitkään työtä etsineiden asiakkaiden omakohtaiset kokemukset polulla työelämään, ja haastatteleamalla saimme kerättyä tarvittavan tutkimusaineiston. Teemahaastattelu ei sido kumpaankaan menetelmään, kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen, eikä myöskään haastattelukertojen määrään tai siihen, miten syväälle aiheen käsittelyssä mennään tai millaisia kysymyksiä mahdollisesti esitetään. Teemahaastattelu huomioi kuitenkin sen, että ihmisten omakohtaiset tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisellä sijalla. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Tutkimuksen aineiston keräämisvaihe on eettisesti kriittinen vaihe, sillä siinä määrittyy, millä tavalla tutkimus on toteutettu tiedonsaamisen kannalta. Projekteissa tutkimuslupa tulee pyytää hallinnoivalta viranomaiselta ja asiakkailta, joilta kerätään tietoja, tulee myös informoida tutkimuksesta. Eettisesti toimiva tutkija informoi kaikkia tutkimukseen osallistuvia avoimesti ja rehellisesti. Tutkimuksen luottamuksellisuus edellyttää, että tutkimukseen osallistuneiden asiakkaiden tiedot säilyvät salaisina, jottei kukaan ulkopuolinen kykene heitä tunnistamaan. (Pohjola 2007, 18.) Tutkimuslupa on anottu Oulun kaupungin Konsernipalveluista, joka on työllisyyspalveluita hallinnoiva viranomaisomainen. Kuntakokeilun projektipäällikkö ja työntekijät ovat tietoisia tutkimuksesta. Laatiessamme tutkimussuunnitelmaa tapasimme projektihenkilökuntaa ja kerroimme heille tutkimuksestamme sekä siitä, kuinka aiomme edetä tutkimuksessamme.

Aloimme tehdä tutkimustamme joulukuussa 2013 perehtymällä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Keväällä 2014 laadimme tutkussuunnitelman ja teemahaastattelurungon. Huhtikuussa anoimme Oulun kaupungin työllisyyspalveluilta tutkimusluvan, jonka saimme muutamassa viikossa. Jotta saimme aineistonkeruuseen tarvittavat haastateltavien tiedot, kävimme keskustelemassa Oulun kaupungin työllisyyspalveluiden projektihenkilöstön kanssa. Olimme saaneet jo virallisen tutkimusluvan, mutta työntekijät halusivat, että tapaisimme heidät ja kertoisimme tutkimuksestamme. Tämä oli antoisa tapaaminen. Heti käyntimme jälkeen työllisyyspalveluiden projektihenkilöstö oli keskustellut työyhteisössään ja sopinut, ketkä työntekijät voisivat ehdottaa haastateltavia. Tämän jälkeen he ottivat yhteyttä asiakkaisiinsa ja kertoivat tutkimuksestamme sekä kysyivät asiakkaiden suostumusta tutkimukseen.

Otimme asiakkaisiin yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla ja sovimme tapaamiset heidän työpaikoilleen. Pyysimme myös työpaikkojen esimiehiltä lupaa tulla tekemään haastatteluja työajalla työpaikalle ja esittelimme lyhyesti tutkimuksemme. Suhtautuminen työajalla tehtäviin haastatteluihin oli positiivinen. Kohdejoukon aktiivisuus hieman yllätti. Olimme varautuneet siihen, että emme saisi kovin helposti haastateltavia ja joutuisimme työskentelemään enemmän haastateltavien saamiseksi.

Haastateltavat olivat järjestäneet työpaikoilleen tilan haastattelua varten. Haastattelu-ympäristöt olivat rauhallisia ja leppoisia tiloja, joissa pystyimme luomaan rennon ilmapiirin kohdejoukon kanssa. Haastattelujen alussa informoimme kohderyhmää tutkimuksesta ja anoimme suostumus lomakkeen luettavaksi ja allekirjoitettavaksi. Lomake sisälsi kaikki tarvittavat perustiedot tutkimuksessa, ketkä ovat tutkijoita ja mihin saatuja tutkimus tuloksia tullaan käyttämään. Tutkimuksen informaation perusteella vastaaja motivoituu suostumaan haastatteluun tai sitten hylkää osallistumisen. Tutkimuksen informaation ja lomakkeen merkityksellisyyttä ei saa aliarvioida. Mahdollisesti paras vastausmotivaatio tulee, kun aihe kiinnostaa jo valmiiksi. Hyvin laaditulla lomakkeella voi herättää vastaajan kiinnostuksen ja sen myötä vaikuttaa vastausten luotettavuuteen. (Vehkalahti 2008, 47–48.)

Haastattelut toteutettiin toukokuussa 2014 ja niiden kesto oli 45 minuutista 1 tuntiin ja 15 minuuttiin. Haastattelut teimme yhden viikon aikana ja nauhoitimme haastattelut. Kirjoitimme samalla asioita ylös, koska halusimme varautua siihenkin, että tekniikka voi pettää, emmekä onnistu purkamaan haastatteluja nauhurista. Maarit kirjoitti haastat-

telun edetessä asioita jonkin verran paperille ja keskittyi enemmän haastateltavan kanssa keskustelemiseen ja esitti kysymyksiä. Katja kirjoitti samanaikaisesti haastattelua tietokoneelle ja esitti tarkentavia kysymyksiä. Heti haastattelujen jälkeen aineistot litteroitiin. Aineistoa kertyi yhteensä 40 sivua. Kesä- ja heinäkuussa tutkimus raportoitiin eli aineisto analysoitiin. Elokuussa tarkastimme aineiston ja syyskuussa teimme työn valmiiksi.

Tutkimusaiheemme kiinnosti työllisyyspalvelujen asiakkaita, ja he halusivat olla osallisina tuottamassa tietoa aiheesta. Pitkään työtä etsineiden kokemusasiantuntijuutta Oulussa on vähemmän tutkittu, joten toivomme tutkimuksemme tuottavan tietoa pitkäaikaistyöttömän näkökulmasta.

4.3 Aineisto ja analyysi

Aineiston kohderyhmä koostuu 26–58-vuotiaista oululaisista, neljästä naisesta ja kolmesta miehestä. Työttömyyden kesto vaihteli 2–5 vuoteen, ennen nykyistä työpaikkaa. Viisi heistä työskenteli Oulun kaupungilla ja kaksi yksityisissä yrityksissä. Asiakkaiden koulutustausta vaihteli ammatillisesta koulutuksesta ylempään korkeakoulututkintoon saakka. Työpaikat olivat sijoittuneet kasvatus- ja opetusalan, ravitsemus- ja hoiva-alan, ICT-alan ja kaupallisen alan tehtäviin. Aikaisemmin yhteistä kaikille olivat määräaikaisten työsuhteet ja pätkätyöt. Aineistossa osalla oli pitkä työkokemus taustalla. Yritysten irtisanomiset taloudellisista ja tuotannollisista syistä olivat aiheuttaneet työpaikkojen menetykset. Pitkäaikaista yli sukupolven menevää työttömyyttä heidän joukossaan ei ollut. Haastateltavien vanhemmat olivat olleet työelämässä tai elättäneet itsensä maataloudella. Aineistossa kaikki ovat palkkatukityössä, määräaikaaisessa työsuhteessa, jonka he ovat saaneet työllisyyspalveluiden kautta. Yksityissektorilla työskentelevillä asiakkailla oli tiedossa työsuhteen jatkuminen. Sen sijaan Oulun kaupungilla työskentelevillä ei ollut aineistonkeruun aikana vielä tietoa työn jatkumisesta.

Tehdessämme haastatteluja tuntui hieman haasteelliselta pysyä ennalta suunnitelluissa tutkimusteemoissa ja aiheet karkasivat välillä kauemmaksi tutkimuksen teemasta. Haastateltavat kertoivat mielellään työttömyys kokemuksiaan ja siitä, mitä työttömyys on merkinnyt heidän elämässään. Laajemmat keskustelut tekivät haastatteluista luontevia ja

tunnelma oli rento. Kokonaisuutena haastattelujen tekeminen ja keskustelut haastateltavien kanssa olivat antoisia ja mielenkiintoisia.

Tutkimuksessa aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätökset ovat merkittävä osa tutkimusta. Aineiston analyysivaiheessa tutkija saa vastauksen tutkimuksen ongelmiin. Em-piirisessä tutkimuksessa aineistoon tulee tehdä esitöitä ennen johtopäätösten tekemistä. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto järjestetään ja tiedot tarkistetaan. Tarkastamisessa katsotaan, löytyykö aineistosta selviä virheitä ja puuttuko tietoja. Seuraavassa vaiheessa täydennetään tiedot, ja joskus joudutaan ottamaan haastateltavaan yhteyttä ja pyytämään täydentämään tietoja, jos havaitaan oleellisia puutteita. Kolmannessa vaiheessa siirrytään aineiston järjestämiseen, jolloin tiedot tallennetaan analyysia varten. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 216–217.)

Aineiston analyysimenetelmänä olemme käyttäneet sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysi, joka pyrkii etsimään tekstin merkityksiä. Sillä pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin tarkoituksena on saada aikaan sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 107.) Sisällönanalyysin avulla analysoimme tutkimusaineiston tuloksia sanallisesti.

Sisällönanalyysi on kvalitatiivisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Se voidaan käsittää myös yksittäisenä metodina ja väljänä teoreettisena kehyksenä, joka on kuitenkin mahdollista liittää erinäisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysissä on valittava ja rajattava tarkkaan ilmiö, jota ollaan tutkimassa ja mihin etsitään vastauksia. Tutkimuksen tutkimustehtävä ja tarkoitus kertovat, mihin tutkimuksen kohde mahdollisesti rajataan. Aineistoa voidaan tyypitellä tai teemoitella. Teemoittelussa aineisto luokitellaan eri teemoihin ja teemojen alle kerätään asioita, joita jokaisesta teemasta on sanottu. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93—95.) Teemoittelussa on mahdollista poimia vastauksista käytännöllisen tutkimusongelman kannalta olennaista ja merkityksellistä tietoa. (Eskola & Suoranta 2005, 178.)

Tutkijalla on usein ennakkokäsitys tutkimustuloksesta, mitä voidaan pitää ongelmallisena. Vastuu analysoinnista on aina tutkijalla. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat samanaikaisesti, jolloin yhdistyvät analyysi ja synteesi. Tämä tarkoittaa sitä, että kerätty aineisto pilkotaan käsitteelliseksi osiksi ja syntee-

sin avulla saadut osat kerätään uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. (Grönfors 1985, 145.) Tutkimusaineisto järjestetään uudelleen sellaiseen muotoon, että sen perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä yksittäisistä henkilöistä, tapahtumista tai lausumista. Nämä tiedot siirretään yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle. Toiminnasta käytetään nimitystä abstrahointi. (Metsämuuronen 2009, 254.)

Seuraavassa vaiheessa aineisto pyritään saamaan sellaiseen muotoon, että sisällönanalyysi on mahdollista. Muistiinpanot ja haastattelut litteroidaan ja aineisto kirjoitetaan puhtaaksi. Tutkimuksessa on mahdollista tehdä valikoituja litterointeja, jossa tuodaan esille vain sellaiset osat, jotka tutkimuksen tulosten kannalta ovat oleellisia. (Grönfors 1985, 156.) Litteroimme kaikki haastattelut sanatarkasti fontilla 12 sekä rivivälillä 1, ja sivuja kertyi yhteensä neljäkymmentä.

Analyysissä aineiston kuvaus yritetään saada mahdollisimman selkeään ja tiiviiseen muotoon kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. Sisällönanalyysi sopii kertomusten analysointiin. Sen pyrkimys on kuvata dokumenttien, kuten tässä tutkimuksessa ihmisten omakohtaisten kertomusten, sisältöä sanallisesti. Sisällönanalyysillä aineisto voidaan järjestää niin, että pystytään aloittamaan johtopäätösten tekeminen. Kun käytetään sisällönanalyysiä, siitä ei saada valmiita johtopäätöksiä. Sisällönanalyysi auttaa selkiyttämään aineistoa, jotta voidaan saada aikaan luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä, jotka liittyvät tutkittavaan ilmiöön. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–107, 110.)

Aineiston teemoittelu tapahtui osittain jo kysymysten suunnitteluvaiheessa, jotka rakensimme Allardtin (1976) hyvinvointiteorian ja sosiaalisen tuen käsitteen pohjalta. Analysoinnissa lähdimme hakemaan vastauksia tutkimuskysymyksiimme teemoittelun kautta. Mitä työ merkitsee pitkäaikaistyöttömän hyvinvoinnille ja miten haastateltavat ovat kokeneet sosiaalisen tuen merkityksen työllisyyspalveluissa.

Aluksi tarkistimme onko aineistossa virheitä tai puuttuiko tietoja. Totesimme aineiston virheettömäksi ja mielestämme kaikki tarvittavat tiedot oli kerätty. Ensimmäisessä analysointivaiheessa Allardtin (1976) teoria ohjasi having, loving ja being hyvinvoinnin osa-alueiden tulkintaa. Having teemasta etsimme vastauksia ihmisen perustarpeiden merkityksestä hyvinvoinnin rakentumisessa, joita ovat muun muassa tulot, työ, koulutus ja asuminen. Loving teemassa analysoimme yhteissuhteiden, kuten perheen ja ystä-

vien merkitystä hyvinvoinnin rakentajana. Being teemassa haimme vastauksia itsensä toteuttamisen merkitykseen työssä.

Seuraavassa vaiheessa jäsensimme sosiaalisen tuen käsitteen avulla aineistoa ja vastaus- ta siihen, millainen merkitys sosiaalisella tuella on ollut työllisyyspalveluissa. Jäsen- nämme sosiaalisen tuen muotoja Compton & Calaway & Cournoyer (2005) ja Kumpu- salon (1991) mukaan ja valitsimme sosiaalisen tuen osa-alueista aineellisen-, tiedollisen-, taidollisen, emotionaalisen-, henkisen- ja toiminnallisen tuen. Tarkastelimme sosi- aalisen tuen osa-alueita suhteessa asiakkaiden kokemuksiin työllisyyspalveluista. Ryh- mittelimme ja yhdistimme saman teeman aiheet valittujen teorioiden pohjalta. Aineiston sitaatit muodostuivat aineistosta, jotka vastasivat tutkimuskysymykseemme työn merki- tyksestä pitkäaikaistyöttömän hyvinvoinnille ja miten asiakkaat ovat kokeneen sosiaali- sen tuen merkityksen työllisyyspalveluissa. Sen jälkeen kuvailimme sitaattien sisältöä ja millaisista asiakkaiden kokemuksista ne kertoivat.

Tutkimuksissa, joissa on käytetty teemahaastattelua, käytetään sitaatteja usein löyhästi. Aineistosta on voitu poimia sattumanvaraisesti sitaatteja ja sitten niiden ympärille kir- joitetaan tekstiä kuvailemaan sitaattien sisältöä. Tutkimuksissa voidaan käyttää jopa liikaa sitaatteja, mutta mitään tiukkoja rajoja sitaattien käytölle ei kuitenkaan voida määrittellä. (Viinamäki & Saari 2007, 44.) Toimme tutkimuksessamme esiin sitaatteja, koska halusimme erityisesti antaa haastateltavien äänen kuulua heidän kertomuksiensa kautta. Tutkijat voivat käyttää sitaatteja perustelevaan omaa tulkintaansa asiasta. Sitaa- tit elävöittävät myös tekstiä ja se onkin pyrkimyksemme. (Eskola & Suoranta 2005, 175.)

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimusaiheen valinta on jo eettinen ratkaisu. Tutkimuksen näkökulman määrittämi- sessä tulee esille, käsitteleeö tutkija aihetta ongelmalähtöisesti vai pyrkiikö hän avoi- mempaan tulkintaan ilmiöstä. (Pohjola 2007, 18.) Tutkimuksemme käsittelee pitkäai- kaistyöttömän hyvinvoinnin edistämistä ja sosiaalisen tuen merkitystä. Haluamme tut- kimuksellamme selvittää, onko työn saamisella merkitystä hyvinvoinnin eri osa-alueille ja miten viranomaiselta saatu tuki on edistänyt työllistymistä. Tutkimukseen liittyy aina eettisiä ratkaisuja. Ihmistieteissä eettisten kysymysten äärellä käydään keskusteluja tut-

kimuksen eri vaiheissa. Eettistä pohdintaa tehdään myös silloin, vaikka ei tavata ihmisiä kasvotusten, jos esimerkiksi tutkimus perustuu dokumenttiaineistoon. Tutkijan eettinen vastuu on esittää todennettua tietoa niin paljon kuin se on tutkimuksessa mahdollista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–20.)

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa tutkija voi kokea eettistä ristiriitaa tutkiessaan arkaluonteisia kokemuksia tai marginaaliasemassa olevien asiakkaiden asemaa. Eettisyys ei estä tutkimasta arkoja aiheita, mutta tutkijan on oleellista tiedostaa eettiset näkökulmat koko tutkimusprosessin ajan. Tiedon tuottamisen kannalta on tärkeää, että arjen ongelmia ja vaikeita elämäntilanteita tuodaan tutkimuksissa esille. Yhteiskunnallisella tasolla on mahdollista vaikuttaa vaikeisiin tilanteisiin, kun tietoa on tuotettu ja tehty arjen ongelmat näkyväksi tutkimusten valossa. (Pohjola 2007, 18.) Sosiaalityöntekijät ovat tärkeässä roolissa tuottamassa tietoa marginaaliasemassa elävien ihmisten arjesta. Asiakkaiden vaikeisiin elämän olosuhteisiin voidaan saada muutosta aikaan vain tuomalla esille yhteiskunnan epäkohtia.

Tutkimustiedon tuottaminen on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä. Tutkimus, jolla katsotaan olevan merkitystä, ei voi olla neutraalia tutkimusta. Tutkimus vaikuttaa aktiivisesti toimintaympäristössään. Tutkimuksen tavoitteet tuodaan esille kuvaamalla, ymmärtämällä ja analysoimalla tutkittavaa ilmiötä. Sosiaalitieteissä tutkimuksen seuraamusetiikan pohtiminen on keskeinen asia, koska tutkimuksessa tuodaan esille yhteiskunnallista todellisuutta ja inhimillisen elämän piirteitä. Tutkimuksessa on oleellista, millä tavalla kuvataan tutkittavaa ilmiötä tai sen kontekstia, käsitteitä, ilmaisuja ja termejä. Valitut ilmaisut ja käsitteet voivat johtaa huomaamatta siihen, että kuvataan yhteiskunnassa vallitsevia asenteita tai ennakkoluuloja kohderyhmää kohtaan. (Pohjola 2007, 25.)

Tutkimuksessamme olemme pohtineet, miten puhua pitkään työtä etsineistä henkilöistä leimaamatta heitä. Pitkäaikaistyötön on vahvasti sidoksissa yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin, ja usein heidät leimataan passiivisiksi kansalaisiksi ja mielletään yhteiskunnan vapaamatkustajiksi. Pitkäaikaistyöttömän toimeentulon saamiseen liittyy vahvasti sosiaalietuuksien saaminen, mikä lisää työttömien negatiivista leimaa. Olemme tutustuneet aikaisempiin tutkimuksiin, joissa käytetään termiä pitkäaikaistyötön pitkään työtä etsineistä asiakkaista. Aineistoa kirjoittaessamme olemme huomanneet, että kuvaamalla vaihtoehtoisilla termeillä sanat eivät taivu niin hyvin kuin pitkäaikaistyöttömästä puhuttaessa, joten päätimme käyttää jo yleisesti käytössä olevaa termiä. Olemme pohtineet

tässä yhteydessä myös muita eettisiä ratkaisuja. Pyrimme tuomaan asioita esille tavalla, joka ei leimaa kohderyhmää, ja puhumme heistä kunnioittavasti.

Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa mainitaan tärkeimpinä eettisinä periaatteina yleensä informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, yksityisyys ja seuraukset. Eettisiä kysymyksiä on myös paljon muita, ja ne voivat koskea esimerkiksi vallankäyttöä, tutkijan toimintaa ammatti-ihmisenä, laillisuuskytymyksiä ja tutkimuksen sponsointia ja rahoitusta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–21.)

Olemme perehtyneet hyvään tieteelliseen käytäntöön, jonka ohjeistuksen mukaan noudatamme rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta koko tutkimustyömme ajan (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Tiedon julkistamiseen ja hankintaan liittyvät tutkimuseettiset periaatteet ovat yleisesti hyväksytyjä. Näiden periaatteiden tunteminen sekä niiden mukaan toimiminen on jokaisen tutkijan omalla vastuulla. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tehtäessä tutkimusta noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Ihmisarvon kunnioittaminen on tutkimuksen lähtökohta. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 23, 25.) Tutkijoina olemme sitoutuneet toimimaan eettisesti ja neutraalisti niin, etteivät omat kokemuksemme ja mielipiteemme vaikuta tutkimuksen tekemiseen.

Tutkimuksen turvallisuusnäkökulmaa ajatellen kerroimme kohderyhmälle, että heidän henkilöllisyytensä ei tule ilmi missään vaiheessa. Haastateltavat luottivat siihen, että nauhoitukset hävitetään litteroinnin jälkeen. Tutkimusaineisto yleensä hävitetään, kun käyttötarkoitus on saavutettu, eikä suunnitteilla ole jatkotutkimusta (Kylmä & Jupakka, 2007, 141).

Tutkimuksen eettisyyttä pohdimme koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijana eettisyys tulee esille myös siinä, että on aidosti kiinnostunut aiheesta. Tutkijoina olemme kiinnostuneet asiakkaan hyvinvointia edistävästä asioista ja siitä, miten sosiaalityöntekijöinä voisimme tukea asiakasta mahdollisimman hyvin. Tutkimuksella toivomme tuottavamme uutta tietoa työttömyysilmiöstä, jotta löytäisimme uusia työmenetelmiä sosiaalityön arkeen.

Tutkimuksessamme olemme pohtineet myös kohdejoukon valintaa. Projektihenkilöstö valitsi meille tutkimukseen soveltuvat asiakkaat. Ensimmäisellä tapaamisella projektihenkilöstö kysyi toiveitamme asiakkaista. Toivoimme eri-ikäisiä naisia ja miehiä, eri

alojen edustajia, jotka olivat työllistyneet palkkatukityöhön. Eettisesti pohdimme, että valikoidulla tutkimusjoukolla voi olla merkitystä tutkimustuloksiin. Luotamme projektihenkilöstön valintoihin, koska he toivoivat saavansa asiakkailta kritiikkiä ja toiveita työllisyyspalveluiden kehittämiseen. Käytännön sosiaalityön kokemuksen perusteella uskomme tutkimustulosten olevan samansuuntaisia, vaikka kohdejoukko valittaisiin satunnaisotantana palkkatuella työllistyneistä asiakkaista.

5 Työ hyvinvoinnin rakentajana

5.1 Elintason ja terveyden merkitys

Tässä luvussa tarkastelemme työn merkitystä asiakkaiden hyvinvoinnin rakentumiseen. Aineiston olemme jäsentäneet Allardtin (1976, 23, 32) hyvinvointiteorian pohjalta. Having käsittää terveyden, tulot, työn, koulutuksen ja asumisen ulottuvuudet. Loving muodostuu yhteisyyssuhteista eli perheestä ja ystävyyssuhteista. Being kuvastaa itsensä toteuttamista eli arvonantoa, statusta ja vapaa-ajan tekemistä. Jos tarpeet jäävät tyydyttämättä, se voi merkitä huonontuvia olosuhteita elämässä.

Elintaso muodostuu aineellisista, mutta myös persoonattomista resursseista. Tällaisia ovat tulot, työllisyys ja asunto. Elämänlaatu kuvaa subjektiivisia elämyksiä ja tunteita, sen sijaan sen vastakohta on materiaallinen elintaso. (Allardt 1976, 32–33.) Aineelliset resurssit, kuten raha ja tavara, takaavat yksilön hyvinvoinnin perustarpeiden tyydyttämisen. (Kumpusalo 1991, 14.)

Aineistossa haastateltavat kertoivat olleensa työttömänä 2–5 vuotta, ennen palkkatuki-työtä. Haastateltavat olivat motivoituneita työhön, koska työttömyysaikana he olivat hakeneet aktiivisesti töitä, onnistumatta siinä. Pitkäaikaistyöttömyys aiheutti passivoitumista, kun työtä ei löytynyt. Työttömän status koettiin alentavana, jolloin itsetunto joutui myös koetukselle ja omiin mahdollisuuksiin ei enää uskottu. Haastateltavat kertoivat häpeän tunteesta, kun he olivat työttömänä. Työttömänä tulot olivat pienet, jolloin esimerkiksi monipuolista ruokaa ei ollut varaa ostaa. Tutkimuksessamme työllä oli merkitystä koettuun terveyteen. Pitkäaikaistyöttömyys merkitsi myös hankaluuksia asumiseen, koska oman asunnon hankkimiseen ei ollut varaa pienillä tuloilla.

Työ rakentaa hyvinvointia aineistossamme. Työssä solmittiin uusia ystävyyssuhteita ja työn kautta haastateltavat pääsivät toteuttamaan itseään. Aineistomme osoitti haastateltavien yhteiskunnallisen arvon ja statuksen kohoamisen, kun he olivat töissä. Työstä saatu palkka mahdollisti heille monenlaisia asioita. Työllä oli merkitystä myös koettuun mielialaan, olo oli virkeämpi ja haastateltavat suunnittelivat tulevaisuutta valoisin mielin.

N 3: "Lapsetkin huomaa jo pienestä pitäen, miten kuuluu elää tämä elämä, miten töihin lähetään ja kouluun, että ei jäädä kotiin. Motivoi omia lapsia siinä iässä koulutukseen ja töihin."

N 4: "Oon ihan 12-vuotiaasta tehnyt vieraalla töitä, eihän se työnteko voi unohtua, ainakaan mun kohalla (--) minun ikäluokan ihmiset on joutunut pienestä pitäen tekkeen töitä."

Nainen on tullut nuorena työelämään, jolloin lähes kaikilla oli töitä, jos oli halukas niitä tekemään. Hänen puheessaan työ tulee esille elämäntapana; siihen on opittu jo pienestä lapsesta lähtien. Myös esimerkkinä oleminen omille lapsille koettiin merkittävänä. Lapsille halutaan näyttää mallia työtä tekemällä ja kouluttautumalla.

Myrskylän (2010, 46) tutkimuksen mukaan suurin työttömyysriski on heikommin koulutetuilla henkilöillä. Sen sijaan pienin työttömyysriski oli yliopistotutkinnon omaavilla henkilöillä. Työttömyys kohdistuu ensimmäisenä heikomman koulutuksen omaaville. Työttömien koulutustausta on aina heikompi kuin työllisillä.

Mandemakers ja Monden (2013, 75) ovat tutkineet Englannissa, miten työttömäksi joutuminen itsestä riippumattomista syistä vaikuttaa psyykkiseen hyvinvointiin ja onko koulutustasolla eroa näihin kokemuksiin. Tutkimus tehtiin miehille. Heidän mukaansa korkeasti koulutetut miehet kokivat vähemmän negatiivisia vaikutuksia kuin heikommin koulutetut miehet. Tämä johtuu tutkijoiden mukaan siitä, että korkeasti koulutetuilla on muitakin resursseja enemmän elämässään sekä paremmat mahdollisuudet työllistyä uudelleen. Pidemmällä aikavälillä heikommin koulutetut sopeutuivat kuitenkin paremmin pitkittyneeseen työttömyyteen. Aineistossamme tuli esille, että kokemukset työttömyydestä ja sen mukanaan tuomista hyvinvoinnin negatiivisista vaikutuksista olivat samankaltaisia koulutustasosta riippumatta.

Pätkätyöt ja lyhyet työsuhteet olivat monelle aivan normaalia. He olivat joutuneet sopeutumaan tilanteeseen, vaikka halusivat tehdä töitä. Kaikki haastateltavat tekivät päätöksiä itsestä riippumattomista syistä, eli se ei ollut oma valinta.

M 1: "Oon tämmönen tyypillinen akateeminen silpputyöläinen. Pisin yhtäjaksoinen työjakso on ollu yksi vuosi. Rahoitus on tutkimuksissa ollu, pilkottu jaksoihin, jonka takia mulla ei oo ollu pitkiä."

Aineistonäytteessä haastateltava koki akateemisen tutkijan uran valinneena joutuvansa työskentelevän enemmän määräaikaisissa työsuhteissa ja vakituiseen työsuhteeseen ei ollut mahdollisuuksia.

Myrskylän (2010, 46) tutkimus osoitti saman havainnon, että tutkijoiden työttömyysriski on kasvanut. Erityisesti naistutkijoilla oli suurempi riski joutua työttömiksi. Haastateltavalla oli pitkä työkokemus, ja akateemisen uran valinneena hän on joutunut sopeutumaan lyhyihin työjaksoihin, koska tutkimusten rahoituksille jouduttiin odottamaan päätöksiä.

Pätkätöiden tekemisen on todettu heikentävän hyvinvointia, ja se vaikuttaa heikentävästi myös työasenteeseen. Koska määräaikaiset työntekijät eivät kuulu työpaikan ydintyöntekijöiden joukkoon, voivat he joutua heikompaan asemaan työyhteisössä kuin vakituiset työntekijät. Pätkätyöläisyys voi näyttäytyä palkkakehityksessä ja yleisesti heikompiina vaikutusmahdollisuuksina ja niin, ettei esimerkiksi saa osallistua koulutuksiin. Tämä kaikki yhdessä voi johtaa siihen, että määräaikaiset kokevat työnsä ja terveytensä kielteisemmin kuin vakituinen henkilökunta. Negatiivisia vaikutuksia voidaan mahdollisesti vähentää oikeudenmukaisella ja tasa-arvoisella henkilöstöpolitiikalla. (Kinnunen & Feldt & Mauno 2005, 191–192.) Tutkittavien kokemuksissa tuli esille, että kun työskentelee määräaikaisena työllistettynä, niin ei pääse mukaan vaikuttamaan työyhteisön asioihin ja erilaisista koulutuksista ja työn kehittämisestä jätetään kokonaan ulkopuolelle.

Kauhasen (2002, 19) tutkimus osoittaa, että määräaikaiset työsuhteet ovat yleisempiä nuoremmilla, alle 29-vuotiailla. Aineistossamme määräaikaisia työsuhteita oli ollut kaikilla, sekä nuoremmilla että vanhemmilla haastateltavilla. Määräaikaiset työsuhteet ovat tulleet yhä tyypillisemmäksi, mikä koskettaa kaiken ikäistä väestöä. Raunion (2003, 90, 95) mukaan työttömyys vauhdittaa epätyypillisten työsuhteiden syntymistä. Määräaikainen työ sopii huonosti yksilöiden elämäntilanteeseen, koska se aiheuttaa epävarmuutta toimentulossa. Epätyypillisistä työsuhteista saatu palkka ei usein riitä turvaamaan perustoimeentuloa.

Aineistossamme asiakkaat kokivat työn vaikuttavan heidän hyvinvointiinsa monella tavalla, ja mieliala on kohentunut. Työn saaminen luo heille uusia mahdollisuuksia

myös taloudellisesti. Toisten ihmisten parissa työskenteleminen ja uusien sosiaalisten suhteiden luominen on antoisaa. Yksi haastateltavista totesi, että haluaa käydä töissä, vaikka voittaisi lotossa, koska saa olla tekemisissä ihmisten kanssa. Allardt (1976, 23) määrittelee hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihminen saa keskeiset tarpeet tyydytettyä.

N 4: "Kaikkea positiivista, kaikkea ihanaa, on saanut virtaa, mulla on aina kyllä ollut, on aivan mahtava juttu, kyllä se niinkö ihmisen elämään kuuluu se työ, että on tiettyjä asioita työn lisäksi, kyllä mää koen, että se työ on hirveän tärkeä, vaikka saisin lottovoiton tai jonkun, ehdottomasti kävisin edelleen työssä."

Haastateltavat kertoivat taloudellisen tilanteen hieman parantuneen, työttömyyden aikana ei ollut mahdollisuutta ostaa kuin välttämättömät perustarpeet. Mihinkään ylimääräiseen ei ollut varaa. Pitkään jatkunut taloudellisen toimeentulon epävarmuus heijastuu henkiseen kuormittautumiseen.

Vähätalo (1992, 61) toteaa pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttavan syrjäytymistä. Pätkätyöt, työhallinnon toimet ja koulutukset vuorottelevat työttömän elämässä. Sen seurauksena työttömät joutuvat pysyvään tilapäisyyteen, jolloin he ovat eräänlaisessa oravanpyörässä, josta ei ole ulospääsyä.

Airio ja Niemelä (2013, 44) totesivat tutkimuksessaan, että työttömät kokevat toimeentulonsa selvästi huonompana kuin työssäkäyvät. Tutkimuksemme osoitti, että työn tekeminen mahdollistaa elintason kohentumisen ja lisää hyvinvointia, kun pystyy esimerkiksi harrastamaan jotain. Kaikki haastatteluun osallistuvat henkilöt kokivat talouden parantuneen työllistymisen johdosta. Rahaa on hieman enemmän käytettävissä kuin aikaisemmin, ja se myös mahdollistaa monenlaisia asioita, kuten uusien harrastuksien aloittamista ja huonekalujen sekä vaatteiden ostoa. Palkka luo taloudellista turvallisuutta ja takaa riittävän elintason. Työn jatkuvuuden epävarmuus hillitsee kulutusta, ja rahaa laitetaan säästöön pahan päivän varalle, jos mahdollista. Toisaalta lomamatka oli tullut mahdolliseksi työn ansiosta, ja pieniä iloja, kuten ravintolassa käymistä, voitiin tehdä. Isommat hankinnat, kuten oma asunto ja lainan saanti, on vaikeaa, kun työsuhteet ovat niin lyhyitä. Työttömyys rajaa ulos monista työllisille ihmisille tarjolla olevista mahdollisuuksista, kuten oman asunnon hankinnasta ja muun omaisuuden kertymisestä.

M1: "Talous on parempi (—). Pitkään aikaan mahdollisesti pääsisi kesällä reissuun."

Haastateltava kertoi, ettei ole taloudellisen tilanteen vuoksi käynyt lomilla moneen vuoteen. Ansiotyön myötä lomaa voi pitkästä aikaan ajatella. Lomailu ei ole ollut mahdollista työttömänä, koska siihen ei ollut varaa.

M 2: "Uusia harrastuksia olen ajatellut aloittaa, ostin rullaluistimet (--) Nyt voi vapaammin ostaa, vaikka takin. Uudet huonekalut hankin kämppään, työttömänä ei olisi tullut ostettua. Nyt on vaihtoehtoja."

Palkkatyö luo enemmän mahdollisuuksia kuin työttömänä ollessa. Haastateltava kertoi, että on uskomaton tunne, kun kaupasta voi ostaa esimerkiksi takin, pohtimatta sitä sen enempää. Työmarkkinatuella joutuu tarkkaan miettimään, miten talous antaa myöten. Palkka luo enemmän vaihtoehtoja elämään.

N 2: "Onhan se raha, no, nyt voi enemmän ostaa itellekin. (--)"

Haastateltava koki palkkatyön mahdollistaneen sellaisten hyödykkeiden hankkimisen, joita pelkästään puolison tulojen varassa ei ole hankkinut. Hän kertoi saaneensa työmarkkinatukea aikaisemmin, mutta se riittää vain perustarpeisiin.

N 3: "Mahdollistanut (--) tytön kanssa käydään ranskiksilla ja hampparilla."

Pienen lapsen on vaikea ymmärtää, miksi äiti ei voi viedä häntä hampurilaisbaariin, kuten naapurit ja ystävät tekevät. Taloudellinen niukkuus sulki monta mahdollisuutta myös lapsen elämästä. Työpaikan johdosta äiti pystyi vihdoinkin viemään lapsensa hampurilaiselle ja toteuttamaan lapsen toiveen.

Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 169) tutkimuksen mukaan työttömänä voi selvitä pitkän ajan, jos talous pysyy kunnossa. Haastateltavat kertoivat, että työttömänä pärjää vain, jos ei hanki mitään ylimääräistä ja elää pihisti.

Myrskylän (2010, 51) tutkimus osoittaa, että työttömän tulot ovat parhaimmillaan vain osa ansiotuloista. Ansiosidonnaisissa työttömyyskorvauksissa on määritelty yläraja, joka ei ylity, vaikka on tienannut hyvää palkkaa. Lisäksi pitkään työttömänä olleet menettävät ansiosidonnaisen päivärahan ja tulot putoavat edelleen. Tutkimuksemme mukaan yksinasuvat ja yksinhuoltajaperheet joutuivat hakemaan toimeentulotukea, koska

peruspäiväraha ei riitä kattamaan menoja. Ansiosidonnaisella päivärahalla pärjäsikin paremmin.

Airion ja Niemelän (2013, 58) huono-osaisten hyvinvointiin liittyvä tutkimus osoitti, että työttömyyden seurauksena toimeentulo on selkeästi heikompi kuin työssäkäyvien, ja pitkään jatkuneella työttömyydellä on yhteys terveyteen. Tutkimuksessamme haastateltavat kertoivat työttömyyden henkisestä taakasta, kun ei ole töitä ja toimeentulo on niukkaa. Haastateltavien mukaan työttömyydellä on merkitystä koettuun terveyteen.

Pitkäaikaistyöttömien psyykkistä pahoinvointia on tutkittu jo 1930-luvulta lähtien. Tutkimukset ovat osoittaneet, että pitkäaikaistyöttömät kokevat enemmän psyykkistä pahoinvointia kuin työssä käyvät ihmiset. (Kinnunen & Feldt & Mauno 2005, 200.)

M 1: "(--)" välillä on tiukilla henkisesti, kun työttömyys pitkittyy eli se tekee tiukkaa...samalla ku kattoo miten työssä käyvät (--)" mihin heillä on mahdollisuus(--)" sehän tuo katkeruutta, heikentää itsetuntoa, aiheuttaa luovuttamisen henkeä, et antaa mennä vaan."

Kauppisen ym. (2010, 235) tutkimuksen mukaan pitkäaikaistyöttömyydellä on merkitys psyykkiseen hyvinvointiin, itsetuntoon ja minäkuvaan. Itsetunto voi olla erityisesti koe-tuksella silloin, jos työ on aiemmin määrittänyt minäkuvaan. Korkean koulutuksen saaneet voivat kokea itsetunnon heikkenemisen suurempana kuin ruumiillisen työn tekijät. Tutkimuksemme vahvistaa, että pitkäaikaistyöttömyydellä on merkitys psyykkiseen hyvinvointiin. Haastateltavat kertoivat alakuloisuuden kokemuksista, masennuksesta ja luopumisen tunteesta. Työttömyyden jatkuessa vuodesta toiseen on vaikea uskoa enää itseensä ja omiin mahdollisuuksiin.

N 2: "Päivärytmi muuttuu, kun on pitkään työttömänä, ei ole säännöllisyyttä päivässä yhtään, kyllähän sitä ihminen masentuu (--). Työttömänä saa helposti leiman, kun ei ole töissä. Nyt on kiva (--), kun näkee kavereita ja sanoa oon töissä."

Työttömyydellä on merkitystä päivärytmiin, vaikka suurin osa haastateltavista koki, että heillä on säännöllinen rytmi ja sisältöä elämään työttömyydestä huolimatta. Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 167) tutkimuksen mukaan työttömänä ollessa on löydettävä vastaus kysymykseen, miksi nousta ylös aamulla, ellei lähde töihin. Vastauksen voi löytää yhteisyyssuhteista eli sosiaalisesta verkostosta. Elämä saa mielekästä merkitystä, kun on

tukiverkostoa. Ilman sosiaalisia suhteita työtön ihminen ei kestä työttömyyden pitkittymistä. Aineistossamme tuli esille, että osa sosiaalisista suhteista jää puuttumaan, kun ei ole osana työyhteisöä; ystäväpiiri on kaventunut työttömyyden seurauksena. Haastateltavien puheessa korostui yhteydenpidon katkeaminen entisiin työkavereihin, joten työttömyys on syrjäyttänyt myös ystävyysuhteet. Lomautuksen tai irtisanomisen seurauksena ei ole enää yhteisiä kokemuksia työyhteisöstä. Entiset työkaverit hiljalleen erkanevat kauemmaksi, ja lopulta yhteydenpito päättyy kokonaan.

Tekeminen on itsensä toteuttamisen edellytys, mikä on keskeinen osa yksilön hyvinvointiarvoa. Toiminnan puute johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen. Tilanne, jossa yksilö ei kykene vaikuttamaan omaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa, aiheuttaa yhteiskunnasta vieraantumista. (Allardt 1976, 48–49.)

Kaikki eivät työllisty helposti, koska terveydelliset syyt voivat rajoittaa työn tekemistä. Aineistossa yhdellä haastateltavista oli terveydellisiä rajoitteita työn tekemisessä. Hän koki, että häntä syyllistetään TE-toimiston palveluissa laiskaksi ja haluttomaksi, kun hän ei voi ottaa kaikkea työtä vastaan. Haastateltava kertoi haluavansa tehdä työtä, ja hän oli etsinyt aktiivisesti työpaikkaa. Vaikka hän koki terveytensä huonontuneen epäsovivan työn seurauksena, hän halusi silti tehdä työtä.

M 3: "Vois olla sarkastinen ja sanoa että huonommaksi menee, huonommaksi menee terveys koko ajan."

Työttömyyden taustalla voi esiintyä monia tosiinsa kietoutuneita ongelmavyöntejä. Työmarkkinoiden rakenteissa tapahtuvat muutokset selittävät osaltaan työmarkkinoilta tapahtuvaa syrjäytymistä. Työttömyyden pitkittyessä tulee asiaa tarkastella useasta eri näkökulmasta, huomioiden työmarkkinoiden rakenteet, työttömän ammattitaidon ja työ- ja toimintakyvyn. Sen jälkeen, kun työn saannin esteet on tunnistettu, asiaan voidaan pureutua tehokkaasti. (Sepponen ym. 2012, 25.) Aineistonäyte osoitti pitkäaikaistyöttömien tarvitsevan ammattilaisten tukea, jotta asiakkaalle voidaan räätälöidä juuri hänen terveydelleen soveltuvaa työtä.

Karjalainen (2013, 117) tuo esille kunnan tärkeän tehtävän arvioida pitkäaikaistyöttömän sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeet. Pitkäaikaistyöttömyyteen liittyy usein toimeentulon ongelmia ja selviytymiseen ja työkykyyn liittyviä tekijöitä, jotka ovat este-

nä työpaikan saamiseen. Nuorilla saattaa olla myös hoitamattomia sairauksia ja alentunut työkyky. Kunnissa ollaan lähellä työttömän arkea ja elinolosuhteita, jolloin voidaan tuoda esille eriarvoisuutta ylläpitäviä olosuhteita ja tunnistaa asiakkaan hyvinvoinnin uhkat.

M 2: "Ei masenna, se hymyilyttää, ilmapiiri on kotonaki parantunut huomattavasti, positiivisesti, elämänlaatua, jaksan taas, asiat alkaa kiinnostaa, kokeilee uusia harrastuksia ja käy uusissa paikoissa. Mieliala kohentunut, ei oo niinku mitään halua palata entiseen, ei niinku mitään halua."

Airio & Niemelän (2013, 59) tutkimus osoitti työmarkkinatuen saajilla olevan suhteellisen positiivinen usko tulevaisuuteen. Tutkimuksessa työttömät kokivat hyvinvointinsa parantuneen, kun psykososiaalista tukea ja terveystalveluja on saatavilla. Pitkäaikais-työttömien tukeminen edellyttää sektorirajat ylittävää yhteistyötä, jotta heidän hyvinvointiaan voidaan edistää. Haastateltava kertoi työttömyyden aikaisesta masennuksesta. Työpaikan saaminen kohensi mielialaa ja elämänlaatu koheni. Entiseen pitkäaikaistyöttömyyden aikaisiin kokemuksiin ei ollut halua enää palata.

M 4: "Onhan se, että jos on töissä niin onhan siitä etua fyysisesti ja psyykkisesti, päivät ei oo ihan samanlaisia, ja just tää hyötyliikuntahan on tässä hyvä, pysyy kunnossa."

Aineistomme mukaan työttömyys vaikuttaa terveyteen. Haastateltavat kertoivat, että työttömänä ollessa ravinto on yksipuolisempaa kuin työssä käydessä. Palkan avulla pystyi ostamaan myös muuta kuin makaronia ja tonnikalaa. Työttömyysetuudella ollessa joutuu ostamaan halvempaa ja epäterveellisempää ruokaa. Kauppisen ym. (2010, 235) tutkimuksen mukaan työttömyyden seurauksena elintavat muuttuvat ja silloin syödään epäterveellisemmin. Airio & Niemelä (2013, 44) toteavat myös tutkimuksessaan, että tulojen pieneneminen johtaa ravitsemuksen laadun huononemiseen.

Mckee-ryan ym. (2005, 57) toteavat tutkimuksessaan, että työttömän psyyken ja terveyden huononeminen on yhteydessä alentuneeseen tulotasoon. Työtä tehdessä taloudellisesti paremmat resurssit mahdollistavat erilaisia asioita kuten vapaa-ajan aktiviteetteja ja parempaa ravitsemusta sekä asumista, joilla on positiivista vaikutusta terveyteen.

Vastamäen (2010, 3) mukaan taloudelliset vaikeudet altistavat psyykkiselle oireilulle ja vaikuttavat negatiivisesti elämänhallinnan tunteelle.

M 4: "Onhan se, kun saa sen kuukausi palkan, niin se helpottaa elämää, joo, taloudellinen etu."

Haastateltava koki työstä saadun palkan helpottavan elämää ja säännölliset tulot vähentävät henkistä taakkaa, kun ei tarvitse koko ajan miettiä mihin rahat riittävät.

5.2 Sosiaaliset suhteet

Allardtin (1976) mukaan loving muodostuu yhteissuhteista, perheestä ja ystävyys-suhteista. Aineistossamme sosiaalisten verkoston merkitys tuli esille työyhteisön sosiaalisissa suhteissa. Ihmisten parissa työskenteleminen luo mielekkyyttä ja kanssakäymisen toisten ihmisten kanssa koettiin antoisana. Haastateltavat kertoivat, että he ovat solmineet uusia ystävyysuhteita, vaikka kaikki eivät olleet vapaa-ajalla tekemisissä työkavereidensa kanssa. Työkavereiden seura lisää työssä viihtymistä, ja kaikki kertoivat viihtyneensä työyhteisössä; oli mukavaa tulla töihin.

Yhteissuhteet (loving) koostuvat sosiaalisista verkostoista, kuten ystävistä ja työtovereista. Allardtin (1976, 42) hyvinvointiteorian mukaan ihmisillä on yhteisyyden tarpeet liittymisessä ja nämä tarpeet täyttyvät sosiaalisissa suhteissa. Aineistossamme haastateltavien yhteissuhteet muodostuivat työpaikan sosiaalisista verkostoista, joissa haastateltavat kokivat erityisen merkittävänä olla työyhteisön jäseniä.

N 2: "Näkkee ihmisiä, tykkään olla ihmisten kanssa tekemisissä, suu käy koko ajan, pääsee vaihtamaan kuulumisia, saa jutella ihmisten kanssa."

Epävirallisella tuella tarkoitetaan perheenjäsenten, ystävien, naapureiden, työkaverien tai muiden sosiaalisten yhteisöjen antamaa tukea, jonka antamisesta ei saa taloudellista korvausta. Yleisesti sosiaalisella verkostolla näyttää olevan positiivinen vaikutus, ja se lisää fyysistä hyvinvointia. Epävirallinen sosiaalinen tuki vaikuttaa fyysiseen vastustuskykyyn ja ehkäisee psyykkisiä ongelmia. Epävirallinen sosiaalinen tuki toimii myös suojaavana puskurina stressiä vastaan tai on tukena elämän eri siirtymävaiheissa. (Compton ym. 2005, 266–267.) Tutkimuksemme osoitti yhteissuhteilla olevan tärkeä merkitys ystävien ja työkavereiden kanssa.

Allardt (1976, 43) puhuu ihmisen tarpeesta kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa ilmaistaan tunteet ja välittäminen. Ihminen saa osakseen huomiota ja kokee olevansa pidetty yhteisössä. Yhteys perustuu vuorovaikutukseen, jossa myös vastavuoroisesti voi itse jakaa myönteistä kanssakäymistä.

M1: "On tekemistä työyhteisössä, ihmisten kanssa, asiakastyö, parhaillaan hyvin antavaa."

M 2: "Aika menee täällä kivasti, ja nää on tosi mukavia täällä. Mieliä on kohentunut, ei oo mitään halua palata entiseen. Uusia kavereita on tullu, asiakkaat on mukavia ja käy kahvilla juttelee päivittäin, pääpaino muuttuu kavereista työelämään."

Haasteltavilla työ edistää psyykkistä mielenterveyttä, koska työkavereiden ja asiakkaiden tapaaminen antaa sisältöä elämään. Mieliä on selvästi kohentunut, eikä työttömyyden aikaiseen tilanteeseen ole halua palata, pitkäaikaistyöttömyys aiheutti masentumista.

M 2: "Sosiaalinen aspekti tässä. On tekemisissä työyhteisössä ihmisten kanssa, asiakastyö, parhaimmillaan hyvin antavaa, siinä on se henkinen puoli. Henkistä, kaikki vaikuttaa kaikkeen, on oma vaikutuksensa myös siihen fyysiseen puoleen."

Kauppisen ym. (2010, 235) tutkimuksessa sosiaalinen verkosto voi kaventua työttömyyden seurauksena, koska työyhteisön sosiaaliset suhteet jäävät puuttumaan. Tutkimuksessa todettiin, että työttömät ovat keskivertoa yksinäisempiä. Teimme samanlaisia havaintoja aineistossamme, haastateltavat kertoivat ystäväpiirin kaventuneen työttömyyden aikana ja sosiaalinen vuorovaikutus oli vähäisempää.

Työllä on myönteinen merkitys sosiaaliselle hyvinvoinnille. Työssä on mahdollisuus vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin, jolloin pidetään yllä sosiaalisia taitoja ja solmitaan uusia ystävyysuhteita. (Roponen 2010, 100.) Aineistossamme työn tekeminen on ihmisille tärkeää. Se on keskeinen elämänalue ja jäsentäjä. Samalla se integroi mukaan yhteiskuntaan ja työyhteisöön. Työn kautta he kokivat osallisuuden tunteen, kun saavat osallistua työyhteisön toimintaan. (Niemelän 2009, 226–227) Rajjaksen (2011, 262) mukaan työn tekeminen tuottaa hyvinvointia arkeen, jos se tuntuu mielekkäältä. Työpaikan sosiaaliset suhteet lisäävät myös työn mielekkyyttä.

5.3 Itsensä toteuttaminen

Allardtin (1976, 47–48) mukaan itsensä toteuttaminen muodostuu seuraavista osatekijästä: 1) Yksilön persoona on korvaamaton, hän saa osakseen arvontoa ja statusarvo kohoaa. 2) Yksilöllä on mahdollisuuksia tekemiseen, kuten harrastuksiin ja vapaa-aikaan. 3) Hänellä on käytössään riittävät resurssit toteuttaa osallistumista.

M 1: "On se aivan eri asia olla töissä, tulee montakin asiaa. Voi käyttää osaamistaan, se on hyväksi ammattitaidolle että itsetunnon (--) opetus-työssä pystyy toteuttamaan hyvin itseään. Parhaimmillaan yhdistyy hyvä näyttelijä ja esiintyjä."

Aineistossamme itsensä toteuttamisen mahdollisuus tuli esille työn kautta. Työn kautta ihminen voi toteuttaa itseään, ja kokemus olla hyödyllinen lisää itseluottamusta, jolloin ihminen uskaltaa rohkeammin tarttua uusiin haasteisiin. Työssä voi ylläpitää ammattitaitoa, ja sen kautta voi tuoda esille omia vahvuuksia. Haastateltavat kertoivat, että kokemus olla hyödyllinen vahvisti itsetuntoa.

Allardtin (1976, 48–49) mukaan toiminnan puutteella on vahva yhteys sosiaaliseen eristäytymiseen. Tekeminen ehkäisee eristäytymistä. Vieraantumisproblematiikkaa arvioitaessa on keskeistä, pystyykö henkilö vaikuttamaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa. Työ määrittelee tekemisen itsensä toteuttamisen edellytyksenä, ja yhteiskunnassa se muodostaa tärkeän hyvinvointiarvon.

M 2: "Työ on nostanut mielenkiintoa elämään (--) minä olen käytännön ihminen, ihan mukavaa."

Työttömänä haastateltava koki toimetttömyyttä, työ pitää yllä toiminnallisuutta. Haastateltavalla oli monipuolisia taitoja, joita hän voi hyödyntää työssään.

Välimaa (2010, 210) tuo esille asiakkaiden puheen pitkäaikaistyöttömyydestä henkilökohtaisena, sosiaalisena ongelmana. Työttömyyden jatkuessa työttömyys aiheuttaa syyllisyyttä tuttavien seurassa ja yhteiskunnan jäsenenä. Työtön kokee olevansa B-luokan kansalainen toisten silmissä, koska hänellä ei ole työtä. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu vahvana työnteko, joka määrittää yksilön asemaa yhteiskunnassa. Palkkatyö luo arvostusta yksilön asemaan.

Työttömyys aiheuttaa henkilölle nöyryyttävän, häpeän olon tunteen, sillä työllä on kulttuurisesti tärkeä rooli. Työn kulttuuri korostaa yksilön pärjäämisen arvoa, koska sillä on merkittävä osuus tulonlähteenä, mutta se on myös kunnia-asia. Työttömyys voidaan kokea henkilökohtaisena epäonnistumisena, kun ei ole pärjännyt työmarkkinoilla. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 25.) Haastateltavat kertoivat, että pitkäaikaistyöttömyys aiheuttaa häpeää ja sitä ei mielellään tuoda esille. He kertoivat, että he kokevat häpeän tunnetta, kun joutuvat kertomaan tuttaville, etteivät ole töissä. He kokivat, että olivat kohdanneet väheksyntää, koska olivat olleet pitkään työttömänä.

N 2: "Ihmiset kysyy, inhottava olo, kun joutuu sanomaan, että en ole töissä."

Allard (1976, 48) viittaa hyvinvoinnin osatekijään, arvonantoon eli statukseen, jolloin yksilö kokee saavansa kunniaa ja kunnioitusta sosiaalisissa suhteissa työssä ollessaan.

Työttömyyden kokemuksissa korostuivat leimautumisen tunne ja työttömyys heijastui itsetuntoon. Pitkän työttömyyden seurauksena ihmiset kokivat, ettei minusta ole enää mihinkään. Korkeasta ja monipuolisesta koulutuksesta huolimatta töitä ei vaan löydy. Osa koki, että monipuolinen koulutus oli jopa enemmän haitta. Eräs haastateltava kertoi, että hän ei pääse edes työhaastatteluun myyjän paikkaa hakemaan, koska hänellä ei ole juuri sitä koulutusta, vaikka hänellä on ylempi korkeakoulututkinto. Toistuvat vastoinkäymiset ja hylkäämiset työpaikkojen etsimisessä nujertavat ihmistä ja voivat viedä viimeiset itsetunnon rippeet ja aiheuttaa masennusta.

Myrskylän (2010, 71) tutkimuksen mukaan huomattava osa työttömäksi joutuneista ei koskaan enää palaa työmarkkinoille. Kun ikää tulee lisää, sitä mukaa alenevat työllistymismahdollisuudet. Työttömät leimataan hyvin helposti passiivisiksi kansalaisiksi ja jopa haluttomiksi työn suhteen. Työ lisää ihmisen arvostusta ja statusta muiden ihmisten seurassa. Yhteiskunnassamme on arvoja, joissa työ määrittää pitkälti yksilön asemaa yhteiskunnassa. Haastatellut kertoivat, kuinka työttömänä heihin kohdistui leimaamista ja kategorisointia, kun he hakivat töitä. Osa heistä koki mielestään syrjintää työnantajien puolelta ikänsä vuoksi. Eräs haastateltava kertoi, että hän oli käynyt kahdessakymmenessä työhaastattelussa työpaikkoihin, johon hänellä oli pätevyys ja pitkä kokemus alalta. Siitä huolimatta hän ei tullut valituksi. Hän koki syyksi ikärasismia, ettei saanut töitä.

Itsearvostus muokkautuu aikuisiässä merkittävien elämäntapahtumien myötä. Työttömyys vaikuttaa itsearvostukseen. Lapsesta aikuiseksi -pitkittäistutkimuksessa, jota on tehty jo yli 30 vuotta, havaittiin pitkäaikaistyöttömyyden heikentävän henkilön itsearvostusta. Vahva itsearvostus vaikuttaa terveyttä ja hyvinvointia edistävästi niin työssä kuin muilla elämän eri osa-alueilla. (Kinnunen & Feldt & Mauno 2005, 101.) Aineistossamme tuli ilmi vahvasti, että ”kun sai töitä, saattoi kulkea rinta rottingilla ja pää ylhäällä kaupungilla sekä ystävien seurassa”. Työ oli ylpeyden aihe. Työttömyys koetaan eräänlaisena painolastina, ja painolasti on pudonnut harteilta työn löytymisen myötä; on helpottunut olo.

N 3: "Se on vain hyvän olon tunne."

Onnellisuus on ihmisen subjektiivisia elämyksiä ja tunteita. Toisen ihmisen on vaikea arvioida, mikä tuo onnen. Henkilö itse on paras arviomaan oman onnen, jota toisen on vaikea määritellä. (Allardt 1976, 32.)

Nykyisen työpaikan saatuaan haastateltavat kuvailivat hyvän olon tunteita; nyt elämää ja tulevaisuutta voi suunnitella hyvin mielin. He olivat positiivisella asenteella, vaikka työsuhteen jatkumisesta ei kaikilla ollut vielä tietoa. Työsuhteiden jatkumista toivottiin, jotta voisi rakentaa jotain pysyvämpää. Yksityissektorilla työskentelevillä näyttää olevan työn jatkuminen varmempaa, jopa vakituiseen työsuhteeseen on mahdollisuus. Sen sijaan Oulun kaupungilla työskentelevillä vakituisen työpaikan saaminen oli epätodennäköistä, mutta määräaikaisen työsuhteen jatkumiseen oli toiveita.

N 2: "Tulevaisuus avoimin mielin(--)kanssa(--) uutta parempaa elämää (--) tuntuu itsestä tosi hyvältä."

M 1: "Monenlaisia visioita on. Toiveissa, että työt jatkuisi, pääsisi kehittämään pysyvämpää opetuksen kehittämistä."

Haastateltavat kokivat hieman pelkoa työttömyydestä, jos työsuhde päättyy. Juha Nymanin (2002, 11) tutkimuksen mukaan työttömyyden pelko lisää mielenterveyden häiriöitä, kuten ahdistusta ja masennusta sekä tyytymättömyyttä omaan elämään. Tyytymättömyys oli tutkimuksen mukaan suurempaa miehillä kuin naisilla. Haastateltavien vastaukset vahvistavat Nymanin tekemää tutkimusta. Työttömäksi joutumista ajateltiin usein, ja se herätti negatiivisia tunteita sekä ahdistusta ja tyytymättömyyttä elämään.

M 2: "Eka kertaa tuntuu, että rakennan jotain. Uskon, että minulla on kohdallaisen hyvät näkymät. Itsetunnolle vahvuutta. Toivossa hyvä elää."

N 4: "Tulevaisuus, hirvittävän valosana, toivon vaan että pysyn terveenä, jatkoa, oikeeta palkkatyötä. Lopuksi minä haluaisin sanoa että kiitos, kiitos, kiitos että minä sain tulla tänne."

Raivio & Karjalainen (2013, 16) ovat hahmotelleet osallisuutta syrjäytymisen vastinparina Allardt'n (1976) hyvinvoinnin ulottuvuudet -teoriaan pohjautuen. Osallisuus ja yhteiskunnallinen toimintakykyisyys edellyttää henkilöllä olevan käytössään riittäviä aineellisia resursseja (having). Toimijuus (acting) toteutuu, kun hän pääsee osallistumaan omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. Sosiaaliset tärkeät ihmissuhteet ja jäsenyys erilaisissa ryhmissä on kolmas edellytys ihmisen osallisuuteen (belonging.)

5.4 Työn merkitys hyvinvoinnille

Aineistomme osoitti työllä olevan merkitystä asiakkaiden hyvinvoinnin rakentumiseen. Haastateltavien kokemusten mukaan työttömyys vaikutti mielialaan ja toimeentulon vähyys rajoitti elämässä monia asioita, joihin työttömänä ei ollut varaa. Haastateltavat kokivat työn merkitsevän elintason kohentumista, palkka mahdollisti tavaroiden hankkimisen ja ruokaan oli enemmän rahaa. Työyhteisö mahdollisti uusien ystävyysuhteiden solmimisen, sosiaaliset verkostot laajentuivat ja sosiaalinen elämä oli vilkkaampaa kuin työttömyys aikana. Haastateltavat kokivat mielialan virkeäksi saatuaan töitä ja usko tulevaisuuteen oli valoisa. Heillä oli korkea motivaatio työhön, ja työ merkitsi paljon myönteisiä asioita heidän elämässään. Vapaa-ajan aktiivinen toiminta lisääntyi ja oli varaa osallistua harrastuksiin.

Työtä arvostetaan, jolloin on kiva kertoa kavereille olevansa työssä. Henkilön status määrittyy työn kautta. Aineisto osoitti haastateltavien hyvinvoinnin elementtien toteutuvan työn kautta. Työn avulla he saavat riittävän toimeentulon, ja työpaikka edistää yhteisöön kiinnittymistä.

Kauppinen ym. (2010, 235) tutkimuksen mukaan työttömyys vaikuttaa negatiivisesti hyvinvointiin ja työn saaminen tuo monia myönteisiä ulottuvuuksia hyvinvointiin. Aineistossamme haastateltavat kertoivat työttömyyden kestäneen 2–5 vuotta, ja he olivat

olleet lyhyissä ja pätkittäisissä työsuhteissa usealla eri alalla. Työpaikkahakemuksia he olivat tehneet jopa kymmeniä, eikä niihin saatu välttämättä edes vastauksia. Työpaikkoja he olivat etsineet myös käymällä eri yrityksissä kysymässä töitä, mutta niitä vain ei löytynyt. Hiljalleen työpaikan etsimisestä alkoi luopua, koska aktiivinen työn etsiminen ei tuottanut toivottua tulosta.

Mckee-ryan ym. (2005, 68) tutkimuksen mukaan työttömän aktiivinen työnhaku on yhteydessä alentuneeseen mielenterveyteen, koska työn hakeminen on stressaavaa, kun joutuu kohtaamaan hylkäämistä.

Elämänlaatuun liittyvässä tutkimuksessa on tunnistettu kolme hyvinvoinnin riskitekijää, joilla oli merkitystä heikentyneeseen elämänlaatuun. Henkilön heikko sosioekonominen asema, nuorten työttömyys ja eläkeläiset, joilla on fyysisiä ja psyykkisiä rajoittavia tekijöitä, kokivat elämänlaatunsa heikentyneen. Tutkimuksessa painotettiin kyseisten ryhmien huomioiminen syrjäytymisen ehkäisemisessä. Hyvinvointia uhkaavia tekijöitä todettiin olevan puutteellinen koulutus ja ammattitaito. Nuorten kohdalla oli suurin merkitys perheen huono-osaisuudella. Työttömyys, huono työ- ja toimintakyky, terveys, puutteelliset asumisolot ja vähemmistöryhmiin kuuluminen olivat elämänlaadun heikkenemisen riskitekijöitä. Nuorilla peruskoulun keskeyttäminen ja jatko-opintojen puuttuminen olivat selkeitä hyvinvoinnin riskitekijöitä. Tutkimuksessa todettiin myös huonolla taloudellisella tilanteella olevan merkitystä tuloköyhyyteen ja hyödykkeiden puuttumiseen, jolloin ihmiset eivät voi osallistua harrastuksiin. Pienituloisuus vähentää sosiaalisia suhteita ja heikentää kulutusmahdollisuuksia. Heikko taloudellinen tilanne estää osallistumista yleisesti hyväksytyyn elämäntapaan; kun ei ole riittävästi tuloja, se rajoittaa osallistumista eri toimintaan. (Vaarama ym. 2010, 143–144)

Haastateltavien kokemuksissa pitkittyneellä työttömyydellä oli merkitystä psyykkiseen hyvinvointiin. Se johti alakuloisuuteen ja luopumiseen työn etsinnässä toistuvien hylkäämisten johdosta. Työttömyyden seurauksena haastateltavat kokivat saaneensa leiman, joka kyseenalaistaa heidän motiivinsa olla työelämän ulkopuolella. Lukuisista yrityksistä huolimatta töitä ei vaan löydy kaikille, ja työttömyyden pitkittyessä on yhä vaikeampaa päästä mukaan työmarkkinoiden kilpailussa. Varttuneemmat haastateltavat kokivat ikäsyrjintää työn etsinnässä. Kaikilla haastateltavilla oli vähintään ammatillinen koulutus, osalla heistä oli useampi tutkinto. Tutkimuksemme osoitti sen, että työelämän edellyttämä koulutustaso on noussut ja avoimissa paikoissa vaaditaan koulutusta. Pekka

Myrskylä (2010, 9, 49) totesi tutkimuksessaan myös nykyisten työpaikkojen vaatimuksen edellyttävän työnhakijalta koulutusta. Myrskylä (2010, 49) selvitti tutkimuksessaan, ketkä joutuvat työttömäksi taantuman aikana. Tutkimuksessa todettiin suurin työttömyysriski olevan työntekijällä, jolla on heikompi koulutustausta. Vaikka osalla haastateltavista oli korkeakoulutason tutkinto tai useampia ammatteja, ei se kuitenkaan taannut heille minkäänlaista työpaikkaa.

Haastateltavat kertoivat kokemuksissaan pitkäaikaistyöttömyydellä olevan merkitystä toimeentuloon. Mitään ylimääräistä ei pystynyt hankkimaan ja kaikki tulot menivät perustarpeiden tyydyttämiseen, kuten ruokaan. Niukat tulot rajasivat vapaa-ajan harrastusmahdollisuuksiin osallistumista, matkustamista ja muita normaaliin elämään kuuluvia toimintoja. Kaikkein heikompana taloudelliseen tilanteen kokivat yksinasuvat ja yksinhuoltajat. Sen sijaan perheissä, joissa puoliso oli töissä, toimeentulo oli vakaampaa, koska perheen elanto ei ollut yksin työttömän tulojen varassa.

Aineistossamme työ- ja toimintakyvyn rajoitteita oli vain yhdellä haastateltavalla, ja kaikki kokivat terveytensä hyväksi, kun vain saivat töitä. Yhteiskunnan aktivointipolitiikka näyttäytyi asiakkaiden kokemuksissa TE-palveluissa asioitaessa. Haastateltavat kertoivat, että uhkana oli työmarkkinaetuuden menetys, jos ei suostunut virkailijan ehdottamiin toimiin. Yksi haastatelluista kertoi, että suostui ottamaan työn vastaan, vaikka hän ei terveytensä vuoksi kyseiseen paikkaan soveltunut. Voimme todeta, että tutkimuksemme osallistuneilla työmotivaatio oli korkealla. Haastateltavat suostuvat myös sellaiseen työhön, joka ei ole välttämättä oman terveyden parhaaksi. Kuntaliiton (2014) tekemän tutkimuksen mukaan kahdeksalla kymmenestä työllisyyspalveluiden asiakkaasta oli korkea motivaatio työllistyä.

Haastateltavat kertoivat olevansa tyytyväisiä elämään työn saamisen johdosta. Elämänlaatu oli kohentunut, henkinen taakka on helpottanut eikä tarvitse miettiä, mistä saa rahat ruokaan ja laskujen maksuun. Nykyinen palkka ei ollut suuri, mutta se antoi mahdollisuuden moneen asiaan, johon työttömänä ei ollut varaa. Aineistossamme työpaikan uudet sosiaaliset suhteet koettiin myönteisenä; on kavereita, joiden kanssa voi jakaa kokemuksia.

6 Sosiaalisen tuen merkitys viranomaistyössä

6.1 Haastateltavien kokemuksia TE-toimiston palveluista

Tässä luvussa kuvaamme sosiaalisen tuen jäsentymistä aineistomme kautta. Palveluohjaus on yksi virallisen sosiaalisen tuen muoto. Olemme jäsentäneet virallisen sosiaalisen tuen käsittämään työllisyyspalveluita. Palveluohjaus oli haastateltavien kokemuksissa tärkeää, koska pitkäaikaistyöttömyys aiheutti tilanteen, josta ei enää yksin selvinnyt. Työpaikat olivat etäännyneet kauas työttömän arjesta, enää he eivät tienneet mitä tehdä. Työtä haluttiin tehdä, sitä vaan ei ollut löytynyt, lukemattomista yrityksistä huolimatta. Haastateltavat kokivat saaneensa palveluohjauksesta yksilöllistä palvelua ja tukea, jota työllisyyspalvelut heille tarjosi. Tässä luvussa kuvaamme myös, kuinka yhteiskunnan aktivointi politiikka saattaa johtaa tilanteeseen, että pitkäaikaistyötön ei koe saavansa sosiaalista tukea.

Tässä luvussa TE-toimiston palvelut käsittävät myös virallisen sosiaalisen tuen, joka tuli esille asiakkaiden kokemuksissa. Jäsentelyssä olemme yhdistäneet Compton & Calaway & Cournoyer (2005) teorian ja Kumpusalon (1991) teorian sosiaalisesta tuesta soveltuvin osin. Olemme rajanneet työn käsittämään virallista sosiaalista tukea (informal support). Sosiaalisen tuen olemme jäsentäneet aineelliseen ja taloudelliseen tukeen (instrumental). Kuntalisää maksetaan työnantajille, jotka palkkaavat pitkäaikaistyöttömän palkkatukityöhön. Tiedollinen tuki (informational) näyttäytyi aineistossamme tietona työpaikoista. Taidollinen tuki oli tärkeä muun muassa CV:n laatimisessa. Emotionaalinen (emotional) ja henkinen tuki (affiliational) osoittautui tärkeäksi osa-alueeksi, jossa työntekijä sai asiakkaan löytämään vahvuutensa ja luomaan toivoa tulevaisuuteen. Aineistossamme toiminnallinen tuki muodostui työntekijän tuesta työhaastattelussa. Tämä oli hieno ratkaisu asiakkaalle, joka ei enää luottanut itseensä, yhdessä toimiminen edisti asiakkaan tilannetta.

Haastateltavat kertoivat huonoista kokemuksista TE-toimiston palveluissa. He kokivat nöyryytyksen tunnetta ja syyllisyyttä siitä, etteivät ole löytäneet töitä. Osa haastateltavista kertoi, että heidän kertomustaan työn etsimisestä ei usein uskota, vaikka he ovat lähettäneet työhakemuksia moneen paikkaan. Heidän kokemuksistaan kävi ilmi, että läheskään kaikilta työnantajilta ei saanut edes vastausta, kenet on valittu tehtävään.

Haastateltavien kokemuksissa välittyi myös pelko työmarkkinaetuuden karenssista, jos he eivät osallistuneet virkailijan esittämälle kurssille tai koulutukseen. Tällöin työtön menettää työttömyyspäivärahan tietyltä ajanjaksolta, ja hän joutuu elämään toimeentulotuen varassa. Sanktiot perustuvat työttömyysturvalakiin ja TE-toimiston virkailija voi määrätä karenssin, jos asiakas ei toteuta velvollisuuksiaan. (Työttömyysturvalaki 1290/2002.)

M 3: "Et on tavallaan niinku laiska tai saamaton, ei muka sais ite mitään aikaseksi, et tää viimeinenki koulutus niin nehän niinku suoranaisesti pakotti mut kouluun karenssin uhalli."

Asiakkaalla oli kaksi aiempaa ammatillista koulutusta takanaan, mutta hän ei ollut työllistynyt omille, koulutustaan vastaaville aloille. Asiakkaalle tuli tunne, että TE-toimiston virkailija pakotti hänet koulutukseen. Kieltäytyminen merkitsi rahallisten etuuksien menetystä. Asiakas olisi menettänyt päivärahan tietyltä ajanjaksolta, jos hän ei olisi osallistunut koulutukseen. Asiakas voidaan pakottaa työllistämistä edistäviin toimenpiteisiin, jos hän jättää toteuttamatta esimerkiksi laaditun aktivointisuunnitelman ja kieltäytyy hänelle osoitetuista työpaikoista. Tällaisessa tilanteessa asiakas voi esittää virkailijalle lääkärin lausunnon terveydellisestä rajoitteesta osoitettuun tehtävään, jolloin karenssia ei määrätä.

Aikaisemmin korostettiin valtion vastuuta rakennetyöttömyydestä. Sittemmin ajatus on vaihtunut aktivointityön painottamiseen, jolla uskotaan saavutettavan hyviä tuloksia. Tämä asetelma on johtanut pitkäaikaistyöttömän syyllistämiseen, jos ei onnistu työllistymään. (Juhila 2006, 60.)

M 2: "Työnantajilla ehkä ennakkoluuloja työttömiä kohtaan, kaverista kun on ollut työttömänä, työnantaja ajattelee helposti, että pakko olla jotain vikaa kun ei ole työllistynyt. Ei ole ihmisen vika, ihan niinku paha leima ihmisten ottaan."

Yhteiskunnan aktivointipolitiikka liittyy pitkäaikaistyöttömiin negatiivisia leimoja. Yksilön omaa vastuuta korostetaan, ja jos asiakas ei aktivointitoimenpiteistä huolimatta työllisty. Asiakkaaseen liitetään helposti passiivinen leima, että tämä pakenee kansalaisen vastuuta. (Välimaa 2010, 86.)

Aktivointiin liittyvät sanktiot ja kontrollin läsnäolo ovat vakiintuneet TE-toimiston palveluissa. Asiakas velvoitetaan toimintaan, ja mikäli hän ei siihen suostu, uhkana on työttömyysetuuden menetys. Aktivoinnin kohteena olevat asiakkaat jäsennetään joko kuuliaisiiin tai tottelemattomiin. (Välimaa 2010, 86.) Haastateltavat kokivat, että kun ennestäänkin menee huonosti, koska ei ole töitä, niin sitten vielä kiristetään velvoittavilla toimilla.

Haastateltavilla oli myös negatiivisia kokemuksia siitä, kun heille annettiin vaikeasti työllistytävä -nimike. He kokivat sen hyvin leimaavana ja alentavana määrittelynä, jopa mieltä järkyttävänä kokemuksena. Haastateltavat kokivat, että heidät on kategorisoitu toisen luokan kansalaiseksi.

M2: "Se oli järkyttävää, kun papereissa luki, että vaikeasti työllistytävä. Ihan niinku olisin ollu joku jolla on työllistymistä estävä homma, päihdeongelma, vamma tai joku muu (--). Pitäs olla joku aivan muu termi, sehän on aivan älytön, jos työnantaja näkkee tommosen, niin se kattoo heti, että tolla on joku vika...raakaa peliähän se on."

Vaikeasti työllistytäväksi määritellään työtön työnhakija, joka on oikeutettu saamaan työmarkkinatukea työttömyytensä perusteella ja on ollut työttömänä vähintään 500 päivää. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain muuttamisesta 7§, 12 mom.) Aineistossa kaikilla oli työttömyyttä yli 500 päivää ennen nykyisen työpaikan saantia. Osalla heistä oli välillä ollut lyhyempiä määräaikaista työsuhteita, joten kaikilla 500 päivän työttömyys ei ollut yhtäjaksoista.

N 2: "Työkkärissä sai rampata koko ajan, pulijaamista ihan tyhjän kanssa, eihän ne niinkö mitään, ajatella yhtään, eikä kuunnella tarpeita ja haluja, sitä vaan jurrataan samassa pisteessä koko ajan, annetaan aikoja aina vaan, käydään vaan sanomassa tyliin hei ja kunhan taas vaan käydään, annetaan aina uusi aika, sitten on taas ilman rahaa."

Kotiranta (2008, 168–169) painottaa tutkimuksessaan asiakkaan kohtaamista yksilönä, jolloin hänen elämänolosuhteiden ja elämänhistorian huomioiminen on tärkein työmetodi. Aktivointikeskeisessä työssä on pahasti unohtumassa asiakkaan yksilöllisyyden huomioiminen. TE-toimiston palvelujen työntekijöillä on paljon asiakkaita eikä yhdelle ole käytettävissä kovin paljoa työaika. Yksittäisellä työntekijällä ei ole riittävästi resursseja yksilöllisempään ja syvällisempään palveluun. Jotta asiat muuttuisivat, vaatisi se lisää resursseja ja järjestelmän uudelleen kehittämistä.

M 1: "Ensinnäkin TE-toimistosta ei voi valitettavasti antaa hirveän hyvää arvosanaa, tämmöistä rekisteröintiä."

Haastateltavat toivoivat TE-toimiston palveluilta yksilöllistä kohtelua, jossa oma tilanne arvioidaan tapauskohtaisesti ja erilaisia vaihtoehtoja punnitaan yhdessä työntekijän kanssa. Kumpusalon (1991, 97) mukaan palvelusuunnitelmaa laadittaessa tulee asioita tarkastella asiakkaan näkökulmasta, jolloin hän on suunnitelman keskipiste. Mikäli asiakkaan tilanne vaatii laajempaa selvittelyä, silloin sosiaalityöntekijä voidaan kutsua mukaan suunnitelman laatimiseen. Asiakkaan elämäntilanne kartoitetaan kokonaisuudessaan ja arvioidaan hänen palvelutarpeensa. Asiakkaalla voi olla työ- ja toimintakyvyn rajoitteita, jotka vaativat tukea moniammatillisilta verkostoilta. Suunnitelman laatiminen parantaa tiedonkulkua asiakkaiden ja viranomaisten välillä, mikä koituu asiakkaan parhaaksi.

Ihmiset voivat joutua kohtuuttomiin tilanteisiin, eivätkä kykene yksin selviytymään tilanteessaan, vaan tarvitsevat ulkopuolisen henkilön tukea. Pohjoismaiden hyvinvointivaltioajattelun periaate on kääntynyt pääläelleen. Julkinen vastuu, universaali periaate, kansalaisten tasa-arvo ja ammatillinen etiikka on hylätty. Riskitilanteisiin joutuneet ihmiset, joilla on tietynlaisia odotuksia hyvinvointivaltion toiminnasta, ovat kokeneet tulensa petetyiksi. Julkisen vallan huolenpitomoraali ja sosiaalinen vastuu on jätetty kantamatta vaikeissa tilanteissa olleilla ihmisillä. Suomalaisen hyvinvointivaltion lupaukseen sisältyy huolenpidon moraalit, joka on ilmaistu perustuslaissa. (Metteri 2012, 191–192.)

M 2: "Siellä käy niin paljon väkeä talossa, eihän niitten tarvi välittää, mutta se heijastuu työhön, se todella kylmä välinpitämättömyys, ahistaa niinku periaatteessa käyäkki siellä, se on vähä sellanen negatiivinen ilmapiiri jo valmiiksi."

Haastateltava koki, ettei hän ollut saanut riittävästi sosiaalista tukea tilanteessaan ja hänen asioihinsa ei paneuduttu tarpeeksi ja ne käsiteltiin lyhyellä käynnillä. Hän koki työntekijän kohtelun välinpitämättömyytenä ja etäisenä, jolloin kohtaamisessa ilmapiiri tuntui kireältä. Haastateltava koki ahdistavana tilanteen, kun hänen asioihin ei syvennety tarpeeksi. Hän olisi toivonut työntekijältä emotionaalista tukea, kannustusta ja tasa-vertaista keskustelua, jossa yhdessä olisi pohdittu hänen tilannettaan.

Yrityksistä huolimatta asiakkaat eivät työllistyneet TE-toimiston palvelujen kautta, ja jo pelkkä virasto koettiin ahdistavana. Yksi haastateltavista kertoi TE-toimistossa saamastaan hyvästä palvelusta, mutta töitä ei ollut löytynyt. Haastateltava koki, että virkailija oli ollut miellyttävä ja asiantunteva. Muut kuusi haastateltavaa kertoivat huonoista kokemuksista. Kauppisen ym. (2010, 247) tutkimuksen mukaan sanktiokeskeisen aktiivintipolitiikan vaarana on, että työttömän toimeentulon entisestään kiristyessä se vain edesauttaa huono-osaisuuden kasautumista.

M 3: ”Et siellä on, se henkilökunta on mun mielestä heikko, tai sit ne on kylästyneet työhönsä, olleet liian kauan samassa paikassa. Siis sehän on ku yö ja päivä ero. Työkkäri on yö ja työllisyyspalvelut on päivä, siellä on semmosta mun mielestä enemmän niinku pakkopullaa semmosta tyrkytystä ja jos ei käytännössä pysty tai halua niin se lytätään samantien et tää jätkä on laiska tai tälle, et mää oon aina kokenu sen työvoimatoimiston toiminnan erittäin semmoseksi, miten sen nyt sanois, epämiellyttäväksi.”

Välimaa (2011, 87) puhuu pitkäaikaistyöttömyyden leimaavasta kategorisoinnista. Yhteiskunnassa rakentui työttömyyden kova ydin, joka määriteltiin ongelmakategoriana. Aktiivisessa työvoimapolitiikassa arvioitiin sanktioiden ja palkkioiden olevan ratkaisu tähän, jolloin keppi ja porkkana -menetelmällä työttömät velvoitettiin toimenpiteisiin. Seurauksena yhteiskunnan aktivointitoimista syntyi pitkäaikaistyöttömien kategoria, johon liittyy syyllistäviä ja negatiivisia leimoja. Kategorisoinnit leimaavat ja määrittävät ihmisiä kokonaisvaltaisesti muilla elämän osa-alueilla. Seurauksena voi olla itsetunnon menetys. Haastateltavilla oli työttömyyttä taustalla yli 500 päivää ja he ovat yhteiskunnan aktivointitoimenpiteiden kohteena. Haastateltavat kokivat, että heitä on syyllistetty työttömyyden johdosta.

Aikuissosiaalityössä ja työllisyyspalveluissa tehdään yhteistyötä TE-toimiston palvelujen viranomaisten kanssa. Käytännön kokemuksen kautta voimme todeta, että TE-toimiston palvelujen rakenteelliset ongelmat heijastuvat asiakastyöhön. TE-toimiston palveluissa asiakkaita ohjataan yhä enemmän asioimaan TE-palvelujen sähköiseen järjestelmään. Virkailijoilla on satoja asiakkaita vastuullaan ja yhden asiakkaan palveleminen on käytettävissä vain vähän aikaa. Asiakkaille tarjotaan henkilökohtaista palvelua, jos he sitä haluavat. Aineistossamme pitkäaikaistyöttömien tukemiseen tarvitaan myös työllisyyspalveluita, jossa voidaan intensiivisemmin tukea asiakasta. Työllisyyspalvelut ja TE-toimiston palvelut täydentävät toisiaan. Molempia palveluita tarvitaan pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi.

6.2 Asiakkaiden kokemuksia Oulun kaupungin työllisyyspalveluista

Asiakkaat ohjautuvat työllisyyspalveluun eri toimijoiden kautta. Osa haastateltavista kertoi saaneensa kirjeen TE-toimiston palveluista, jossa kerrottiin työllisyyspalvelusta ja sen toiminnasta. Osa kertoi saaneensa tiedon työllisyyspalveluista muilta tahoilta kuin TE-toimiston palveluista. He olivat kuulleet palvelusta kavereilta, jotka olivat työllistyneet sitä kautta. Kavereilta kuultu positiivinen palaute työllisyyspalveluista sai aikaan sen, että haastateltavat päättivät itse ottaa yhteyttä ja kokeilla, jos heille löytyisi sitä kautta töitä. Haastateltavat kokivat, että he eivät menetä siinä mitään, jos lähtevät yrittämään.

Palvelu on uusi, ja haastateltavilla ei ollut siitä paljon aikaisempaa tietoa. Haastateltavat olivat motivoituneita työn tekemiseen, joten he olivat päättäneet katsoa, olisiko palvelusta hyötyä. Osalla haastateltavista oli ennakoasenteita, mutta he ottivat yhteyttä projektihenkilöstöön, koska toive työn löytymisestä oli vahva.

M 2: "Itte asiassa kaveri huomautti että kannattaa kokeilla, määh sitten kävin kokeileen, otin työntekijään yhteyttä, oli hyvä juttu, sai heti semmosen kuvan että aktiivisempia olivat, siis, se kuvastaa kaiken, nimenomaan anto positiivisen kuvan, ei oo harmittanu kyllä, ei yhtään. Kaveriki työllistyi."

Kaverin suositus auttoi hakeutumaan työllisyyspalvelujen asiakkaaksi. Työntekijän ammattitaito ja osaaminen välittyivät asiakkaalle myönteisenä kokemuksena, ja työntekijän taitoon edistää työllistymistä kykeni luottamaan. Haastateltava koki saaneensa emotionaalista tukea ja työllisyyspalveluiden työntekijä oli aktiivisesti mukana työnhakuprosessissa. Särkelän (2001, 27–28) mukaan auttamistyössä tulee luoda sellainen luottamuksellinen suhde, jossa asiakas haluaa työskennellä. Työntekijän tulee pyrkiä vastavuoroiseen työskentelysuhteeseen. Asiakas toimii työntekijän rinnalla pohtimassa asioita eri näkökulmista. Parhaimmillaan asiakkaan ja työntekijän suhde on kehitysprosessi, jossa molemmat osapuolet hyötyvät.

N3: "Itsenäisesti hakeuduin...haluan tehdä töitä. Musta se on tosi hyvä, ei voi verrrata työkkäriin. Työkkärissä ne vain sanoo, että hae itte töitä. Työllisyyspalveluissa mennään asiakkaiden ehdoilla."

Haastateltava halusi tehdä töitä, joten hän hakeutui palveluun oma-aloitteisesti. Työllisyyspalveluissa keskitytään asiakkaaseen ja hänet kohdataan yksilönä. Työllisyyspalve-

luissa toiminta suunnitellaan asiakaslähtöisesti, jollaista TE-toimiston palveluissa ei haastateltavan mukaan ole. Haastateltava koki tulleen kuulluksi työllisyyspalveluissa. Särkelä (2001, 28) tuo esille sosiaalisen auttamistyön ulottuvuuden, jossa tarvitaan ihmishetimitaitoja, jotta voidaan saada hyvää aikaan. Tällöin työntekijä kykenee luomaan asiakkaaseen luottamuksellisen suhteen, jonka varaan on hyvä rakentaa. Asiakkaan omanarvontunto kohenee, itsetunto kasvaa ja motivaatio yrittämiseen lisääntyy. Työllisyyspalveluiden yhtenä sosiaalisen tuen muotona on henkisenä tukena oleminen jolla luodaan uskoa tulevaan.

Nykyisin TE-toimiston palvelut ovat siirtyneet yhä enemmän sähköisesti verkkoon, jossa asiakkaat uusivat työnhakunsa. Henkilökohtainen palveluohjaus tulee vähenemään koko ajan. On tärkeä huomioida, että vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat asiakkaat tarvitsevat viranomaisen tukea yhä enemmän. Kaikilla asiakkailla ei ole mahdollisuutta edes oman tietokoneen hankintaan, ja myös tietotekniset taidot saattavat puuttua. Henkilökohtaista palveluohjausta ei voida täysin korvata sähköisillä menetelmillä. Tällaiset rakenteelliset uudistukset voivat johtaa tulevaisuudessa siihen, että asiakkaat eriytyvät. TE-toimiston palveluja käyttävät sellaiset asiakkaat, jotka hallitsevat sähköisten palveluiden käytön ja työllisyyspalveluiden tarjoamaa tukea käyttävät ne asiakkaat, jotka tarvitsevat henkilökohtaisempaa palvelua. Tämä voi aiheuttaa työllisyyspalveluiden kaltaisille tahoille ruuhkautumista, jolloin he eivät pysty resursseillaan tarjoamaan kaikille halukkaille palvelua.

Kaikki haastateltavat kokivat työllisyyspalvelujen henkilökohtaisen tuen merkittävänä. Heidät kohdattiin yksilönä, ainutkertaisina persoonina, ja työntekijöiden halu auttaa välittyi haastateltavien kokemuksista. Aineistossamme aineellinen sosiaalinen tuki muodostuu kuntalisästä, jota Oulun kaupunki maksaa työnantajille kuntalisänä, jotka työllistävät pitkäaikaistyöttömän. Kuntalisä perustuu harkintaan ja sen tavoitteena on edistää pitkäaikaistyöttömän työelämä osallisuutta. Asiakkaan palkkatuen tarve arvioidaan yhdessä työllisyyspalvelujen ja työvoimaviranomaisten kanssa. (Oulun kaupunki 2004, palkkatuella työllistäminen.)

M 3: "Kaikki on positiivista mitä mä aattelen työllisyyspalveluitten toiminnasta."

Compton ym. (1999, 371) mukaan sosiaalinen, virallinen tuki voi olla esimerkiksi palveluohjausta. Työllisyyspalveluiden henkilökohtaiseen palveluohjaukseen oltiin tyytyväisiä, koska sen avulla saavutettiin päämäärä eli työllistyminen. Yhteiskunnassa on kova kilpailu työpaikoista, ja haastatteluissa välittyivät asiakkaiden kokemukset työttömyyden aiheuttamasta leimautumisesta. Työntekijän tuella he saivat mahdollisuuden työhön, ja heidän puheistaan välittyi lämmin kiitos työntekijöille. Palvelua toivotaan pysyväksi käytännöksi, ja se todettiin erittäin tarpeelliseksi. Kumpusalo (1991, 17) korostaa sosiaalisen tuen oikeata ajoitusta. Tuki tulee olla saatavilla silloin, kun asiakkaan voimavarat ovat äärimmillään käytössä ja tilanteessa tarvitaan ulkopuolista tukea. Jos työttömyys on jatkunut jo yli 500 päivää, on tuki tullut liian myöhään. Oikeanlaiset tukitoimet pitäisi aloittaa aikaisemmin, ennen kuin ihmisestä tulee pitkäaikaistyötön. Työntekijän tarjoama tuki korostaa myös sosiaalisen tuen vuorovaikutuksellista luonnetta. Sosiaalisella tuella on merkitystä yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. Tunne siitä, että työntekijä on tukena vaativassa elämäntilanteessa ja voi auttaa häntä, edistää asiakasta toimimaan itsenäisesti. (Kumpusalo Mt., 14, 17.)

Asiakastyössä asiakas voidaan huomioida toimivana subjektina. Asiakas ymmärretään ajattelevana, tuntevana, kuulevana ja toimivana yksilönä. Asiakkaan mielipide kuullaan hänen omassa asiassaan. Yksilön kokemusten kautta työntekijä ymmärtää asiakkaan todellisuuden, jolloin on luontevampaa siirtyä kulkemaan asiakkaan rinnalle. (Pohjola 2010, 35.)

M1: "Siellä on asiakaslähtöisyyttä ja yksilöllisesti katsotaan."

Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812.) on tarkoitus edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun. Haastateltavat kokivat, että työllisyyspalveluissa asiakaslähtöisyys ja yksilöllisyys toteutuivat hyvin, ja he olivat tyytyväisiä saamaansa palveluun.

Heaney ym. (2008, 190) mukaan välineellinen tuki (instrumental support) on konkreettista käytännön apua tukea tarvitsevalle. Työllisyyspalveluissa välineellinen tuki on esimerkiksi ansioluettelon tekemisen avustamista. Tutkimuksessamme tuli ilmi, että sellaiset asiat, kuten ansioluettelon tekeminen, on joillekin hyvin hankalaa yksin. Kuntaliiton (2014, 24–25) raportin mukaan juuri sellaiset ihmiset, joilla on jotain työllistymis-

tä jarruttavia tekijöitä, hyötyvät työllisyyspalveluiden monipuolisesta tuesta. Jos ei osaa tehdä ansioluetteloa, voi se olla yksi työllistymistä rajoittavista tekijöistä nykypäivänä.

N2: "Kun menin (--) juttusille, otti heti asiakseen, tosi positiivinen, yhdessä mietittiin, pari kertaa yhdessä käytiin läpi vaihtoehtoja. Ja ku itelläkin on vaikea (--) kaikki kirjalliset vaikeita, niin se auttoi, otti heti henkilökohtaisesti, anto ajan asiakkaalle eikä yleisesti, voisi itse suositella, olen suositellut kaverille. Itse koin hirveän hyvänä".

Haastateltava tuo esille työntekijän emotionaalisen tuen merkityksestä työnhakuprosessissa, koska kirjallinen tuottaminen ja ansioluettelon tekeminen ovat hänelle vaikeita asioita. Työntekijä osoitti empatiaa ja kannustusta niissä asioissa, missä oli tarvetta. Haastateltavat kokivat, että heidät kohdattiin ainutkertaisena persoonana ja yksilönä. Palvelua voi suositella myös kaverille.

M 2: "Mun mielestä vankka, sellanen tukeva, ei passaava, vaan tukeva, vois kuvata, että se oli itsevarma työntekijä, se anto esille sen, että hei me osataan, me tietään, ei ollut no jaa, sellasta ajantuhlaus kuvaa, hei nyt on varmaan asiasta kyse."

Haastateltavien mukaan asiakkaan kohtaaminen yksilöllisistä tarpeista käsin on tärkeää. Kaikki haastateltavat toivat esille ohjatun työnhakemisen merkityksen, sillä se mahdollisti heille työpaikan. Projektihenkilöstön tarjoama emotionaalinen ja tiedollinen tuki olivat avainasemassa työpaikan löytymisessä. Huolenaiheina oli, että työllisyyspalvelut muuttuvat TE-toimiston palvelujen kaltaiseksi ja palvelu etäännyy yksilöllisestä ohjauksesta. Hanke oli useille haastateltaville aiemmin tuntematon, mikä herätti ennakkoluuloja, koska aluksi asiakkaat eivät tienneet, millaisesta palvelusta on kyse. Asiakkaan huomioiminen yksilönä ja halu auttaa asiakasta koettiin myönteiseksi.

Kotiranta (2008, 168) toteaa tutkimuksessaan, että sosiaalityön tärkein työorientaatio on kohdata ihminen yksilönä ja persoonana. Koska tavoitteena on ihmisten tasa-arvoinen kohtelu, sosiaalipalveluissa tukeminen on mahdollisesti standardoitua. Sosiaalityössä tulee käyttää enemmän tapauskohtaista työtettä, jolloin palvelu räätälöidään asiakkaan tarpeiden ja elämäntilanteen mukaan. Juhila (2011, 179) puhuu asiakkaan asianajosta, jossa asetetutaan heikomman puolelle. Asianajoa tarvitaan, jos tuki ja auttaminen osoitautuvat riittämättömäksi.

N 1: "Hyvin mukavia ollu, aina samat, tosi hyvä ollu ja aina voinu ottaa yhteyttä, he ovat ottaneet yhteyttä, voinu reilusti jutella, tavallaan päässeet tuntemaan minuakin ihmisenä, yksilöllisesti kohdeltu, että olen niinku tykänny sillä lailla."

Haastateltavien kokemuksissa vastavuoroisuus koettiin hyvänä asiana. Yhteydenpito ei ollut yksipuolista niin, että asiakas olisi ollut itse yhteydessä työllisyyspalveluihin vaan työntekijä saattoi soittaa ja kysellä kuulumisia.

Työllisyyspalveluiden projektityöntekijä työstää yhteistyössä asiakkaan kanssa vaikeita asioita ja tilanteita. Työn lähtökohdat eivät ole aina yksiselitteisiä ja vaativat usein syvempää pohdintaa. Kannustava ja tukeva työote painottuu inhimillisyyden jakamiseen, vuorovaikutukseen, tunteiden läpikäymiseen ja elämänsuunnan mahdollisuuksien näyttämiseen. Työllisyyspalveluiden henkilökunta tukee asiakkaan työllistymistä, ja he toimivat suojaverkkoina vaikeissa tilanteissa. Kannustavan ja tukevan työotteen avulla asiakkaalle löytyy uusia voimavaroja suunnata elämässä eteenpäin. Työntekijät voivat olla mukana jopa työhaastattelussa. Haastateltavalle sillä oli ollut iso merkitys, että työllisyyspalveluiden työntekijä oli mukana työhaastattelussa henkisenä tukena. Työllisyyspalveluissa tarjottu emotionaalinen ja toiminnallinen tuki auttavat asiakasta, jotka tarvitsevat rohkaisua ja henkisenä tukena olemista työhaastattelussa.

N 1: "Jos saa paikan tietää ja pääsee haastatteluun, niin voivat tulla mukana, yhen kerran oli kun täälläkin käytiin."

Haastateltava kertoi, että edellisestä työhaastattelusta oli pitkä aika, joka aiheutti jännitystä. Kun hän kuuli että työllisyyspalveluiden työntekijä voisi lähteä mukaan, hän päätti ottaa työntekijän mukaan henkiseksi tueksi. Sosiaalisen tuen toiminnallinen ulottuvuus tulee esiin työntekijän tukiessa asiakasta työhaastattelussa. Pitkän työttömyyden seurauksena asiakas voi kokea epävarmuutta työhaastattelussa, jolloin työntekijä toimii henkisenä tukena. (Kumpusalo 1991, 14.)

Työllisyyspalveluiden työntekijä tarjoaa ammattilaisen näkemyksen, ja yhteistyössä asiakkaan kanssa pyritään löytämään yhteinen tavoite työpaikan löytymiseksi. Asiakas on oman elämänsä asiantuntija, ja työntekijä tuo oman asiantuntijuutensa tilanteeseen, jotta asiakas voi selviytyä itsenäisesti ja löytää positiivisia voimavaroja työnhakuprosessiin. Työntekijä voi vahvistaa asiakkaan uskoa tulevaisuuteen. Asiakkaan tukeminen ja rinnalla kulkeminen on tärkeää. Vuorovaikutukseen perustuvassa työssä on keskiössä

asiakkaan mielipiteen huomioiminen omien asioidensa hoidossa. Kumpusalon (1991, 14) mukaan emotionaalinen tuki liittyy työntekijän empatiaan ja asiakkaan kannustamiseen. Henkinen tuki on esimerkiksi asiakkaan kanssa yhteinen aate ja usko mahdollisuuksista löytää töitä. Työntekijä tukee asiakasta omien vahvuuksien löytämiseksi.

Haastateltavat kertoivat, että työllisyyspalveluiden työntekijät kysyvät heiltä, minkätyyppinen työ heitä kiinnostaa ja minkälaisia he ovat ihmisenä ja persoonana. Näiden tekijöiden pohjalta mietitään yhdessä työntekijän kanssa sopivia vaihtoehtoja. Haastateltavat kuvasivat kokemuksissaan, että työntekijöillä on hyvä intuitio ja ihmistuntemus sen suhteen, mihin tehtävään ihmiset soveltuvat.

M 2: "Ero asiakkaaseen painottuu, ei massakohtaisesti kohdella. He halusi tietää, millaisia henkilöitä työnantaja etsii. Ihan järkyttävän hyvä, siellä on tehokasta toimintaa."

Puheessa korostui yksilöllisen ja henkilökohtaisen tuen merkitys. Työntekijä oli selvittänyt ensin, millaista työntekijää ja persoonaa organisaatioon haetaan. Työntekijän tukemana asiakas sai kontaktin työnantajaan, ja työsuhde solmittiin kaikkien kohdalla hyvin nopeasti. Haastateltavat olivat erittäin tyytyväisiä tehokkaaseen palveluun ja siihen, että asiat hoituivat jouhevasti ja jopa ensimmäisellä käyntikerralla. Asioita hoidettiin myös puhelimitse sekä sähköpostin välityksellä, ja työllisyyspalveluiden työntekijä oli tavoitettavissa. Työntekijän merkitys asiakkaan ja työnantajan välillä on tärkeä linkki. Asiakkaan tunne siitä, että voi vaikeissa tilanteissa ottaa yhteyttä työntekijään, auttaa selviytymään.

Compton ym. (1999, 371) mukaan työntekijän tulee informoida asiakasta käytössä olevista palveluista, toimia linkkinä ja välittää tietoa asiakkaan tilanteesta ja tarpeista yhteistyötahoille.

M 2: "Työntekijän kanssa tavattiin, kiinnostuksia kysyttiin, samalla sanoi että saako laittaa CV:tä ku ois eräs tuttava joka etsii persoonaa töihin (--) se tänne laitto ja täällä sitä ollaan, mulla oli jo CV olemassa, ero työllisyyspalveluissa ja mitä nyt muissa on ollu nii keskitytään liikaa CV:n tekemiseen ja viilaamiseen, CV voi olla hyvä mutta ei se kerro kaikkea. Työllisyyspalvelut oli toista, ne unohti sen ideaalisen teorian pois ja ne otti sen käytännön käyttöön, keskitty käytäntöön, ne otti käytännön käyttöön, siinä sen kyllä huomaa."

Asiakas luottaa työntekijän olevan hänen puolellaan ja ajavan hänen asioitaan parhaalla mahdollisella tavalla. Asiakkaan kokemuksissa välittyy työntekijän aito halu auttaa, tunne ihmisarvon kunnioittamisesta ja yksilöllisestä kohtaamisesta. (Laitinen & Kempainen 2010, 170.) Työntekijä kertoo asiakkaalle työmahdollisuuksista, mikä voidaan tulkita tiedolliseksi tueksi. Emotionaalinen tuki välittyy työntekijän henkisenä tukena työnhakuprosessissa; keskitytään siihen, mikä on olennaista.

Compton & Calaway & Cournoyer (2005, 260) mukaan moniammatillisten verkostojen avulla voidaan toteuttaa tehokkaasti palveluohjausta ja vaikuttaa ongelmakohtiin. Työllisyyspalveluissa kartoitetaan asiakkaan tilanne ja tarvittaessa tehdään yhteistyötä moniammatillisten yhteistyötahojen kanssa. Aineistossa moniammatillinen verkostotyö tulee esille työllisyyspalvelujen ja työvoimaviranomaisten välisenä yhteistyönä, jolloin yhteistyötahot selvittävät asiakkaiden oikeutta palkkatukityöhön ja arvioivat edistääkö tuki asiakkaan työelämäosallisuutta.

Raunio (2004, 138) painottaa palveluohjauksen soveltuvan erityisesti henkilöille tilanteessa, jossa on intensiivisen tuen tarve ja heillä ei ole toimivaa asiakassuhdetta mihinkään palveluorganisaatioon. Haastateltavilla oli pitkäaikaistyöttömyyttä taustalla ja toimivaa palvelua työttömyyden katkaisemiseksi ei ollut aiemmin löytynyt. He tarvitsevat yksilökohtaista palveluohjausta tilanteissaan, joissa työttömyys on pitkittynyt.

Työntekijä suunnittelee ja toimii asiakkaiden puolestapuhujana palveluiden turvaamiseksi. Työntekijä tunnistaa asiakkaan erityiset tavoitteet ja palveluntarpeen sekä laatii suunnitelman sen toteuttamiseksi. Työntekijä toimii myös linkkinä palveluiden verkostoissa sekä arvioi palvelun oikeudenmukaista toteuttamista ja asiakkaan edistymistä. (Compton 2005, 261.) Pitkään työttömänä olleet henkilöt tarvitsevat työntekijän tukea ja puolestapuhujaa työmarkkinoilla, mikä näkyi aineistossamme. Työllisyyspalveluiden tarjoama sosiaalinen tuki osoittautui tärkeäksi. Pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi tarvitaan uudenlaisia palveluita. Sosiaali- ja terveydenhuollon keskeinen haaste on palveluiden toteuttaminen kaikille kansalaisille tasavertaisesti. Parhaimmillaan julkinen järjestelmä toimii viranomaiselta saatuna tukena, joka koordinoi asiakkailleen yhdenvertaisia ja oikeudenmukaisia palveluita kaikille tarvitseville. (Kumpusalo 1991, 124.)

6.3 Kehittämisehdotuksia asiakkaiden tukemiseksi

Työllisyyspalvelut toivoivat saavansa tietoa siitä, miten asiakkaat ovat kokeneet heidän palvelunsa. He haluavat kehittää ja jatkaa toimintaansa, joten asiakkaiden omat kokemukset ja kehittämisehdotukset ovat hyvin tärkeitä, kun projektille haetaan jatkuvuutta ja rahoituksen vakinaistamista.

Työllisyyspalvelut on projektiluontoinen kokeilu, jonka jatkosta ei ole vielä tietoa. Pyy-simme haastateltavia kertomaan työllisyyspalveluille kehittämisehdotuksia. Kehittämisehdotuksia tuli jonkin verran ja kritiikkiä oli hyvin vähän. Kritiikki on myös tärkeää, jotta toimintaa voidaan kehittää. Haastateltavat kokivat tärkeänä yksilöllisen palveluohjauksen, jolloin he saavat emotionaalista ja henkistä tukea työnhakuprosessissaan. Tiedollinen ja taidollinen tuki koettiin tärkeänä, jotta asiakkaat saavat apua CV:n laatimiseen.

M 1: "Toivoisi, että työllistyminen olisi sellaista oikeaa työllistymistä. Nytkihän mä oon tässä vaan tän jakson ja tää on sellasta, että mä voisin olla tässä pysyvästikin. Kyllähän se kaikilla varmasti on toiveena se pidempiaikainen työllistyminen."

Kaikki haastateltavat ovat määräaikaissa työsuhhteessa, eikä työn jatkumisesta ollut vielä kaikilla tietoa. Yhtä lukuun ottamatta haastateltavilla on työtään vastaava koulutus. Kaikilla oli toiveena vakinaisen työpaikan saaminen. Työmarkkinat ovat muuttuneet epätyypillisiksi, ja työsuhhteet ovat usein määräaikaaisia. Vakituista työsuhdetta on yhä vaikeampi löytää. Haastateltavat toivoivat, että työllisyyspalveluiden kautta löytyy pitempiaikainen työpaikka, eikä työsuhteen jatkumista leimaisi epävarmuus. Oulun kaupunki palkkaa palkkatuella lähinnä peruspalvelutehtäviin. Työsuhde voi vaikeasti työllistyvillä kestää maksimissaan 14 kuukautta. (Oulun kaupunki 2014, työllisyyspalvelut.)

Haastateltavat esittivät erilaisia toiveita käytänteisiin, joita he haluaisivat muutettaviksi. Osa työllisyyspalvelujen toimista, kuten kuukauden kuntouttava työtoiminta tai työkokeilu jakso ennen palkkatukityötä koettiin tarpeettomana. Haastateltavat kertoivat ymmärtävänsä, että työllisyyspalvelut eivät voi tehdä muutoksia, koska esimerkiksi laki tai Oulun kaupungin linjaukset vaikuttavat taustalla. Kauppinen ym. (2010, 234) toteavat,

että työllistymistä edistetään aktiivisella työvoima- ja sosiaalipolitiikalla. Silloin on liisäetty vähimmäisturvan vastikkeellisuutta ja velvollisuuksia työmarkkinasuuntautuneeseen toimintaan sen sijaan, että tarjottaisiin toimenpiteitä ja palveluja, jotta edistettäisiin työllistyvyyttä.

Kuukauden mittainen kuntouttava työtoimintajakso tai työkokeilujakso on Oulun kaupungin oma linjaus, jolloin palkkatuettu työ alkaa usein kuntouttavalla työtoiminnalla tai työkokeilulla. (Oulun kaupunki, työllisyyspalvelut 2014.) Työpaikka valitaan asiakkaan toiveiden ja tarpeiden mukaan.

N 4: "Se kuukausi, se koeaika, se pois, jos semmonen pittää olla, se katottas jotenki, et kuka sen tarvii. Ne vois kahestaan keskustella, TE-toimisto ja työllisyyspalvelut. Siellä työllisyyspalveluissa nevoja sano et sä oot valmis, sullahan ei puutu muutako työpaikka ja mää sanoin että niin. Et yhdessä et tarviiko vai ei, kaikki muu ollu positiivista, pitkä miinus se."

Kuukausi kuntouttavalla työjaksolla tai työkokeilulla koettiin nöyryyttävänä, koska haastateltavilla oli pitkä työhistoria takanaan. Heillä ei ollut terveydellisiä esteitä, jotka vaikuttaisivat työskentelyyn. Haastateltavat kokivat, että he olisivat voineet aloittaa heti kokoaikaisen työn. Haastateltavat kertoivat, että kuntouttava työtoimintajakso soveltuu henkilöille, joilla on terveydellinen rajoite. Tällöin jaksolla tulee esille, kykeneekö henkilö työskentelemään viitenä päivänä viikossa ja kokoaikaisesti. Sosiaalityökokemuksemme perusteella oletamme, että kuukauden mittainen jakso on määrätty, jotta työnantaja näkee pitkäaikaistyöttömän työ- ja toimintakyvyn ja kykeneekö henkilö työskentelemään viitenä päivänä viikossa. Oletamme, että kuukauden jakso madaltaa työnantajien kynnystä palkata pitkäaikaistyöttömiä. Kuukauden jakso saattaa olla etu myös työntekijälle, jolloin on aikaa miettiä soveltuuko hän tehtävään.

N 3: "Mää toivon että tää hanke, että tätä jatketaan, tää on, mää uskon, että varmaan nuorille, että saahan sieltä kotua pois, että nuoret pääsis töihin, ne tarvii sitä työkokemusta."

Haastateltava oli huolissaan nuorisotyöttömyydestä. Monilla nuorilla on koulutus, mutta vain vähän työkokemusta. Hän toivoi nuorten saavan enemmän sosiaalista tukea ja mahdollisuuksia työelämään sijoittumisessa. Kotona oleminen passivoi nuorta, jolloin jää helposti kokonaan työelämän puolelle. Nuoret tarvitsevat työntekijän tukea ja ohjautusta työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Vaaraman (2010, 144) mukaan on tärkeä huomioida nuorten kouluttautuminen ja tukea heidän työllistymistään muun muassa palkka-

tuetulla työllä, pajoiminnalla tai oppisopimuskoulutuksilla. Sosiaalisen tuen eri muodoilla voitaisiin auttaa nuoria, jotka ovat syrjäytymässä opiskeluista tai työelämästä.

Haastateltava toivoi Oulun kaupungin palkkaavan myös eri kulttuuritaustan omaavia henkilöitä ohjaajiksi. He toimisivat eräänlaisena kulttuuritulkkinä ja tukena asioissa, joissa sitä tarvitaan.

N 3: "Musta ois tosi hyvä (--), että tää Oulun kaupunki palkkais ihan just muutaman (--), että sanotaanko vaikka tonne työllisyyspalveluihin niitten kanssa, että ne pystys vähän jalkauttamaan (--), resursseja mihkä tarttee."

Haastateltavat toivoivat jatkoa työllisyyspalveluiden projektille ja että se saisi pysyvän jalansijan. Virkailijat olivat tulleet tutuiksi, ja heidän kanssaan haluttaisiin jatkaa yhteistyötä. Haastateltavat kokivat harmillisena sen, että työllisyyspalveluiden asiakkaaksi ei pääse heti työsuhteen loputtua ja on mentävä taas TE-toimiston palveluun.

M 3: "Toivottavasti jatkuu työllisyyspalvelut, siis ihan järkyttävä ero, jos voisinn mennä vielä sinne niin en menis enää ikinä työkkäriin. Ei millään pahalla työkkäriä kohtaan mutta (--)."

Työllisyyspalvelut on kohdistettu pitkäaikaistyöttömille, ja työllistymisjakson jälkeen he eivät ole enää pitkäaikaistyöttömiä. Osa haastateltavista toivoi yhteistyön jatkuvan vielä työllistymisen jälkeen, sillä he kokivat tarvitsevansa tukea myös jatkossa. Asiakkaat toivoivat myös jatkuvuutta, ettei tarvitse aina kohdata uusia työntekijöitä.

N 3: "No ei mulla mitään negatiivista sanottavaa, mut tietenkinn et ne saiss pysyvän sijan täällä, ja niillähän ei oo niin paljon valtuuksia ku työkkärillä, et jos ne saiss niitä vähän enemmän itelleen. Kuitenki niitten kans pystyy pohtimaan ja ne pystyy avaamaan ovia ja linkityksiä muuallekin."

Yksi haastateltava toivoi enemmän yksityissektorin paikkoja ja vaihtoehtoja esimerkiksi Oulun kaupungin työpaikkoihin. Haastateltavan mukaan toimistotyötä tai muuta vastaavaa olisi hyvä olla tarjolla enemmän. Hän toivoi, että työllisyyspalvelut laajentaisivat yhteistyötä eri toimijoiden kanssa, jotta saataisiin lisää palkkatukityöpaikkoja.

N 1: "Tietenkinn nämä paikat kun huomaa, mitä ne ehottaa, ne on tietynn tyyppisiä, asukastupia, kierrätyskeskuksia, eikö ole enemmän paikkoja, Oulun kaupunkihan on iso yritys, siis virastoihin ja laitoksiin? Onko se heistä nyt sitte kiinni vai?"

Kaikki haastateltavat asuivat kanta-Oulun alueella. Koemme tarpeellisena tuoda esille myös sivukylien pitkäaikaistyöttömien mahdollisuudet löytää alueeltaan töitä. Sivuky-

liltä voi olla huonot liikenneyhteydet, tai niitä ei ole, joten se voi olla este työssä kulke-
miselle. Kaikilla pitkäaikaistyöttömillä ei ole mahdollisuutta hankkia omaa autoa. Ke-
hittämiskohteena esitämme uusien työmahdollisuuksien luomisen kaikille kuntalaisille
tehostamalla yhteistyötä paikallisten yritysten ja organisaatioiden kanssa. Järjestämällä
yhteisiä foorumeja työnantajien kanssa, tietoiskuja palkkatuesta ja työkokeilusta. Tie-
dustelemalla työnantajien tarvetta, millaisiin tehtäviin he tarvitsevat työntekijöitä. Työl-
lisuuspalveluissa voisi olla palkattuna muutama työnetsijä, joiden työnkuvaan sisältyisi
uusien työpaikkojen etsiminen Oulun alueelta. Nykyisessä tilanteessa eivät aina kohtaa
työnantajan ja työntekijän tarpeet, koska on aloja joilla on pulaa työntekijöistä. Pajatoi-
mintaa tulee laajentaa koko Oulun alueelle. Sosiaalityössä olemme kohdanneet asiakkai-
ta, jotka toivoivat kuntouttavaa työtoimintaa sivukylille. Tutkimuksemme osoittaa, että
työn kautta rakentuu pitkäaikaistyöttömän arkeen useita hyvinvoinnin ulottuvuuksia ja
sosiaalista toimintaa, jota on mahdollista tukea myös pajatoiminnan avulla.

Sosiaalityöntekijöille kertyy työssään paljon tietoa toteutuneista yhteiskuntapolitiikan
seurauksista. Ammattilaisina heillä on ainutlaatuinen mahdollisuus tuottaa merkityksel-
listä tietoa yhteiskunnallisista epäkohdista, jossa sosiaalityöntekijät toimivat näköala-
paikoilla. He työskentelevät lähellä kansalaisten arkea, ja sosiaalityöntekijät näkevät
yhteiskunnan marginalisoitumisen signaalit asiakkaiden arjessa. Sosiaalityöntekijöillä
on mahdollisuus tuoda toista tietoa yhteiskunnallisiin keskusteluihin asiakkaiden arjesta
ja elämästä. Julkisissa keskusteluissa sosiaalityöntekijät ovat osaltaan muotoilemassa
yleistä mielipidettä ja siihen liittyvää politiikkaa. Tällöin tulee näkyviin työntekijöiden
kokemustieto, uudet ideat ja kehittäminen uusille toimintatavoille. (Metteri 2012, 226.)
Työllisyyspalvelujen palvelukokonaisuuteen sisältyy myös työvoiman palvelukeskus
(TYP), jossa on moniammatillinen palveluverkosto tukemassa asiakasta. Mikäli asiak-
kaan tilanne vaatii sosiaalityöntekijän arvioita, työvoimanpalvelukeskuksen sosiaali-
työntekijät tekevät yhteistyötä työllisyyspalveluiden kanssa. (Oulu 2014, työvoiman
palvelukeskus.)

7 Pohdinta

Pro gradussamme tutkimme työn merkitystä pitkäaikaistyöttömän hyvinvointiin ja sosiaalisen tuen merkitystä työllisyyspalveluissa. Tutkimuksemme teoreettisena viitekehykseksi valitsimme Allardtin (1976) hyvinvointiteorian sekä sosiaalisen tuen käsitteen Compton & Calaway & Cournoyer (2005) ja Kumpusalon (1991) teorioiden mukaan. Hyvinvoinnin ulottuvuudet jäsensimme kolmen eri osa-alueen kautta, jotka liittyvät perustarpeiden tyydyttämiseen: elintaso (having), yhteisyysuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Sosiaalisen tuen käsitteen olemme jäsentäneet seuraavien osa-alueiden mukaan: aineellinen, taloudellinen, tiedollinen, taidollinen, emotionaalinen ja henkinen tuki. Rajasimme työmme käsittelemään virallisista sosiaalista tukea. Tarkastelimme sosiaalisen tuen osa-alueita suhteessa asiakkaiden kokemuksiin Oulun kaupungin työllisyyspalveluista.

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus, jonka aineiston keräsimme teemahaastattelulla. Vastauksia tutkimuskysymyksiimme saimme haastatteleamalla seitsemää oululais-ta pitkäaikaistyötöntä, ja he olivat työllistyneet palkkatukityöhön työllisyyspalvelujen kautta. Kohdejoukollamme oli ollut työttömyyttä 2–5 vuotta, joten heillä on kokemus-asiatuntijuutta tutkimastamme aiheesta.

Hyvinvoinnin rakentuminen jäsenyi haastateltavien kokemuksissa monella eri elämän-alueella. Allardtin (1976) mukaan yksi hyvinvoinnin osa-alueista on aineellinen hyvinvointi. Tutkimuksemme vahvisti, että työ tuo aineellista hyvinvointia ja talouden kohe-neminen on yhteydessä koettuun hyvinvointiin. Työstä saatu palkka parantaa itsetuntoa, koska tutkittavat kykenivät hankkimaan tavaroita, vaatteita ja palkka mahdollisti myös vapaa-ajan harrastuksiin osallistumisen, johon työttömänä ei ollut varaa. Taloudellisen tilanteen kohentuminen heijastui myös perheeseen, koska aina ei tarvinnut sanoa lapsil-le, että ei voi lähteä ulos syömään, kun ei ole rahaa. Työn toivottiin jatkuvan ja nimen-omaan vakituksena työsuhteena, koska se mahdollistaa oman asunnon hankinnan ja lai-nan saannin pankista. Haastateltavat kokivat, että vakituksessa työsuhteessa he ovat sa-malla viivalla työssäkäyvien kanssa, eikä heitä pidetä huonompina kuin muita. Palkka-tuella työllistyminen edisti aineellista ja taloudellista hyvinvointia, joka mahdollisti pe-rusturvallisuuden tunteen ja riittävän elintason.

Tutkimuksemme osoitti työllä olevan merkitystä myös yksilön psyykkiseen hyvinvointiin. Haastateltavien kokemuksissa tulivat esille työn psyykkiset ulottuvuudet: mieliala koheni, itsetunto vahvistui ja usko tulevaisuuteen parani. Työssä käyminen koetaan merkitykselliseksi, koska se määrittää hyvin pitkälle ihmisten statusta muiden silmissä. Itsensä toteuttaminen työssä osoittautui tärkeäksi hyvinvoinnin elementiksi, työn kautta sai arvostusta ja kokemuksen olla hyödyllinen. Tästä voimme tehdä johtopäätöksen, että nyky-yhteiskunta arvostaa työn tekemistä ja työttömät leimataan hyvin usein työtä vieroksuviin ja sosiaalietuuksien varassa eläviin. Työttömyyden seurauksena haastateltavat kokivat, että he saavat ikään kuin leiman otsaansa, ja työttömyyttä ei haluttu välttämättä paljastaa varsinkaan tuntemattomille ihmisille leimautumisen pelossa. Tämän asian vuoksi haastateltavat kokivat työttömyyden erittäin ikävänä asiana. Pitkäaikaistyöttömyys osoittautui selkeästi hyvinvoinnin uhaksi.

Työ vaikutti myös sosiaalisiin suhteisiin ja sitä kautta henkiseen hyvinvointiin. Haastateltavista kaikilla oli sosiaalisia suhteita työn ulkopuolella, mutta silti päivittäinen kommunikointi työkavereiden kanssa koettiin tärkeäksi ja mielekkääksi. Tutkimuksesamme työpaikan sosiaaliset suhteet osoittautuivat tärkeäksi hyvinvoinnin ulottuvuudeksi, taloudellisten tekijöiden lisäksi.

Sosiaalisen tuen elementit jäsentyivät työllisyyspalvelujen kautta. Tutkimuksesamme kaikki haastateltavat olivat hakeutuneet vapaaehtoisesti työllisyyspalvelujen asiakkaiksi. Asiakaslähtöisessä työskentelyssä, jossa on huomioitu asiakkaan näkemykset, toiveet ja yhteiset tavoitteet tukevat asiakkaan suunnitelmiin sitoutumista. Tutkimustuloksemme osoittavat, että virallisessa sosiaalisessa tuessa asiakaslähtöisyys on yksi tärkeä kulmakivi työskenneltäessä asiakkaan kanssa. Vuorovaikutuksellinen työskentelysuhte edellyttää asiakkaan rinnalla kulkemista. Tasavertaisessa kumppanuussuhteisessa työskentelyssä hyötävät molemmat, niin asiakas kuin työntekijä. Asiakas saa riittävästi tukea ja työntekijä saa asiakkaalta positiivista palautetta, mikä vahvistaa työntekijän oikeanlaista toimintatapaa.

Haastateltavat toivat vahvasti esille työllisyyspalvelujen projektihenkilöstön sosiaalisen tuen merkityksen. Tutkimusjoukossa tiedollisen tuen merkitys korostui, koska työntekijät toimivat tärkeänä linkkinä työnantajaan, joka mahdollisti työllistymisen. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että ilman työllisyyspalveluiden työntekijän apua he eivät olisi työllistyneet. Haastateltavien puheesta välittyi lämmin kiitollisuus työntekijöille,

jotka toimivat tärkeänä emotionaalisenä ja henkisenä tukena kannustamalla pitkäaikaisyöttömiä ja luomalla toivoa työpaikan löytymiseen. Haastateltavien kokemuksissa tuli esille projektihenkilöstön aito halu auttaa heitä ja myötäelämisen taito. Asiakkaat myös sitoutuivat toimintaan, kun luottamuksellinen suhde työntekijään oli solmittu. Haastateltavat saivat yksilöllistä palvelua, ja he kokivat tulleen kuulluiksi. Työllisyyspalveluiden tiedollinen ja toiminnallinen tuki käytännön asioissa, kuten CV:n tekeminen, koettiin tärkeäksi ja hyödylliseksi. Aineellinen tuki muodostui tutkimuksessamme kuntalisästä, jota Oulun kaupunki maksaa työnantajille, jotka palkkaavat pitkäaikaistyöttömän palkkatukityöhön.

Sosiaalisen tuen merkitys eri muodoissaan loi perustan sille, että asiakkaat luottivat työntekijään. Optimaalinen tuki on hyödyllisintä silloin, kun asiakas on vastaanottavainen. Tämä edellyttää luottamuksellista, asiakaslähtöistä suhdetta. Kumpusalo (1991, 17) katsoo myönteisen sosiaalisen tuen edistävän henkilön terveyttä ja hyvinvointia.

Tutkimuksessamme haastateltavat kokivat ikävinä TE-toimiston palvelujen uhkaavat sanktiot. Jos he eivät toimi, niin kuin virkailija edellyttää, seurauksena voi olla työmarkkinaetuuden menetys. Tämä voi johtaa työttömän arjessa kaoottiseen tilanteeseen, jos he jäävät täysin ilman tuloja. Perustoimeentulotuen saamiseksi on tietyt kriteerit, ja mikäli puoliso on töissä, tukeen ei usein ole oikeutta. Haastateltavat halusivat tehdä mieluummin töitä, kuin hakeutua sosiaalipalvelujen asiakkaiksi. He haluavat tulla toimeen omillaan.

Asioidessaan TE-toimiston palveluissa haastateltavat olivat kokeneet syyllistämistä työn vieroksumisesta, koska eivät olleet löytäneet töitä. Pitkään työtä etsineen on vaikea päästä kiinni takaisin työelämään ilman sosiaalista tukea. TE-toimiston palveluissa yksittäiselle asiakkaalle on liian vähän aikaa käytettävissä, koska asiakasmäärät ovat suuria. Tutkimuksemme osoittaa, että erityisesti pitkäaikaistyöttömät tarvitsevat yksilöllistä sosiaalista tukea työnhakuprosessissaan. Työllisyyspalveluille on tarvetta, koska siellä on mahdollisuus yksilöllisesti räätälöidä asiakkaiden palvelut. Compton ym. (2005, 64) mukaan sosiaalityötä tulee kehittää asiakaslähtöisemmäksi ja tavata asiakkaita henkilökohtaisesti. TE-toimiston palvelut ovat etäällä ja verkossa voi asioida jo monissa eri asioissa, jolloin kontakti virkailijan kanssa voi puuttua kokonaan. Työllisyyspalveluissa kohdataan asiakas kasvotusten, mikä koettiin tärkeänä.

Pitkäaikaistyöttömällä voidaan nähdä olevan monenlaisia sosiaalisen tuen tarpeita. Työntekijän tulee tiedostaa nämä tekijät, jotta hän voi työskennellä asiakkaan parhaaksi. Juhilan (2011, 118) mukaan kumppanuussuhteeseen perustuvaa sosiaalityötä voi luonnehtia osallistavaksi sosiaalityöksi (participatory). Osallistaminen koskee molempia osapuolia, niin työntekijää kuin asiakasta. Asiakkaat osallistavat sosiaalityöntekijät omaan tietoonsa, sosiaalityöntekijät puolestaan pyrkivät tukemaan asiakkaiden elämänpoliittisia ratkaisuja tavalla, joka mahdollistaa asiakkaille marginaalisuudesta huolimatta täysivaltaisen kansalaisuuden. Täysivaltainen kansalaisuus on osallistavan sosiaalityön keskeisin lähtökohta ja tavoite.

Sosiaalityöntekijät ja asiakkaat osallistavassa sosiaalityössä ymmärretään täysivaltaisiksi kansalaisiksi, jossa molemmat osapuolet asettuvat samalle lähtöviivalle. Sosiaalityöntekijän kohdatessa asiakkaan, käsittelyssä on yleensä asiakkaan oma elämä ja siihen liittyvät ongelmat. Yksinkertaisimmillaan osallistava sosiaalityö tarkoittaa osallisuuden vahvistamista suhteessa asiakkaan omaan elämään, sen tapahtumiin ja suuntaan liittyviin elämänpoliittisiin ratkaisuihin. Keskusteluissa asiakkaan omat tiedot tulevat asiakkaan ja sosiaalityöntekijän dialogin keskeiseksi elementiksi, jota arvioidaan ja muutetaan yhdessä. Osallistava sosiaalityö on interventioimista, joka merkitsee asiakkaan elämään tehtävää väliintuloa. Väliintulo on osallistavassa otteessa asiakkaan kansalaisuutta vahvistava. (Juhila 2011, 119–120.) Pitkäaikaistyöttömän tukeminen edellyttää osallistavaa työskentelytapaa, jossa työntekijän kanssa pyritään löytämään asiakkaan vahvuudet ja sijoittuminen takaisin työelämään.

Tutkimuksessamme eräs esille tullut asia jäi mietityttämään. Mikäli haastateltavilla oli useampi tutkinto tai he olivat korkeasti koulutettuja, heidän on vaikea päästä esimerkiksi kauppaan myyjäksi, koska ei ole juuri sen alan koulutusta. Tämä lisää tunnetta siitä, ettei kelpaa minnekään. Vaikka itse haluaa töihin, huolimatta siitä, onko työpaikka juuri oman alan työtä. Myös tämä vaikeuttaa työn saantia ja pitkittää työttömyyttä. Tämä herättää kysymyksen, miksi he eivät työllisty? Eivätkö työnantajat halua palkata korkeasti koulutettuja alempaa koulusta vaativiin tehtäviin? Tämä olisi myös tärkeä jatkotutkimuksen aihe, pohtia sitä, mitkä seikat estävät korkeasti koulutettujen työllistymistä.

Kuntaliiton (2014) tekemästä raportista ilmeni, että työllisyyspalveluiden asiakkaat haluavat työllistyä. Kahdeksan kymmenestä oli motivoituneita työhön, joten sen myytiin, että pitkäaikaistyöttömät eivät halua työllistyä voi kumota. Voimme todeta, että tutki-

muksessamme kaikilla seitsemällä haastatellulla motivaatio työn tekemiseen oli korkea, eikä kukaan halunnut elää työttömyys- tai sosiaaliturvan varassa.

Tutkimuksemme valmistuessa pohdimme, että mitähän näille ihmisille kuuluu muutama vuoden päästä. Ovatko he edelleen samassa pitkäaikaistyöttömille suunnattujen toimien kierteessä? Välillä löytyy jonkun projektin avulla töitä, ja välillä voi olla pidempiä jaksoja työttömyyttä. Ovatko tällaiset projektit vain väliaikaisratkaisuja?

Oulun työllisyystilanne synkkeni entisestään heinäkuussa 2014, jolloin ICT- alan yritykset ilmoittivat lopettavansa toimintansa ja enemmän kuin 1000 alan osaajaa jää työttömiksi. (Yle uutiset 2014.) Tämä vaikeuttaa niiden pitkäaikaistyöttömien tilannetta, joilla on vähäinen koulutus. Alueella on tarjolla korkeasti koulutettua työvoimaa. Pitkäaikaistyöttömien tukeminen vaatii erilaisia tukitoimia, jotta heidän tilanteensa kohenee. Pitkäaikaistyöttömyydestä aiheutuneita kustannuksia ollaan siirtämässä kuntien vastuulle vuoden 2015 alusta, jolloin 300 päivää työmarkkinatukea saaneiden rahoitusvastuuta siirretään kuntien maksettavaksi. (Kerminen 2014, 2). Oulun kaupungille kustannukset aiheuttavat ongelmia, koska alueella on ollut huono työllisyystilanne jo aiemmin. Uudistuksen toteutumisen myötä Oulun kaupungin pitkäaikaistyöttömyydestä aiheutuvat kustannukset ovat suuria, jonka vaikutukset heijastuvat laajalle kaupungin toimintaan. Tutkijoina koemme tärkeänä pitkäaikaistyöttömien aktivointityön, joka mahdollistaa asiakkaiden hyvinvoinnin tukemisen. Tällöin asiakkaiden tilanteita voidaan arvioida yksilöllisesti ja määritellä asiakkaiden tarvitsemat palvelut. Moniammatillisten verkostojen avulla pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisemiseen voidaan löytää uusia toimivia menetelmiä ja ehkäistä työttömyyden pitkittymistä.

Tutkimuksemme osoitti, että työllä on tärkeä merkitys, joka mahdollistaa riittävän toimeentulon (having), sosiaaliset suhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen (being). Palkkatyö mahdollistaa monenlaisia asioita, jotka edistävät yksilön hyvinvointia. On tärkeää kiinnittää huomio työn merkityksessä myös aineettomien resurssien muodostamiin hyötyihin. Työn kautta henkilön sosiaaliset verkostot laajenevat, jolloin solmitaan uusia ystävyys-suhteita. Työ edistää yksilön sosiaalisia taitoja ja hän liittyy työyhteisön jäseneksi. Tutkimuksemme osoitti työn kautta toteutuvan useita elementtejä, joiden kautta henkilön hyvinvointi rakentuu. Tutkimuksen aineisto ei ollut kovin laaja, mutta uskomme tutkimustuloksemme olevan samansuuntaisia verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin pitkäaikaistyöttömyydestä. Käytännön sosiaalityöstä saadun kokemuksemme kautta

oletimme, että työllä on merkitystä asiakkaan hyvinvointiin ja pitkäaikaistyötön tarvitsee yksilöllistä palveluohjausta ja sosiaalista tukea. Teimme saman havainnon myös tutkimuksessamme.

Tavoitteenamme on, että tutkimuksemme antaa sellaista tietoa työllisyyspalveluille ja Oulun kaupungille sekä mahdollisesti projektin rahoittajatahoille, jota he voisivat jatkossa hyödyntää. Työllisyyspalvelut haluavat kehittää toimintaansa sekä tietää, miten heidän asiakkaansa ovat kokeneet palvelut. Tutkimuksessamme tuomme asiakkaiden äänen kuuluviin ja annamme kanavan heidän näkemyksilleen. Koemme tämän olevan tutkimuksen ydin. Tulevina sosiaalityöntekijöinä ymmärrämme ja pystymme paremmin hyödyntämään tutkimuksen antia, kun kohtaamme työssämme työttömiä ihmisiä ja heidän perheitään.

Työttömyyden pitkittyessä ongelmat monimutkaistuvat ja kasaantuvat, ikään kuin kietoutuvat yhteen elämän eri osa-alueilla. Työttömyydellä on kokonaisvaltainen merkitys ihmisen elämään. Aihe tempaisi meidät mukaan, ja meillä molemmilla on aito kiinnostus tutkia työn merkitystä pitkäaikaistyöttömien hyvinvoinnin rakentumisessa ja sosiaalisen tuen merkitystä pitkäaikaistyöttömän asiakkaan tukemisessa.

Lähteet

- Ahosola, Nelli 2014: Yhä pitempään ilman työtä. Kaleva 22.8.2014.
- Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko 2013: Työmarkkinatuen saajien koettu terveys ja toimeentulo. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.): Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Viitattu 9.3.2014, 44–61. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40230/Huonoosaisten_hyvinvointi.pdf?sequence=1
- Ala-Kauhaluoma Mika 2007: Toimeenpanon ratkaisuja ja arvioinnin haasteita. Tutkimus uusista työllistymisen tukemisen tavoista. Kuntoutussäätiö tutkimuksia 76/2007. Helsinki.
- Allardt, Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Porvoo.
- Andersson, Katarina & Ahnlund, Petra 2009: Urvalets betydelse för kvalitativa intervjustudier i teori och praktik. Teoksessa Dahlgren, Lena & Sauer, Lennard (toim.): Att forska i socialt arbete. Utmaningar, förhållningssätt och metoden. Elanders. Hungary, 181–196.
- Cohen, Sheldon & Underwood, Lynn G. & Gottlieb, Benjamin 2000: Social support measurement and intervention. A guide for health and social scientist. Oxford University Press. USA.
- Compton, Beulah & Calaway, Burt & Cournoyer, Barry 1999: Social Work Processes. Brooks Cole Thompson Learning. USA.
- Compton, Beulah & Calaway, Burt & Cournoyer, Barry 2005: Social Work Processes. Brooks Cole Thompson Learning. USA.
- Dunderfelt, Tony 1990: Elämänkaaripsykologia: lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen (toim. Soma Kaitila) Porvoo, Helsinki, Juva.
- Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Pohjois-Pohjanmaan työllisyyskatsaus 12/2013. http://www.elykeskus.fi/documents/10191/235106/Tyollisyyskatsaus_joulukuu_2013.pdf/452e9826-f4f6-49a4-9828-515dd1fc80ed. Viitattu 11.2.2014.
- Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Pohjois-Pohjanmaan työllisyyskatsastus 4/2014. http://www.elykeskus.fi/documents/10191/2794219/Tyollisyyskatsaus_huhtikuu_2014.pdf/e49d305b-4ae1-4954-89c8-df526e20eef8
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdanto laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Felt, Taru 1999: Sense of coherence. Structure, stability and health promoting role in working life. Jyväskylän yliopistopaino. Psykologian laitos. Jyväskylä.
- Grönfors, Martti 1985: Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. WSOY. Juva.
- Heaney, Catherine A. & Israel, Barbara A. 2008: Social networks and social support. Teoksessa Gland & Karen & Rimer & Barbara K. & (toim.): Health Behavior and Health Education Theory, Research and Practice. Viswanath K. Editors. USA, 189–210.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007: Tutki ja kirjoita. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu, temahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.

- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: Tutki ja kirjoita. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna.
- Jahoda, Marie 1982: Employment and unemployment. A social- psychological analysis. Cambridge University Press. Cambridge.
- Jornt, J. Mandemakers and Christiaan, WS Monden 2013: Does the effect of job loss on psychological distress differ by educational level British Sociological Association. A Sage Publications journal. United Kingdom. <http://wes.sagepub.com/content/27/1/73>. Viitattu 03.07.2014.
- Juhila, Kirsi 2007: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset paikat ja tehtävät. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Kananoja, Aulikki & Niiranen, Vuokko & Jokiranta, Harri 2008: Kunnallinen sosiaali-politiikka osallisuutta ja yhteistä vastuuta. WS Bookwell. Juva.
- Karjalainen, Vappu 2013: Työttömän palvelujärjestelmän aktivoituminen. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo Elsa (toim.): Kaikki työuralle. Työttömien akti-vointipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Teema 18. Juvenes Print. Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere, 99–119. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104433/URN_ISBN_978-952-245-888-9.pdf?sequence=1. Viitattu 21.06.2014.
- Kauppinen, Timo. M. & Saikku, Peppi & Kokko, Riitta-Liisa 2010: Hyvinvointipolitiikan ajantieto. Terveiden ja Hyvinvointilaitoksen julkaisuja Teema 11. Yliopisto-paino. Helsinki. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d> Viitattu 11.02.2014.
- Kauhanen, Merja 2002: Määräaikaiset työsuhteet ja toimeentulon riskit. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Kansaneläkelaitos. Helsinki.
- Kerminen, Päivi 2014: Pitkäaikaistyöttömien työttömyyden aikaisen työmarkkinatuen rahoitusvastuun muutos. Työ- ja elinkeinoministeriö. http://www.tem.fi/files/38777/Tyomarkkinatuen_rahoytuusudistuksesta.pdf. Viitattu 23.8.2014.
- Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu 2013: Mitä on aktivointi ja aktivoointipolitiikka. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.): Kaikki työuralle. Työt-tömien aktivoointipolitiikka Suomessa. Terveiden ja Hyvinvointilaitoksen julkai-suja. Suomen yliopistopaino. Tampere, 7–18. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104433/URN_ISBN_978-952-245-888-9.pdf?sequence=1. Viitattu 14.02.2014.
- Kokko, Riitta- Liisa 2013: Mitä annettavaa Paltamon kokeilulla on työllisyyspolitiikkaan ja sosiaalipolitiikkaan laajemmin. Teoksessa Kokko, Riita, Liisa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo (toim.): Työllisyys, terveys ja hy-vinvointi Paltamon työllisyysmallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013 Hankkeen loppuraportti 18/2013. Terveiden ja Hyvinvointilaitoksen julkaisuja. Helsinki, 328–331.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998: Työtön Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi. Helsinki.
- Kotiranta, Tuija 2008: Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylän yliopisto. Social research 335. Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18004/9789513932503.pdf?s%1Fquenc1>. Viitattu 14.02.2014.
- Kumpusalo, Esko 1991: Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja Terveysshal-litus raportteja 8/1991. Valtion painatuskeskus. Helsinki
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007: Laadullinen terveystutkimus. Edita Prima Oy. Hel-sinki.
- Kunnat. net. Toimintakykymittarilla tietoa vaikeasti työllistyvien elämäntilanteista.

<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2014/06/tyokykymittari/Raportti%20toimintakykymittarin%20pilotoinnista.pdf>. Viitattu 20.06.2014.

Laki julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain muuttamisesta. 1216/2005.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20051216#Pidp3266656>. Viitattu 08.06.2014.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>. Viitattu 08.06.2014

Laki työttömyysturvalaki. 1290/2002.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290>. Viitattu 05.09.2014.

Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja 2010: Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli.(toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki, 138–175.

Mckee-ryan, Frances M. & Song, Zhaoli & Wanberg, Connie. R. & Kinicki, Angelo. J. (2005). Psychological Well-Being During Unemployment: A Meta-Analysis Study Journal of Applied Psychology.

Metsämuuronen, Jari 2006: (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Gummerus. Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Metsämuuronen, Jari 2009: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy. 4 laitos. International Methelp. Jyväskylä.

Metteri, Anna & Haukka-Wacklin, Tuula 2007: Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski, 53–70.

Metteri Anna 2012: Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Acta Universitatis Tamperensis 1718. Tampereen Yliopisto. Tampere.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66973/978-951-44-8956-3.pdf?sequence=1>. Viitattu 13.06.2013.

Moilanen, Liisa 2007: Työelämän muutoksen ristiaallokko - epävarmuudesta eettiseen? Teoksessa Kasvio, Antti & Tjäder. Johanna (toim.): Työ murroksessa. Työterveyslaitos. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu, 198 –223.

Myrskylä, Pekka 2010: Taantuma ja työttömyys. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu- ja Työ ja yrittäjyys 57.2010.

Niemelä, Pauli 2009: Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Anneli, Pohjola & Tarja, Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Ps-kustannus. Jyväskylä 209–236.

Niemelä, Pauli 2010: Hyvinvointipolitiikan teoria. Teoksessa Niemelä, Pauli (toim.): Hyvinvointipolitiikka. WSOY Pro Oy. Helsinki, 16–37.

Nygren, Lennart 2009: Är det något särskilt att forska i socialt arbete. Teoksessa Dahlgren, Lena & Sauer, Lennart (toim.): Att forska i socialt arbete. Utmaningar, förhållningsätt och metodet. Elander. Hungary, 15–29.

Nyman, Juha 2002: Does unemployment contribute to ill-being: results from a panel study among adult finns 1989/90 and 1997. <http://hdl.handle.net/10138/22795>. Viitattu 08.06.2014

Närhi, Kati & Tuomo, Kokkonen & Aila-Leena, Matthes 2013: Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja terveystaloudissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Hansaprint Oy. Vantaa, 113–145.

Oulun kaupunki, työ- ja elinkeinot

<http://www.ouka.fi/oulu/tyo-ja-elinkeinot/palkkatuella-tyollistaminen-oulu-kaupungille> Viitattu 09. 06.2014

Oulun kaupunki, palkkatuella työllistäminen.

- <http://www.ouka.fi/oulu/tyo-ja-elinkeinot/palkkatuella-tyollistaminen-oulun-kaupungille>. Viitattu 05.09.2014.
- Oulun kaupunki, Oulun kaupungin työllisyyspalvelut.
<http://www.ouka.fi/oulu/tyollisyysverkko/oulun-kaupungin-tyollisyyspalvelut>. Viitattu 17.03.2014.
- Oulun kaupunki 2014, työvoiman palvelukeskus.
<http://www.ouka.fi/oulu/tyo-ja-elinkeinot/tyovoiman-palvelukeskus>. Viitattu 6.9.2014.
- Pohjantammi, Ismo 2006: Ylisukupolvien työttömyys nuorten työpajoilla. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja, verkkojulkaisu 12.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/tyopaja.pdf>. Viitattu 17.03.2014.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 11– 31.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Tallinna, 19–74.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013: Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat. Osallisuuden rakentuminen 2010- luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.): Osallisuus- oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156.
- Raijas, Anu 2008 : Arjen hyvinvointi ja mahdollisuudet sen mittaamiseen. Työselosteita ja esitelmiä. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.
- Raijas, Anu 2011: Arjen hyvinvointi. Teoksessa Saari, Juho (toim.): Hyvinvointi Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Balto Print Vilna, 243–236.
- Rauhala, Lauri 2005: Ihmiskäsitys ihmistyössä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Gummerus Oy. Vaajakoski.
- Raunio, Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityöstä. Gaudeamus University Press. Helsinki.
- Riach, Kathleen & Loretto Wendy 2009: Identity work and the 'unemployed' worker: age, disability and the lived experience of the older unemployed. *Work Employ men. Society. Sage Journals. British Sociological Association.*
<http://wes.sagepub.com/content/23/1/102>. Viitattu 12.7.2014.
- Roponen, Maria 2010: Tuetun työn merkitykset yksilön hyvinvoinnille. Tutkimus työntekijöiden kokemuksista SPR:n Konttikierrätystavaratalojen työstä. Sosiaalipoliitiikan laitos. Sosiaalipoliitiikan pro gradu-tutkielma. Tampereen Yliopisto.
- Sepponen, Kaija & Wilen, Tarja & Kiviniemi, Liisa 2012: Työttömyyden pitkittyminen on monen tekijän summa. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyteen johtavista tekijöistä ja työmarkkinoille kuntoutumisesta. Oulun seudun ammattikorkeakoulun tutkimus ja kehitystyön julkaisut 10/2012.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/47372/oamk_tkjulkaisu_50.pdf?sequence=1. Viitattu 14.03.2014.
- Soininen, Marjaana 1995: Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014: Syrjäytymistä, köyhyyttä vähentävä poikkiallinen toimenpideohjelma
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=42733&name=DLFE-20715.pdf. Viitattu 26.08.2014.
- Suomen kuntaliitto 2014: Työvoimapalvelujen vaikuttavuus.
<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2014/06/Sivut/tyottomien-halu-tyollistya.aspx>. Viitattu 19.06.2014.
- Suomen kuntaliitto 2014: Työllisyyspoliittinen kuntakokeilu.
<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/aek/tyollisyys/kuntakokeilu/Sivut/default.aspx>. Viitattu 13.02.2014.

- Särkelä, Antti: 2001: Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö.
<http://www.tenk.fi/>. Viitattu 29.04.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2013: Kuntakokeilu
<https://www.tem.fi/kuntakokeilu>. Viitattu 11.02.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2014: työllisyyskatsaus, toukokuu.
http://www.tem.fi/tyo/tyonvalitystilasto/tyollisyyskatsaus/tyollisyyskatsaus_toukokuu_2014.98279.xhtml, Viitattu 26.6.2014.
- Vaarama, Marja & Siljander, Eero & Luoma, Minna-Liisa, Meriläinen Satu 2010: Hyvinvointi ja hyvinvointierot. Suomalaisten kokema elämälaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.): Hyvinvointipolitiikan ajantieto. Terveyden ja hyvinvointilaitos. Yliopistopaino. Teema 11. Helsinki. 126–149.
- Vastamäki, Jaana 2010: Koherenssin tunne ja työttömyys. Väitöskirja. Kuopion Yliopisto ja Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. Viitattu 07.06.2014
www.uef.fi/documents/.../8b164daa-7963-4b0e-826a-141aac8fd3f2
- Vehkalahti, Kimmo: 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Tammi. Vammala.
- Viinamäki, Leena & Saari, Erkki 2007: Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki. sivunumerot, tarkista merkintä
- Vilkko-Riihelä, Anneli 1999. Psyhyke. WSOY. Helsinki, Porvoo.
- Työllisyys, terveys ja hyvinvointi. Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009-2013: Hankkeen loppuraportti 2013: Teoksessa Kokko, Riitta- Liisa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo (toim.) Terveyden ja hyvinvointilaitoksen julkaisuja, 303–345.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110702/THL_RAP2013_018_verkko.pdf?sequence=1. Viitattu 14.02.2014
- Vähätalo, Kari 1998: Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki
- Välimaa, Outi 2008: Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikais-työttömien kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Kirsi, Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 175–195.
- Välimaa, Outi 2011: Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Akateeminen Väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Tampereen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print. Tampere.
- Yle uutiset 2014: Kansanedustajat tarjoavat tuttuja lääkkeitä Oulun ICT-alan kurimukseen.
http://yle.fi/uutiset/kansanedustajat_tarjoavat_tuttuja_laakkeita_oulun_ict-alan_kurimukseen/7371456. Viitattu 24.7.2014.

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelun runko

1 Koulutus/ työkokemus ym. (having)

- Minkä ikäinen olet?
- Mies/nainen?
- Minkälainen koulutus sinulla on? perus/ammatti/korkeakoulu?
- Kuinka pitkä työhistoriasi/työttömyytesi on?
- Onko sinulla työ- ja toimintakykyä rajoittavia tekijöitä, jonka vuoksi et ole työllistynyt?
- Onko perheessäsi työttömyyttä, esim. äiti, isä, isovanhemmat?

2 Verkotot (being)

- Hakeuduitko oma-aloitteisesti tai jonkin/ minkä tahon lähettämänä työllisyyspalveluihin?
- Minkälaiseksi koet virallisen sosiaalisen tuen, jonka olet saanut viranomaisilta esim. TE-palveluista?

3 Hyvinvointi (having, being, loving)

- Minkälaiseksi koet oman hyvinvointiasi, edistikö työllistyminen fyysistä ja psyykkistä hyvinvointiasi?
- Mitkä tekijät edistivät työllistymistäsi?
- Mikä merkitys työllä on hyvinvoinnillesi?
- Minkälainen merkitys työllistymisellä on ollut elämääsi? (taloudellisia, itsensä toteuttaminen, sosiaaliset suhteet)

4 Työllisyyden tukeminen (sosiaalinen tuki)

- Miten ohjattu työnhakeminen/palveluohjaus on tukenut työllistymistäsi?
- Mikä merkitys työllisyyspalveluissa tarjotulla henkilökohtaisella tuella on työllistymisessä? (vrt. TE-palvelujen verkkopalvelut, jossa ei ole työntekijän tukea)

- Työllisyyden edistämisen palveluun toiveita, miten toimintaa voisi kehittää? Kerro vapaasti omin sanoin.

- Mikäli haluatte, voitte lopuksi kertoa vapaasti kokemuksianne työllistymisestä ja sen vaikutuksista elämäänne edellä mainittujen teemojen lisäksi.

Esimerkiksi tulevaisuuden näkymä, millaiseksi koet oman tulevaisuutesi?

Liite 2 Saatekirje

Hei!

Olemme sosiaalityön opiskelijoita Lapin yliopistosta ja teemme pro gradu-tutkielmaa asiakkaiden kokemuksista Oulun työllisyyspalveluista. Tutkielman tavoitteena on selvittää asiakkaiden kokemuksia saamastaan tuestaan omassa työllistymisessään sekä työn merkityksestä hyvinvointiin. Haluamme tarkastella työssämme tekijöitä, jotka asiakkaat ovat kokeneet työllistymistä edistävinä Oulun kaupungin kuntakokeilu projekteissa.

Tavoitteemme on kerätä tutkimusaineisto haastattelemalla Oulun kaupungin työllisyyspalveluiden asiakkaita, jotka ovat työllistyneet palkkatyöhön. Tutkielman avulla haluamme tuottaa tietoa siitä, miten asiakkaat ovat kokeneet tuetun työllistämisen. Asiakkaiden kokemuksen selvittäminen on tärkeää, koska silloin voidaan tuoda kuuluviin pitkään työtä etsineiden oma ääni. Tutkielma on yhteiskuntatieteiden tiedekunnan, sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö ja työemme ohjaajana toimii yliopistonlehtori Pia Skaffari.

Vastauksenne käsittelemme luottamuksellisesti ja tutkimukseen osallistuneiden asiakkaiden henkilötiedot jäävät vain tutkijoiden nähtäviksi ja käsiteltäväksi. Valmiista tutkielmasta ei voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Tutkimustulokset julkaistaan syksyllä 2014. Tutkielma on luettavissa Lapin yliopiston kirjaston verkkosivuilla.

Olemme saaneet tutkimusluvan Lapin yliopistolta sekä Oulun työllisyyspalveluilta. Toivomme, että voitte antaa suostumuksenne allekirjoittamalla tämän lomakkeen.

Ystävällisin terveisin,
Lapin yliopiston opiskelijat Katja Nikkinen ja Maarit Joutulainen

Suostumus: _____
Päiväys ja allekirjoitus